

ARBEIDS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Handlingsplan for samiske språk

ARBEIDS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Handlingsplan for samiske språk

INNHOOLD

Forord	8
En bred og langsiktig innsats for de samiske språkene	10
Politisk grunnlag	11
Rettslig grunnlag	12
Ansvaret for å ivareta samiske språk	14
Sametingets arbeid med samisk språk	15
Organisering av arbeidet med og oppfølgingen av handlingsplanen	16
Dagens situasjon for de samiske språkene	17
Undersøkelser om samiske språk	19
Barnehager og grunnopplæringen	19
Erfaringer med språkrevitalisering i andre land	21
Forslag til ny lov om nasjonale minoriteter og minoritetsspråk i Sverige	24

Mål, utfordringer, langsiktige strategier og tiltak

LÆRE

Styrke opplæringen i og på nord-, lule- og sørsamisk på alle nivå	25
Samiske barnehagetilbud	26
Tiltak 1. Informasjon om etablering av barnehagetilbud til samiske barn	27
Tiltak 2. Kompetanseutvikling med fokus på språk	28
Tiltak 3. Utvikling av pedagogisk materiell	29
Grunnopplæringstilbudet i og på samisk	29
Tiltak 4. Kartlegging av elevenes vurdering av samiskopplæringen	31
Tiltak 5. Veiledninger til læreplaner	31
Tiltak 6. Tilsyn med kommunenes og fylkeskommunenes gjennomføring av retten til undervisning i samisk	32
Tiltak 7. Nettverk for fjernundervisning	32
Tiltak 8. Samarbeid med Sverige om samiskundervisning	32
Tiltak 9. Samarbeid med Finland om samiskundervisning	33
Samiske læremidler	33
Tiltak 10. Samiske læremidler - produksjon, distribusjon og oversetting	33
Tiltak 11. Informasjonstiltak om rett og plikt til samiskopplæring	33
Grendeskoler	34
Språkopplæring og alfabetisering for voksne	34
Tiltak 12. 5-årig voksenopplæringsprogram i samisk	35
Tiltak 13. Kartlegging av omfang av morsmåsanalfabetisme og behov for opplæring i samisk for voksne	35
Tiltak 14. Alfabetiseringsprosjekt for voksne i Troms	36
Høyere utdanning og rekruttering	36
Tiltak 15. Samisk lærerutdanning	37
Tiltak 16. Kartlegging av rekrutteringsgrunnlaget og kartlegging av behov for samiskspråklige lærere	37
Tiltak 17. Rekrutteringstiltak til samisk lærerutdanning og lærerutdanning med samisk i fagkretsen	37

Tiltak 18. Rekrutteringskampanje i Finnmark – drømmejobben	37
Tiltak 19. Ettergivelse av deler av studielån	37
Tiltak 20. Videreutdanning i samisk for lærere	38
Tiltak 21. Kurs og studier	38
Andre språktiltak	38
Tiltak 22. Særskilte tiltak for å styrke språkutviklingen i sørsamiske og lulesamiske områder	38
Tiltak 23. Sørsamisk språkleir	38
Tiltak 24. Utviklingsprosjekt i Nord-Trøndelag fylkeskommune	39
Tiltak 25. Revitalisering av østsamisk språk og kultur	39
Tiltak 26. Revitalisering av pitesamisk språk og kultur	39

BRUKE

Øke det offentlige tilbud på samisk til brukere på alle samfunnsarenaer	40
Samelovens språkregler	41
Tiltak 27. Gjennomgang av samelovens språkregler	42
Tiltak 28. Tilsyn med samelovens språkregler	42
Samiskspråklige ansatte i offentlig forvaltning	42
Tiltak 29. Tolkeutdanning og autorisasjon av tolker	43
Nødmeldetjenesten	43
Barnevernet	44
Tiltak 30. Evaluering av videreutdanning	44
Tiltak 31. Forskriftsfesting av tilsynsordningen	44
Helse- og omsorgstjenester	45
Tiltak 32. Tolketjenester i helseforetakene	47
Tiltak 33. Tilsyn	47
Tiltak 34. Likeverdige tjenester i lule- og sørsamiske områder	47
Tiltak 35. Oversettelse av offentlig dokumenter	47
Tiltak 36. Fraseordbok til bruk i helse- og omsorgstjenesten	47
Tiltak 37. Informasjonsmateriale om tannhelse	47
Tiltak 38. Kartlegging av tannhelsen	48
Arbeids- og velferdsforvaltningen	48
Tiltak 39. Informasjon på samisk i NAV	48
Tiltak 40. Brukerundersøkelser	49
Kirkelige tjenester på samisk	49
Tiltak 41. Tilskudd til bibeloversettelse	50
Tiltak 42. Samisk menighet i sørsamisk språkområde	50
Tiltak 43. Oversettelse/tilpasning av tekster til gudstjenesten	50
Skatteetaten	50
Tiltak 44. Skatteetaten – utvidet tilbud på samisk	50
Kriminalomsorgen	51
Tiltak 45. Rekruttering av samiskspråklig fengselspersonale	51
Tiltak 46. Gjennomgang av soningsforhold	51
Tiltak 47. Kriminalomsorgssenter med kompetanse på samisk språk og kultur	52
Sekretariatet for konfliktrådene	52
Tiltak 48. Samisk språk i konfliktrådene	52

Politiet	52
Tiltak 49. Økt samisk språk- og kulturforståelse i politiet	52
Tiltak 50. Innarbeide de samiske språk i elektronisk programvare	53
Tiltak 51. Rekruttering av personer med samisk bakgrunn til Politihøgskolen	53
Forsvaret	53
Tiltak 52. Informasjon om førstegangstjenesten	53
Tiltak 53. Informasjon og kunngjøring av Forsvarets øvingsvirksomhet	54
Regjeringens bruk av samiske språk	54
Tiltak 54. Økt utgivelse av regjeringens dokumenter på samisk	54
Tiltak 55. Forvaltningstermer	54
Tiltak 56. Godkjenningsordning for samiske lovoversettelser	55
Samisk språk og IKT	55
Tiltak 57. Samisk språk i offentlige registre - krav til statlige etater	55
Språkteknologi	56
Tiltak 58. Samisk rettskrivingsverktøy	56
Samiske ordbøker	57
Tiltak 59. Kartlegging og utvikling av samiske ordbøker	57

SE

Synliggjøre samiske språk i det offentlige rom	58
Samiske stedsnavn og skilting på samisk	59
Møteplasser	60
Tiltak 60. Samiskspråklige møteplasser for barn og ungdom	60
Internett	61
Media	61
Tiltak 61. Samiske aviser – økt bruk av lulesamisk og sørsamisk	62
Tiltak 62. Avisa Snåsningen: Avissider på sørsamisk	62
Tiltak 63. Sørsamisk mediesenter	63
Kultur – film, teater, litteratur, bibliotek	63
Tiltak 64. Innkjøpsordning for samisk litteratur	64
Behov for forskning og kunnskapsutvikling	65
Tiltak 65. Bygge opp forskningskompetanse på sørsamisk og lulesamisk språk	66
Tiltak 66. Forsknings- og fag/ressurssenter	66
Samisk statistikk	66

FORORD

Regjeringen la våren 2008 frem St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken. Meldingen gir en bred presentasjon av de viktigste utfordringene for regjeringens politikk for det samiske samfunnet. I meldingen ble det konstatert at situasjonen for de samiske språkene er alvorlig. Regjeringen besluttet derfor å utarbeide en handlingsplan for samiske språk.

Gjennom de siste årtier er det satt i gang en rekke tiltak for å styrke og utvikle samiske språk innenfor mange sektorer i samfunnet. Mange av disse tiltakene fungerer bra, og har ført til at de samiske språkene har fått en styrket posisjon i samfunnet. I enkelte samiske områder er samisk daglig kommunikasjonsspråk. Utviklingen av den enkeltes språkferdigheter skjer naturlig gjennom daglig samhandling med andre språkbrukere. Disse områdene er viktige ressurser for utviklingen av samiske språk i Norge. Samtidig er avgangen av samiske språkbærere større enn tilveksten, særlig utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det er fortsatt stor mangel på samiskspråklig personell i offentlig og privat sektor. Det er derfor nødvendig med en styrket innsats for de samiske språkene.

Regjeringen vil gjennom denne handlingsplanen legge grunnlag for en bred og langsiktig innsats for de samiske språkene på tvers av sektorer og forvaltningsnivå. Målet er å legge til rette for en trygg fremtid for de samiske språkene i Norge. I lulesamiske og sørsamiske områder er språksituasjonen spesielt kritisk. Det er derfor nødvendig at vi retter spesiell innsats mot disse språkene for å sikre lulesamisk og sørsamisk språk som levende bruks-, samhandlings- og kunnskapsspråk også for fremtidige generasjoner.

Mange departementer har deltatt i arbeidet med handlingsplanen. Vi har hatt en omfattende dialog med Sametinget og oppnådd enighet om handlingsplanen gjennom konsultasjoner. Vi har også fått innspill fra ulike miljøer.

Handlingsplanens hovedfokus er å legge forholdene til rette for å øke antallet aktive samiske språkbrukere. Dette skal gjøres gjennom tiltak rettet mot å styrke opplæringen i samisk i barnehagen og grunnutdanningen, gjennom å legge til rette for etablering av flere arenaer for bruk av samisk språk og gjennom en sterkere satsing på rekruttering til samiskspråklig utdanning og utdanning med samisk i fagkretsen.

Gjennom en større satsing på samisk språk i offentlig sektor vil regjeringen styrke den enkeltes mulighet til å kunne bli forstått og gjøre seg forstått på samisk. Jeg er kjent med at det er mange som opplever at de ikke kan bruke sin rett til å snakke samisk i kontakt med offentlig forvaltning og helsevesen – fordi ingen kan betjene dem på samisk. Dette er en utvikling vi må snu med felles innsats.

Jeg er svært glad for at regjeringen i revidert nasjonalbudsjett har foreslått å øke bevilgningen til Sametinget for at Lavangen kan bli innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk fra 1. oktober 2009.

Dag Terje Andersen Foto:Scanpix

«Handlingsplanens hovedfokus er å legge forholdene til rette for å øke antallet aktive samiske språkbrukere...»

Sametingets undersøkelser om samisk språk og evalueringen av samelovens språkregler viser også at det fortsatt er mange utfordringer før bestemmelsene i samelovens språkregler oppfylles fullt ut. Det kan også være behov for å se på samelovens språkregler i lys av våre internasjonale forpliktelser. Regjeringen vil på denne bakgrunn foreta en gjennomgang av samelovens språkregler.

Gjennom å øke synligheten av de samiske språkene i det offentlige rom ønsker vi at de samiske språkene skal være tilgjengelig for alle. Målet er at de samiske språkene skal fremstå som en styrke for samfunnet, og språkene skal gis rom til å utvikle seg på alle samfunnsarenaer.

Jeg er klar over at det legges ned mye arbeid fra samisk side for å styrke det samiske språket både i familien, i lokalsamfunnene, i barnehager og i grunnopplæringen, i samiske språk- og kultursentre, og i samiske organisasjoner og institusjoner. Det vil fortsatt være av avgjørende betydning at samene selv bruker språket aktivt.

Arbeidet for å styrke samisk språk krever en langsiktig og kontinuerlig innsats på de fleste sektorområdene, og må være en prosess over tid. Handlingsplanen beskriver derfor også mer langsiktige mål for regjeringens arbeid med å styrke de samiske språkene i fremtiden. Disse målene vil ligge til grunn for den videre utviklingen av tiltak i planperioden.

Dag Terje Andersen

EN BRED OG LANGSIKTIG INNSATS FOR DE SAMISKE SPRÅKENE

Det overordnede målet i regjeringens politikk for de samiske språkene er å legge til rette for en trygg framtid for de samiske språkene i Norge – nord-samisk, lulesamisk og sørsamisk. Et viktig mål er å få flere samiske språkbrukere. Dette krever en bred og langsiktig innsats på alle samfunnsområder.

Regjeringen vil i handlingsplanperioden legge grunnlaget for en sterkere innsats for de samiske språkene på ulike samfunnsområder – særlig innenfor opplæring, utdanning, offentlig tjeneste- og omsorgsyting, samt bruk og synliggjøring av samisk i offentlig sammenheng. En forutsetning for en trygg framtid for de samiske språkene er å fremme språkenes status, samt å synliggjøre etablerte språklige rettigheter for brukere og myndigheter på ulike nivå. Samisk språk må dyrkes på alle arenaer hvor samer lever og møtes, det er derfor viktig med fokus på arenaer og møtesteder for samisk språk.

En trygg framtid for de samiske språkene forutsetter også at den enkelte same selv søker å styrke og utvikle sin egen kompetanse i samisk språk, bruke språket i flest mulig situasjoner, og så langt som mulig overføre sitt samiske språk til de neste generasjoner.

En trygg framtid for de samiske språkene forutsetter også at kommunene og lokalsamfunnene verner om og dyrker fram bruken av samisk språk i sine områder, ved å skape gode vilkår for opplæring i samisk i barnehage, grunnskole og videregående

skole, og ved å legge til rette for gode muligheter til opplæring i samisk for foreldre og andre voksne. Videre bør lokalsamfunnene legge vekt på å skape samiskspråklige møteplasser for barn, unge og voksne, og å tilby kommunale tjenester for den samiske befolkningen basert på kunnskap om samisk språk og kultur. Samiskspråklige skilt på og i kommunale bygninger, og flerspråklig vegskilting, vil bidra til å synliggjøre samiskspråklig tilstedeværelse i lokalsamfunnet.

En trygg framtid for de samiske språkene forutsetter en sterkere innsats i forhold til lule- og sørsamisk språk, slik at disse kan være levende språk også i framtiden. På grunn av spredt bosetning og få samer i forhold til majoritetsbefolkningen i disse områdene, står disse gruppene overfor en spesiell utfordring når det gjelder revitaliseringsarbeid. Særlig gjelder dette i sørsamiske områder. Sørsamer og lulesamer er minoriteter i det samiske samfunnet. Det er derfor nødvendig at alle som har et ansvar for samisk språk setter inn spesiell innsats for å styrke disse.

For østsamisk/skoltesamisk og pitesamisk vil innsatsen måtte dreie seg om å sette i gang lokale og grenseoverskridende språkprosjekter som bygger på den faktiske situasjonen for disse språkene. I dag er det ikke realistisk å se disse språkene som levende språk på ulike samfunnsområder på samme måte som for nord-, sør- og lulesamisk.

Regjeringens arbeid med samiske språk i Norge har

følgende overordnede mål:

- De samiske språkene nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk skal utvikles og være levende språk også i fremtiden
- De samiske språkene skal fremmes og synliggjøres
- Alle skal ha rett til å tilegne seg samisk språk
- Samiskspråklige rettigheter skal styrkes og gjøres kjent
- De tre samiske språkene, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, skal gis likeverdige utviklingsmuligheter
- Offentlige institusjoner skal være bevisst sin bruk av samisk språk, både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk
- Kunnskap om de samiske språkene i Norge skal utvikles og bevares for fremtiden

Politisk grunnlag

Regjeringspartienes politiske plattform – *Soria Moria-erklæringen* – uttrykker et mål om å føre en samepolitikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsnivå skal ha en sikker framtid i Norge.

I *St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken* har regjeringen uttrykt at samisk språk skal være et levende språk. Samisk språk skal kunne benyttes på alle samfunnsarenaer og bruken av samisk språk i det offentlige rom skal økes. Stortingsmeldingen slår videre fast at de samepolitiske utfordringene knyttet til språk og kultur må løses gjennom en styrking av det offentliges ansvar og rolle overfor samiske brukere innenfor de sentrale velferdsoppgavene som helse, omsorg og utdanning. Dette forutsetter en aktiv politikk for å innarbeide et samiskspråklig og kulturelt perspektiv i offentlige tjenester og tilbud.

I *St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og mening* har regjeringen skissert grunnlaget for utforming av en helhetlig språkpolitikk. Helhetsperspektivet i språkmeldingen innebærer at det å sikre en trygg framtid for samisk språk i høy grad inngår også som en del av et overordnet språkpolitisk ansvar. I tillegg til å være en sentral samepolitisk utfordring er derfor arbeidet for samisk språk også en generell språk-

politisk utfordring.

Samisk språk, og særlig de mindre samiske språkene, befinner seg i en mye mer utsatt stilling enn det norske nasjonalspråket. Språkdød er en reell fare for de minste samiske språkene. Men også nordsamisk blir i internasjonal sammenheng karakterisert som et truet språk. For å hindre språkdød kreves en sterkere og en mer målrettet og systematisk innsats. I språkmeldingen heter det at regjeringen vil arbeide for å legge grunnlaget for en ny samisk språkpolitikk med et strategisk og helhetlig perspektiv på samisk språk og samfunn. Denne handlingsplanen er et ledd i dette arbeidet.

I *St.meld. nr. 23 (2007-2008) Språk bygger broer* omtales tiltak for en helhetlig språkopplæringspolitikk i et livslangt og flerspråklig perspektiv. Barnehagen er den best egnede arenaen for språkstimulerings tiltak i småbarnsalderen. Departementet ser behov for å vurdere kvaliteten på verktøy og metoder for språkkartlegging og språkstimulering slik at det blir mulig å utvikle god praksis. Videre omtales samisk i grunnopplæringen, og departementet ser det som en utfordring å sikre elevenes individuelle rett til samiskopplæring, bl.a. ved å skaffe kvalifiserte lærere og sørge for at det utvikles og produseres gode samiske læremidler. Departementet tar sikte på å videreutvikle fjernundervisningstilbudene, samt informere regelmessig om elevenes rett til samiskopplæring.

Stortingsmeldingen omtaler videre språkfag ved universiteter og høyskoler. Samiskspråklige studier og samiskspråklige lærerutdanninger er viktige forutsetninger for bevaring og utvikling av samisk språk og kultur i Norge, og på tvers av landegrensene. Det er spesielt viktig å rette oppmerksomhet mot de mindre samiske språkene, lulesamisk og sørsamisk, og det pekes i stortingsmeldingen på at innsatsen for å rekruttere til disse studiene må ha stor oppmerksomhet ved alle de institusjonene som har ansvar på området.

I *St.meld. nr. 31 (2007-2008) Kvalitet i skolen* understreker regjeringen at det er nødvendig å prioritere utvikling av sentrale grunnleggende ferdigheter

tidlig. For å sikre en systematisk oppfølging av hver elev de første årene vil departementet innføre obligatorisk kartlegging av leseferdigheter på 1.-3. trinn.

Departementet vil iverksette et varig system for videreutdanning av lærere. Staten finansierer studie-plasser for et gitt antall lærere, og gir kommunene tilbud om å benytte studieplassene. Det vil bli innført en masterutdanning i skoleledelse for alle nytilsatte rektorer. Staten dekker kostnadene for studieplassene.

Regjeringen vil videreutvikle systemet for kvalitets-vurdering og prioritere veiledning til skoler og skoleeiere med spesielle utfordringer.

I *St.meld. nr. 11 (2008-2009) Læreren – rollen og utdan-ningen* omtales samisk lærerutdanning særskilt. Regjeringen foreslår flere tiltak for å legge til rette for økt rekruttering til samisk lærerutdanning og tiltak for å stimulere til at flere inkluderer samisk som ett av fagene i sin norske lærerutdanning. Stortings-meldingen peker også på at det vil være nødvendig med tettere samarbeid mellom institusjonene som tilbyr utdanning i et av de samiske språkene, fordi det i et slikt samarbeid ligger utnyttede muligheter.

Rettslig grunnlag

Flere internasjonale konvensjoner om minoriteter og urfolk har bestemmelser om vern av språk. [ILO-konvensjon nr. 169](#) sier bl.a. i artikkel 28 at «Det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk». Også FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter gir føringer for Norges arbeid for samisk språk. Videre omtaler [FN-erklæringen om urfolks rettigheter](#) blant annet språklige rettigheter for urfolk.

[Den europeiske pakten om region- eller minoritets-språk](#) (European Charter for Regional or Minority Languages) ble vedtatt i 1992 av Europarådet med det formål å verne minoritetsspråk, slik at europeisk kultur bevares som en forent og mangfoldig kultur. Pakten forplikter nasjonalstatene til å gjennomføre konkrete tiltak for å bevare regional- og minoritets-

språk, slik at de blir synlige både i politikken, i lovgivningen og i praksis. Del II i pakten fastsetter en rekke viktige formål og prinsipper når det gjelder statenes plikt til å sikre vern av minoritetsspråkene. Del III i Minoritetsspråkpakten inneholder mer omfattende og detaljerte regler som legger konkrete plikter på myndighetene på ulike felt, bl.a. innen områder som utdanning, rettsvesen og den offentlige forvaltningen. For Norge er del III i pakten gitt virkning for nordsamisk. Etter innføringen av Snåsa kommune og Tysfjord kommune i forvaltningsområdet for samisk språk vil Arbeids- og inkluderingsdepartementet vurdere hvorvidt sørsamisk og lulesamisk også skal omfattes av del III i pakten.

Norge la frem sin tredje rapport i mars 2005. Europarådets resolusjon fra 2007 om Norges etterlevelse av Minoritetsspråkpakten gir konkrete anbefalinger på følgende punkter:

- Norge må styrke sin innsats i forhold til å tilby læremateriell og opplæring av lærere i lule- og sørsamisk
- Norge må sikre at sosial- og helseinstitusjoner innenfor det samiske forvaltningsområdet tilbyr tjenester på samisk
- Norge må sikre at folkeregisteret og andre offentlige registre og institusjoner støtter bruk av samisk tegnsatt

Europarådets ekspertkomité understreket at lulesamisk språk fortsatt er i en utsatt posisjon. Med hensyn til sørsamisk uttrykker ekspertkomiteen at dette språket er i en spesiell kritisk situasjon og at det derfor er behov for øyeblikkelige tiltak for at språket skal overleve i Norge. Det er behov for målrettet støtte og innovative løsninger tilpasset det sørsamiske språkets spesielle situasjon. Komiteen understreker videre viktigheten av samarbeid med svenske myndigheter for å styrke sørsamenes situasjon.

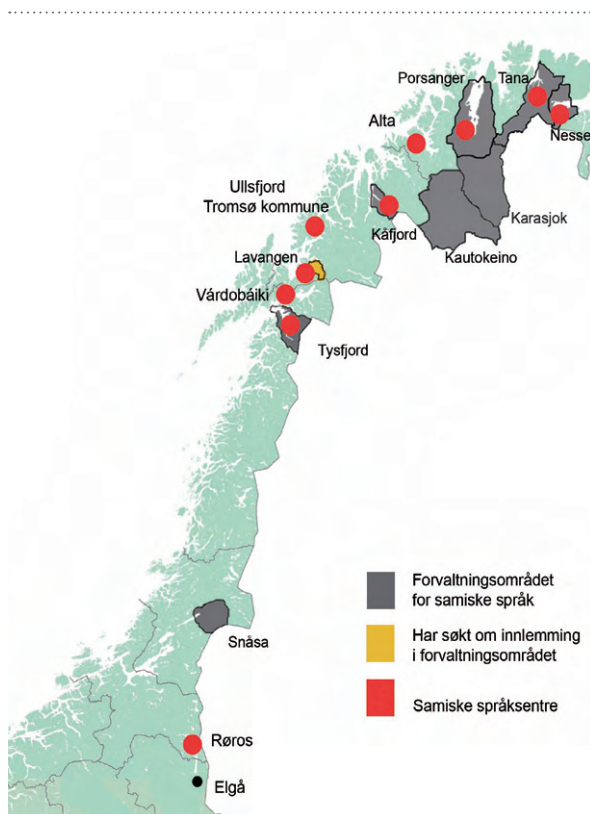
Norges fjerde rapport ble ferdigstilt sommeren 2008. Europarådet har ikke ferdigbehandlet denne pr. mai 2009.

I nasjonal lovgivning etablerer [Grunnloven § 110 a](#) en plikt for staten til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen kan «sikre og utvikle sit

Sprog, sin Kultur og sit Samfunnsliv». Dette dannet blant annet bakgrunnen for at [sameloven](#) fikk et nytt kapittel 3 om språk i 1990. Reglene trådte i kraft 1. januar 1992 og har således vært virksom i 17 år.

Samelovens § 1-5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk, og at de skal være likestilte etter bestemmelsene i samelovens kapittel 3. Enkelte bestemmelser er begrenset til forvaltningsområdet for samisk språk, mens andre ikke har slike geografiske begrensninger. Enkelte bestemmelser retter seg særlig mot kommunene, mens andre gjelder også statlige og regionale myndigheter. Loven sier blant annet at lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk.

Samelovens språkregler gir borgerne språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organ. Det gjelder oversettelse av regler, kunngjøringer og skjema til samisk, rett til svar på samisk, utvidet bruk av samisk i rettsvesenet, utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren, individuelle kirkelige tjenester, rett til utdanningspermisjon og rett til opplæring i samisk.

Forvaltningsområdet for samisk språk omfatter kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark, Kåfjord i Troms, Tysfjord i Nordland og Snåsa i Nord-Trøndelag. Lavangen kommune i Troms har søkt om innlemmelse i forvaltningsområdet for samisk språk.

Ved innføringen av Snåsa kommune og Tysfjord kommune er forvaltningsområdet utvidet til også å omfatte sørsamisk og lulesamisk språk. Det vil si at kommuner og regionale og statlige myndigheter innenfor den del av forvaltningsområdet som omfatter disse språkene, har ansvar for at lovens regler gjennomføres på de respektive språkene. Lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen skal oversettes til samisk.

Bestemmelsene i samelovens språkkapittel er minimumskrav. Dette innebærer at alle offentlige organ oppfordres til å ta hensyn til brukere av samisk språk, også utover lovens regler og avgrensningen av forvaltningsområdet. God forvaltningsskikk tilsier at skriftlige henvendelser på samisk besvares på samisk, også i tilfeller hvor man ikke etter loven har plikt til det.

Det rettslige grunnlaget for opplæring i samisk er sameloven og [opplæringsloven](#). Etter at forvaltningsområdet for samisk språk er utvidet til også å omfatte kommuner innenfor det sør- og lulesamiske området, forstås begrepet "samisk språk" som nord-, sør-, og lulesamisk språk. Tilsvarende definisjon har også opplæringsloven (§ 6-1). Samelovens § 3-8 sier også at "enhver har rett til opplæring i samisk." Dette gjelder både samer og ikke-samer.

Andre sentrale lover er [lov om barnehager](#) som fastsetter kommunens ansvar for å tilrettelegge tilbud for samiske barn. [Domstolloven](#) viser til samelovens bestemmelser når det gjelder bruk av samisk språk. [Stadnamnlova](#) skal sikre samiske stedsnavn i samsvar med nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler og konvensjoner. Helselovgivningen regulerer forholdet mellom helsetjenestens virksomheter, utøvere og helsetjenestens brukere. Fra en helserettlig synsvinkel gjelder kravet om forståelig informasjon uavhengig av språkreglenes

begrensninger, og tjenestetilbud på samisk språk er viktig også ut fra behovet for korrekt og nødvendig utredning og behandling, jf. for eksempel pasientrettighetsloven.

Ansvaret for å ivareta samiske språk

Alle offentlige virksomheter har et ansvar for å ta hensyn til brukere av samiske språk innenfor sitt arbeidsområde, i tråd med sektoransvarsprinsippet. Alle offentlige organ som omfattes av språkreglene i samelovens kapittel 3, har en plikt til å sørge for at reglene i sameloven blir fulgt. Det er i tiltaksdelen av denne handlingsplanen gjort nærmere rede for ansvarsforhold på bl.a. opplæringsområdet og helseområdet.

Sametinget har og skal ha en svært sentral rolle i arbeidet med samisk språk. Norske myndigheter kan imidlertid ikke delegere fra seg det overordnede ansvaret for samisk språk til Sametinget. Det vil alltid være et statlig ansvar å sørge for nødvendige rammebetingelser for at samisk språk kan vernes og videreutvikles. Sametinget kan ikke alene være ansvarlig for at det legges til rette for utviklingen av samisk språk. Den videre utviklingen av samisk språk er avhengig av innsats fra mange aktører, hvor også kommunene og fylkeskommunene har en sentral rolle.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har samordningsansvaret for regjeringens samepolitikk. Språkets betydning for den alminnelige utviklingen av samisk kultur, næring og samfunn er svært sentral. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har derfor i løpet av de siste tiårene igangsatt en rekke tiltak for samisk språk. Som følge av Arbeids- og inkluderingsdepartementets sentrale rolle i arbeidet med å sikre og utvikle samisk språk, vil det formelle ansvaret for samelovens språkregler bli overført fra Kultur- og kirke departementet til Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet fører etter dette tilsyn med gjennomføringen av reglene i same-lovens kapittel 3. I tråd med dette vil også Arbeids- og inkluderingsdepartementet overta ansvaret for å samordne oppfølgingen av Norges forpliktelser etter minoritetsspråkspakten. Kultur- og kirke departementet har som språkpolitisk ansvarlig fagdepartement det overordnede ansvaret for en helhetlig og sektorover-gripende språkpolitikk.

Private virksomheter er ikke omfattet av samelovens språkregler. De siste årene har vi likevel sett at en del organisasjoner og bedrifter har tatt i bruk samisk språk, for eksempel i egennavn, annonser, informasjon på nett og i brosjyrer. Enkelte har også ansatt samiskspråklig personell for å betjene samiske kunder. Regjeringen anser dette som en naturlig følge av at samisk språk har fått en sterkere stilling.

Sametingets arbeid med samisk språk

I følge *samelovens § 3-12 Organisering av samisk språkarbeid* skal Sametinget arbeide for vern og videre utvikling av samiske språk i Norge. Videre heter det i loven at Sametinget utarbeider hvert fjerde år en rapport til Kongen om situasjonen for samiske språk i Norge.

Sametinget avsetter hvert år midler som kan tildeles til ulike *tiltak for å styrke og utvikle samiske språk i Norge*. For 2009 utgjør dette i underkant av 60 mill. kroner. Midlene går til kommuner og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, til språksentrene og ulike søkerbaserte prosjekter. Fra 2008 brukes også en del av avkastningen av Samefolkets fond¹ til språkutviklingstiltak. I tillegg forvalter Sametinget tilskudd til barnehagetilbud, læremidler og stipender.

Tilskuddet til kommuner/fylkeskommuner under forvaltningsområdet for samelovens språkregler ut-

¹Fondet er opprettet ved Stortingets budsjettvedtak 16. juni 2000 som en kollektiv kompensasjon for språklige og kulturelle tap og forsakelser tidligere tiders fornukspolitikk har påført det samiske folk. Fondets formål er å yte tilskudd eller bidrag til tiltak som styrker og bidrar til revitalisering av samisk språk og kultur.

betales årlig etter gitte kriterier fastsatt av Sametinget. Disse midlene skal dekke merutgifter kommunene har som tospråklig kommune. Sametinget skal ha kontroll med bruken av midlene, og kommunene/fylkeskommunene rapporterer hvert år til Sametinget. Det er i 2009 avsatt 42,75 mill. kroner. Sametinget vil revidere tildelingskriteriene i forbindelse med budsjett 2010.

Sametinget i Norge har et språkstyre som er et rådgivende organ i språkfaglige spørsmål for Sametingsrådet. Språkstyret består av medlemmer fra nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk område. Medlemmer til det nordiske organet Samisk språknemnd (SGL) velges blant medlemmene i språkstyret. SGL er Samisk parlamentarisk råds vedtaksorgan i spørsmål som gjelder samisk språk, og skal fremme og utvikle samisk språk skriftlig og muntlig. I tillegg gir Samisk språknemnd informasjon til landenes språkkorganer, og andre.

Sametingets oppgaver innenfor *terminologi og normering av samisk språk* foregår i samarbeid med SGL. SGL har i oppgave bl.a. å godkjenne termer og normering av samisk språk. SGL har tre termgrupper, en for nordsamisk, en for sørsamisk og en for lulesamisk, og er sammensatt av fagfolk fra de tre sametingene og språkfolk fra de aktuelle språk-områdene. Også for normering har SGL språkgrupper som består av språkfaglig kompetanse og på tvers av landegrensene. Det betyr at det språkfaglige arbeidet hele tiden foregår på allsamisk nivå/nordisk nivå.

Sametinget har en orddatabank, Risten.no, som inneholder en del samisk terminologi. Sametinget samarbeider også med Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet om "Divvun" – utvikling av korrekturprogram for de samiske språkene (se tiltak 54).

Sametinget oppnevner *stedsnavnskonsulenter* og gir veiledning i bruk av samiske stedsnavn og forvaltning av stadnamnlova. Sametinget har i dag tre navnekonsulenter som skal gi råd om skrivemåten for samiske stedsnavn i Norge. Navnekonsulentene har ansvar for henholdsvis nord-, lule- og sørsamisk språkområde.

I 2009 får 10 *samiske språksentre* tilskudd fra Sametinget. Språksentrenes funksjon er å revitalisere, bevare og styrke samisk språk og kultur. I arbeidsoppgavene inngår det å utvikle og styrke opplærings-tiltak innen samisk språk, kultur og næring, samt spre informasjon om samisk kultur. Språksentrene arrangerer kurs i alt fra samisk som lekespråk for barn, samiskopplæring for kommuneansatte til duodjikurs. Språksentrene er også møteplasser for den samiske befolkningen i området, og derfor er de viktige institusjoner for styrking og utvikling av samisk språk.

Sametinget tildeler tilskudd til *samiske barnehager* som har vedtektsfestet at barnehagen bygger på samisk språk og kultur. Sametinget har også tilskudd til språkopplæring for enkeltbarn i norske barnehager, jf. omtale i tiltaksdelen i denne handlingsplanen. Sametinget holder årlig nettverksmøter for ulike grupper ansatte i samiske barnehager, deriblant styreere, språkmedarbeidere og mannlige ansatte i barnehagene. Sametinget tildeler tilskudd til læremidler tilpasset samiske barnehagebarn. For omtale av læremidler og Sametingets rolle på opplæringsområdet for øvrig, se tiltaksdelen.

Sametinget tildeler *stipend til elever med samisk i fagkretsen i videregående skole*. I tillegg har Sametinget etablert *stipender for høyere utdanning*, jf. tiltaksdelen.

Informasjon/veiledning om rettigheter: Sametinget får en rekke spørsmål fra befolkningen om hvilke rettigheter den enkelte har i møte med det offentlige. I første rekke er det spørsmål om retten til opplæring i og på samisk, og hvor den enkelte elev kan få denne rettigheten oppfylt. Samme spørsmål kommer også fra foreldre som skal ha barn i barnehage og ønsker at barnet får barnehagetilbud tilpasset sitt språk og kultur. Sametinget har ingen formell myndighet til å instruere kommuner / skole- og barnehageeiere, men kan veilede disse om hvordan de kan organisere opplegg i barnehage og opplæring i skole. Sametinget gir også informasjon til foreldre om hvordan de kan gå frem for å få løsning på saken.

Sametinget får en del spørsmål om rett til tjenester

på samisk i helsevesenet, rettsvesenet og i kirken, og også spørsmål om tolking i ulike sammenhenger.

Mange kommuner og institusjoner inviterer Sametinget til å holde informasjonsmøter, forelesninger og lignende om samisk språk. I tillegg gis mye informasjon og veiledning skriftlig og over telefon. Kommuner, skoler, barnehager og språksentrene er de som oftest tar kontakt med Sametinget. Sametinget får også henvendelser fra forfattere, media og andre språkbrukere om f.eks. terminologi, stedsnavn og hvordan man kan styrke og fremme samisk språk i ulike institusjoner.

Sametinget har inngått samarbeidsavtaler med Finnmark, Troms og Nordland fylkeskommuner, samt én samarbeidsavtale med fylkeskommunene i det sørsamiske området. Disse avtalene har bl.a. som intensjon å styrke samisk språk og kultur.

Sametingets konkrete innspill i arbeidet med handlingsplanen framkommer av tiltaksdelen i handlingsplanen.

Organisering av arbeidet med og oppfølgingen av handlingsplanen

Arbeidet med handlingsplan for samisk språk er ledet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Handlingsplanen er utarbeidet i samråd med Sametinget og med deltakelse fra berørte departementer.

Sametingspresidenten og arbeids- og inkluderingsministeren ble på det halvårlege konsultasjonsmøtet i mai 2008 enige om at arbeidet med en handlingsplan settes i gang straks, og at regjeringens og Sametingets arbeid med samisk språk koordineres. Det har vært løpende kontakt og dialog i løpet av arbeidet med handlingsplanen, og det ble avholdt avsluttende konsultasjonsmøter på henholdsvis administrativt og politisk nivå 31. mars og 17. april 2009.

I prosessen med utarbeiding av handlingsplan for samisk språk har Arbeids- og inkluderingsdepartementet hatt møter med fylkesmenn,

fylkeskommuner, kommuner, skoler, institusjoner, språksentre, andre samiske språkmiljø og forskningsmiljø. Departementet har også mottatt en rekke skriftlige innspill, både fra offentlige virksomheter, organisasjoner og enkeltpersoner.

Handlingsplanen vil ha en virketid på 5 år. Det enkelte departement som er oppført som ansvarlig for tiltaket har ansvar for gjennomføring av dette, herunder hvordan tiltaket organiseres og finansieres. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil koordinere oppfølgingen og utviklingen av mål og tiltak i handlingsplanen underveis i planperioden. Arbeidet vil skje i dialog med Sametinget, og det vil ved behov bli gjennomført konsultasjoner med Sametinget.

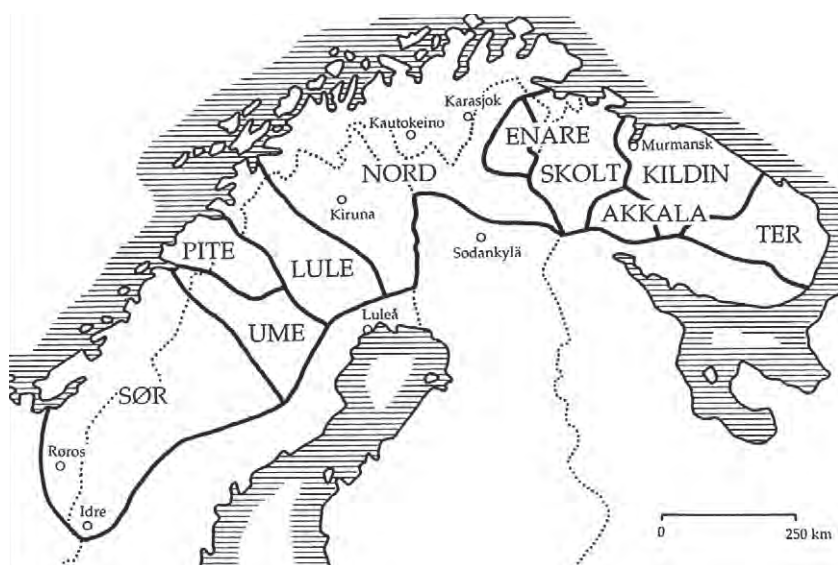
Gjennomføring og omfang av tiltakene beskrevet i handlingsplanen vil bli tilpasset de årlige budsjettforslagene, og Stortingets behandling av disse. Det tas sikte på å utarbeide årlige statusrapporter.

DAGENS SITUASJON FOR DE SAMISKE SPRÅKENE

Samisk tilhører den finsk-ugriske språkgruppen. Det snakkes samisk i Norge, Sverige, Finland og Russland. Det finnes ti forskjellige samiske dialekter eller språk, og språkgrensene går på tvers av riksgrensene. En undersøkelse gjort av Samisk nærings- og utrednings-senter i 2000² for Samisk språkråd, anslår samiske språkbrukere i Norge til ca. 25 000. Omtrent halvparten av disse både snakker, leser og skriver samisk, mens det for de øvrige først og fremst er et talespråk. Det er vanskelig å gi en eksakt fordeling på de ulike språkene, men nordsamisk er klart mest utbredt av de samiske språkene i Norge. For lule- og sørsamisk dreier det seg trolig om under tusen brukere. Det er svært få som behersker østsamisk/skoltesamisk og pitesamisk i Norge i dag.

Det østsamiske/skoltesamiske området er i dag konsentrert til Sør-Varanger kommune. Ifølge Nordisk samisk språknemnd er det få personer i Norge som har østsamisk/skoltesamisk som morsmål. De fleste østsamene/skoltesamene bor i Finland og Russland, hvor språket fremdeles er i bruk. Nordsamisk snakkes hovedsaklig i Finnmark og Troms fylker, og i kommunene Tjeldsund og Evenes i Nordland. Det lulesamiske språkområdet i Norge ligger i Nordland fylke og strekker seg fra Saltenfjorden i sør til Ballangen kommune i nord. Tysfjord er den kommunen som har

flest lulesamisktalende innbyggere. Det pitesamiske miljøet i dag har særlig tilknytning til kommunene Saltdal, Beiarn og deler av Bodø og Fauske. Det sørsamiske språkområdet i Norge strekker seg fra Saltfjellet i nord til Engerdal i Hedmark i sør og består av mange små samfunn.

På UNESCOs røde liste over truede språk³ er nordsamisk klassifisert som et truet språk, mens sør- og lulesamisk er klassifisert som alvorlig truede språk.

² Undersøkelse om bruken av samisk språk. Samisk nærings- og utrednings-senter, Tana, oktober 2000.

³ http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_report.html

Østsamisk/skoltesamisk, pitesamisk og umesamisk er kategorisert som utryddet i Norge. Begrunnelsen for at sørsamisk språk regnes som alvorlig truet språk er at sørsamisk er mest brukt i besteforeldregenerasjonen. Svært få barn lærer språket, og enda færre er aktive brukere av språket. Når det gjelder lulesamisk er begrunnelsen at det er et lite antall barn som lærer språket og veldig få som er aktive brukere. Yngre språkbrukere har lite ferdighet i språket og foretrekker å bruke skandinavisk språk.

Samisk står sterkere i områder hvor det har vært en ubrutt kontinuitet i samisk som samhandlings- og kommunikasjonsspråk. Dette dreier seg først og fremst om de nordsamiske områdene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk i Finnmark. I disse områdene er det mange barn som har samisk som hjemmespråk enten som ettspråklig samisk eller som tospråklig samisk-norsk/andre ikke-samiske språk. Samisk er for mange daglig samhandlings- og kommunikasjonsspråk i disse områdene. Samisk er også synlig i lokalsamfunnet i mye sterkere grad enn i andre samiske områder. Disse samiskspråklige miljøene har vært og er viktige ressurser for utviklingen av nordsamisk språk også i andre deler av de nordsamiske områdene, og spiller en viktig rolle for den kulturelle og språklige kontinuiteten i det samiske samfunnet som helhet.

I det nordsamiske området har sjøsamiske og markasamiske områder vært spesielt sårbare for fornorskningsspresset. I mange av disse områdene har språkbytteprosessen kommet svært langt. Man må anta at det samiske språket fortsatt er i tilbakegang i disse områdene, da det er få barn i disse områdene som har samisk som hjemmespråk. Tapet av kontinuiteten i den språklige overføringen mellom generasjonene gjør at mange av de sjøsamiske og markasamiske dialektene i ferd med å forsvinne. Det har imidlertid de siste tiårene foregått en aktiv kulturell og språklig revitalisering i flere av de sjøsamiske områdene og i markasamiske områder. At Kåfjord kommune har kommet med i forvaltningsområdet for samisk språk har hatt svært stor betydning for utviklingen av samisk språk i dette området.

Når det gjelder lulesamisk og sørsamisk språk

har disse i de siste tiårene hatt en viss utvikling. Barnehager der henholdsvis sørsamisk og lulesamisk er hovedspråk er etablert, og flere elever undervises på og i henholdsvis sørsamisk og lulesamisk. Man må likevel si at samisk språk i dag står svakt i disse områdene. Det finnes svært få lokalsamfunn i disse områdene hvor samisk er en synlig del av daglig samhandlings- og kommunikasjonsspråk og det er få familier som har samisk som hjemmespråk. Tapet av kontinuiteten i samisk som dagligspråk har ført til at mange barn og unge som får opplæring i samisk ikke møter samisk som samhandlingsspråk verken i familien eller i lokalsamfunnet. Dette får følger for den enkeltes utvikling av ordforråd og følelse av å mestre av språket.

NORDEUROPAINSTITUTTET VED HUMBOLDT-UNIVERSITET I BERLIN leder et dokumentasjonsprosjekt for pite- og umesamisk språk (Ume and Pite Saami documentation Project). Målet med prosjektet er å få fram moderne ordlister, korte grammatiske beskrivelser, transkripsjoner av eldre arkiverte opptak og en avhandling om morfofonologiske alternasjoner i disse to samiske språkene. Det er mellom 10 til 15 personer som snakker pite-samisk i dag, og majoriteten av språkbrukerne bor i Sverige. I Norge har Salten pitesamisk forening opprettet en stiftelse som heter Duoddará ráffe (viddas fred). Formålet med stiftelsen er å utvikle pitesamisk språk, kultur og identitet innenfor de pitesamisk områdene i Norge. Stiftelsen vil utvikle et pitesamisk senter.

Det er fra øst- og pitesamiske miljø uttrykt interesse for revitalisering av henholdsvis østsamisk og pitesamisk. Østsamisk/skoltesamisk har et sterkere språklig miljø på finsk side av grensen. Når det gjelder pitesamisk er det et meget begrenset antall språkbrukere også på svensk side.

Undersøkelser om samiske språk

I en rapport om tospråklighet i kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk utarbeidet av Kommunal- og regionaldepartementet i 2002⁴, kom det frem at det er store forskjeller innad i forvaltningsområdet blant annet når det gjelder antall samisktalende blant kommunalt ansatte: Karasjok og Kautokeino drøyt 80 pst., Tana 48 pst., Nesseby 40 pst., Kåfjord 26 pst. og Porsanger 21 pst.

En evaluering av samelovens språkregler foretatt av Nordisk Samisk Institutt på oppdrag fra Kultur- og kirke departementet i 2007⁵ avdekket at de fleste offentlige organer som omfattes av samelovens språkregler ikke oppfyller lovens krav fullt ut. Dermed er ikke befolkningen innen forvaltningsområdet for samisk språk sikret rett til bruk av samisk i kontakt med offentlige organer i den grad språkreglene legger opp til. Da Tysfjord kommune og Snåsa kommune har kommet med i forvaltningsområdet etter at de omtalte undersøkelser ble foretatt, er det foreløpig ingen tall på antall samisktalende ansatte i disse kommunene.

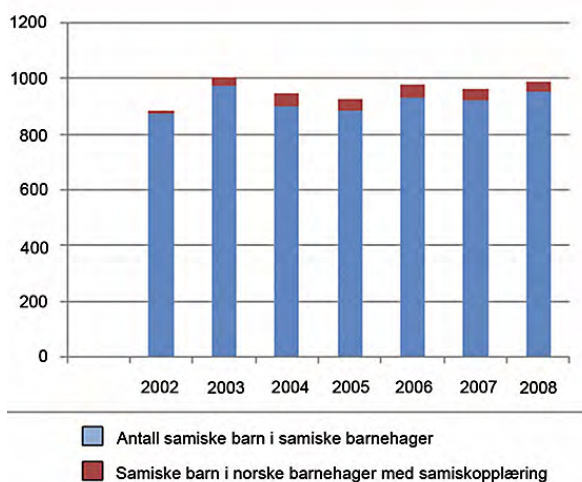
Også Sametingets språkundersøkelser viser at bruken av samisk språk i offentlige etater samlet sett er liten⁶, men det er en tendens til at samisk brukes mer i kommunale virksomheter enn i statlige og fylkeskommunale virksomheter. Sametingets undersøkelse i 2008 viser at det ikke er store endringer i bruken av samisk språk i de områdene undersøkelsen omfatter i forhold til tidligere undersøkelser.

Barnehager og grunnpoplæringen

I 2008 var det 41 samiske barnehager i Norge med om lag 950 barn. Hovedvekten av barnehagene ligger i Finnmark. Antall samiske barnehager har vært relativt stabilt de senere årene. Samiske barn i norske barnehager kan få tilbud om samiskopplæring. Dette tilbudet har vært økende de senere årene. I 2008 fikk 19 norske barnehager med samiske barn tilskudd til samisk språkopplæring.

BARN I SAMISKE BARNEHAGER 2002-2008

Kilde: Sametinget

I skoleåret 2008-2009 har 1043 elever opplæring i samisk som førstespråk, mens 1474 får opplæring i samisk som andrespråk (2 eller 3)⁷. De fleste elevene, 2339, får opplæring i nordsamisk. Av disse har 997 elever nordsamisk som førstespråk. 77 elever får opplæring i lulesamisk; herav 27 i lulesamisk som førstespråk, mens 101 elever får opplæring i sørsamisk. Av disse har 19 elever sørsamisk som førstespråk.

Det er en liten endring sammenliknet med forrige skoleår. Det var da 1027 elever som fikk opplæring i samisk som førstespråk, mens 1515 fikk opplæring i samisk som andrespråk (2 og 3). I skoleåret 2007-2008 fikk 2354 opplæring i nordsamisk, herav 984 som førstespråk. 79 elever fikk opplæring i lulesamisk; av disse 25 i lulesamisk som førstespråk. 109 fikk opplæring i sørsamisk, herav 18 som førstespråk.

I videregående opplæring var det skoleåret 2006-2007 285 elever eller lærlinger som hadde opplæring i samisk⁸. Dette er en svak reduksjon fra skoleåret 2005/06, da 305 elever og 5 lærlinger hadde opplæring i samisk. Det gis samiskopplæring i videregående skoler i sju fylkeskommuner og ved tre private skoler. De fleste elevene/lærlingene får

⁴ Utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene. Rapport fra arbeidsgruppe. Kommunal- og regionaldepartementet mai 2002.

⁵ Evaluering av samelovens språkregler. Sámi Instituhtta, 2007.

⁶ Sametinget skal hvert fjerde år gjennomføre en språkundersøkelse, jf. samelovens § 3-12. Undersøkelsene fins på www.samediggi.no.

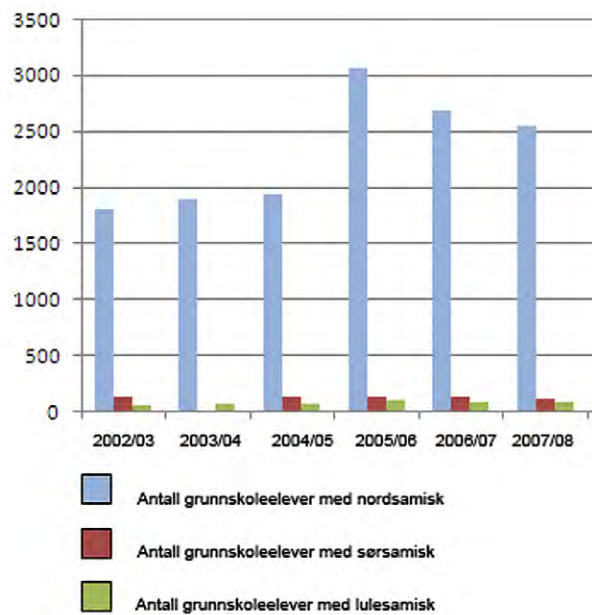
⁷ Kilde: Grunnskolens informasjonssystem (GSI)

⁸ St. meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken

opplæring i Finnmark (139) og Troms (92) og Nordland (38, hvorav 23 i nordsamisk, 11 i lulesamisk og fire i sørsamisk), mens det i Oslo i 2007 var tre og i Akershus en som fikk samiskopplæring. I Hedmark, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag ble det gitt opplæring i sørsamisk, med henholdsvis to, to og åtte elever.

ELEVER MED SAMISK I GRUNNSKOLEN 2002-2008

Kilde: GSI

I Samiske tall forteller 1 – kommentert statistikk 2008 fra Faglig analysegruppe for samisk statistikk⁹ vises det til at tallet på grunnskoleelever med samisk i fagkretsen ble mer enn fordoblet på de 17 årene fra 1990 til 2007. Dette understreker en økende interesse for opplæring i samisk for barna. Samtidig understreker faglig analysegruppe at de siste to årene har det samlede elevtallet i samisk gått markert ned – fra 3055 i skoleåret 2005-2006 til 2542 i skoleåret 2007-2008. Forklaringen ligger sannsynligvis i at fagplanen "samisk språk og kultur" ble avskaffet i 2006, men faglig analysegruppe mener også at det er grunn til å diskutere vilkårene for andrespråksfaget spesielt. Når det gjelder samisk som førstespråk viser faglig analysegruppe til at man kan være i ferd med å nå et tak for hvor mange som kan velge samisk som førstespråk etter dagens tilbud og ordninger. Når det gjelder sørsamisk har antall elever gått ned fra 123 i 2005-2006 til 105 i 2008-2009. Antallet elever i sørsamisk som førstespråk er imidlertid firedoblet på elleve år.

Når det gjelder lulesamisk er antall elever falt fra 88 i skoleåret 2005-2006 til 79 elever i 2008-2009. Tallet på elever med lulesamisk som førstespråk har imidlertid steget fra 18 til 25 på ti år. Når det gjelder bykommunene har økningen i antall elever vært på 415 prosent på 17 år.

⁹Samiske tall forteller 1. Kommentert statistikk 2008. Samisk høgskole, rapport 2/2008.

ERFARINGER MED SPRÅKREVITALISERING I ANDRE LAND¹⁰

Det finnes flere tusen språk i verden, avhengig av hvordan man definerer et språk, mens det bare finnes noe over to hundre stater. Da sier det seg selv at de fleste av verdens språk ikke er flertallsspråk i noen stat. En stor del av de språkene som ikke har en stat i ryggen, er mer eller mindre truede språk. Det vil si at det foregår et språkskifte fra minoritetsspråket til statens majoritetsspråk i familier og lokalsamfunn som tradisjonelt har brukt minoritetsspråket. Når et minoritetsspråk i mindre og mindre grad blir overført på naturlig måte mellom generasjonene hjemme, blir det med tida stadig færre som har innfødt kompetanse i språket. Dersom språkskiftet skjer uten motstand, vil språket til slutt ikke ha noen innfødte talere igjen.

Forklaringen på et slikt språkskifte finner vi særlig i det faktum at de fleste innfødte minoritetsspråkene er tradisjonelle lavstatusspråk. I vår tid er det vanlig at talerne av disse språkene er tospråklige, foruten morsmålet behersker de også statens majoritetsspråk. Tospråklige foreldre kan velge hvilket språk de vil overføre til barna sine hjemme. I en slik situasjon taper gjerne det språket som har lavest status, det vil i de aller fleste tilfeller si minoritetsspråket.

¹⁰ Dette kapitlet er skrevet av førsteamanuensis Jon Todal, Samisk høyskole.

UNESCOS KART OVER TRUEDE SPRÅK

I LØPET AV NOEN FÅ GENERASJONER har hundrevis av språk forsvunnet. UNESCO lanserte den elektroniske versjonen av organisasjonens atlas over truede språk i forbindelse med den internasjonale morsmålsdagen 21. februar 2009. Dette elektroniske verktøyet tilbyr oppdatert informasjon over rundt 2500 truede språk over hele verden, og kan bli justert og oppdatert gjennom brukernes bidrag. I atlasen kan man søke etter en rekke ulike kriterier, og de truede språkene er rangert i henhold til fem nivåer: Usikre språk, definitivt truede språk, alvorlig truede språk, kritisk truede språk og døde/ utryddede språk. www.unesco.no

Revitalisering

Innenfor truede minoritetsspråksamfunn finnes det gjerne krefter som ønsker å stå i mot språkskiftet fra minoritetsspråk til majoritetsspråk. De som ønsker dette, ser da for seg at tospråkligheten ikke skal være et overgangsstadium fra det ene språket til det andre. Tospråkligheten skal fortsette fra generasjon til generasjon. For å sikre dette må man heve minoritetsspråkets status på flest mulig samfunnsområder og slik gjøre det til et attraktivt valg for folk.

Hvis språkskiftet er kommet så langt at det er umulig eller vanskelig for foreldrene å overføre språket til barna, blir barnehagen og skolen desto viktigere språkdomener å arbeide med for de som ønsker å styrke minoritetsspråkenes stilling. Arbeidet for å styrke truede minoritetsspråk og snu språkskiftet, kan vi kalle språklig revitalisering. Fra 1960- og 1970-årene og fram til i dag har vi sett mange språklige revitaliseringsbevegelser rundt om i verden.

Det sier seg selv at revitalisering av truede minoritetsspråk har best vilkår innenfor rike og demokratiske samfunn. Et tidlig og velkjent eksempel på språkrevitalisering i Vest-Europa er likevel fra det som da var en fattig stat. Etter frigjøringen fra Storbritannia på 1920-tallet prioriterte den nye irske staten revitalisering av irsk-gælisk språk høyt. Som hjemmespråk ble irsk brukt av en liten minoritet på 1920-tallet, men som symbol for den irske nasjonen så myndighetene på språket som svært viktig. Tidligere hadde irsk vært majoritetsspråk på øya, men høyprestisjespråket engelsk hadde trengt irsk tilbake til å bli brukt som hjemmespråk bare i visse distrikter. Den offisielle politikken i den unge irske staten gikk ut på at irsk skulle revitaliseres som hjemmespråk for irer over hele landet. Dette lyktes ikke, men på grunn av det irske språkets plass i undervisningssystemet er det i dag en relativt stor del av irene som kan snakke irsk. De siste årene har irkspråklige grunnskoler som følger en språkbadsmodell, blitt mer og mer vanlige. De språklige resultatene ved disse skolene er bedre enn ved tradisjonell irskundervisning.

Irsk representerer likevel et unntak siden det er sjelden at en stat ønsker å gjøre et truet minoritetsspråk til statens framtidige hovedspråk.

Eksempler på revitalisering

De samiske politiske og språkfaglige miljøene har særlig samarbeidet med tre typer språksamfunn i utlandet. For det første er en det lang tradisjon for språkvitenskaplig samarbeid med andre finsk-ugriske språksamfunn. For det andre har samiske politikere siden 1970-tallet samarbeidet med urfolkspolitikere fra hele verden. For det tredje har samiske institusjoner fra 1990-tallet av hatt et visst språkpedagogisk samarbeid med innfødte språkminoriteter i Europa, innfødte minoriteter som ikke definerer seg selv som urfolk.

Her skal nevnes noen eksempler på revitalisering blant urfolk og blant innfødte europeiske minoriteter.

Eksempel på revitalisering av urfolksspråk

Blant urfolk har særlig grønlenderne og maōriene på Aotearoa/New Zealand gjort mye for å styrke sine språk, og på Grønland kan inuitspråket grønlandsk knapt kalles truet lenger. Grønlandsk kunne en tid synes truet av dansk, og maōri på Aotearoa/New Zealand er fremdeles truet av majoritetsspråket engelsk.

På 1980-tallet oppstod det en barnehagebevegelse blant maōrifolket på Aotearoa/ New Zealand. Maōrispråket er et polynesiske språk som ble snakket på Aotearoa/ New Zealand før engelskmennene kom dit. Barnehagebevegelsen ønsket å videreformidle maōri-kultur og maōri-språk til de yngste barna. Dette skjedde i en situasjon der svært få barn hørte språket hjemme. De fleste med innfødt kompetanse i språket maōri var da over femti år, og engelsk hadde tatt over som dagligspråk i de fleste maōrifamilier, men ikke i alle.

På Aotearoa/ New Zealand ville man føre sammen de yngste barna med eldre mennesker som hadde maōri som morsmål. Dette gjennomførte man i nyskapende barnehager som fikk navnet Te Kōhanga Reo. Te Kōhanga Reo er maōri og betyr "språkreib". I språkreibene skulle det bare snakkes maōri, og eldre maōritalende skulle gjennom sitt nærvær og sitt arbeid i barnehagen være språklige forbilder for barna.

Det man gjorde i språkreibene på Aotearoa/ New

Zealand, var ikke noe prinsipielt nytt. Andre steder i verden fantes det fra før både språkbadsbarnehager og språkbadsskoler. Det nye med språkreneirene var at de på denne måten formidlet et urfolksspråk som hadde så lav status og stod så svakt i samfunnet som maōri gjorde. Spesielt for språkreneirene er det også at de legger stor vekt på å formidle tradisjonell kultur til barna.

Te Kōhanga Reo er blitt en suksess, og svært mange maōribarn har siden oppstarten på 1980-tallet hatt sin barnehagetid i språkreneirbarnehage. Etter hvert er det også bygget opp et skolesystem der maōri brukes som undervisningsspråk i skolefagene. Barn fra språkreneirbarnehagene kan begynne der, og dermed få videreutviklet sine to språk helt opp til høgskolenivå. Det finnes også høgskoler som bruker maōri.

Også på Hawaii finnes det en bevegelse som har skapt et liknende system som på Aotearoa/ New Zealand. Det gamle (føregelske) språket på Hawaii er også et polynesisk språk. Bevegelsen på Hawaii, er ikke blitt så omfattende som den tilsvarende på Aotearoa/ New Zealand.

Bevegelsen Te Kōhanga Reo har betydd mye som eksempel for andre urfolk når det gjelder å revitalisere språket. Maōriene (som bor i en rik og demokratisk stat) er også svært aktive deltakere ved urfolkskonferanser og språkkonferanser der de informerer om sitt arbeid for å revitalisere språket. Te Kōhanga Reo er derfor godt kjent blant andre urfolk.

Eksempel på revitalisering av europeiske minoritetsspråk
Også i Vest-Europa finnes det mange innfødte språk som er i samme stilling som samisk i Skandinavia, uten at språkgruppene defineres som urfolk. Av disse språkene har for eksempel baskisk og katalansk klart styrket seg i Spania etter Franco-regimets fall på 1970-tallet. I Storbritannia er det siden 1960-tallet lagt ned et stort arbeid for å revitalisere kymrisk språk i Wales, og seinere også gælisk språk i Skottland. Mens skotsk-gælisk er i en meget presset situasjon, må revitaliseringen i Wales sies å gå godt. Både skotsk-gælisk og kymrisk er keltiske språk, men de er lingvistisk sett svært ulike og er på ingen måte

innbyrdes forståelige. Begge språkene er truet av engelsk.

Kymrisk har tidligere vært snakket i hele Wales, og i tiden før engelskmennene kom til Storbritannia, ble det snakket i et enda større område. Ved folketellingen i 1901 snakket halvparten av innbyggerne i Wales kymrisk. Nitti år senere, i 1991, var det 19 % av waliserne som kunne språket. Tallene viser et omfattende språkskifte selv om man holder innflytting fra England utenom.

Fra 1960-tallet av har folk som er opptatt av framtiden for kymrisk, ført en aktiv kampanje for revitalisering av språket. Først var det en kamp for synliggjøring (for eksempel for kymriske stedsnavn på veiskilt og kart), deretter for retten til å bruke språket på alle samfunnsområder. Språket i media har også vært et kampområde, for eksempel er det blitt etablert en egen kymrisspråklig fjernsynskanal.

Alt dette har vært viktig for å heve statusen for minoritetsspråket og for dermed å stanse språkskiftet fra kymrisk til engelsk i hjemmene. Men den store kampen har stått i skolen. Kymrisk er i dag obligatorisk fag for alle i grunnskolen i Wales. For elever som ikke snakker kymrisk hjemme, er det mulig å velge ulike former for språkbadskoler, der kymrisk er undervisningsspråk i noen, eller i alle, fag.

De store ressursene som er brukt på kymrisk språk i Wales, har gitt resultater. Om man bruker folketellingene som kilde, vil man se at tallet på kymrisktalende for første gang på hundre år har begynt å stige. I folketellingen i 2001 var det 21 % som oppgav at de kunne kymrisk. For språkets framtid er det særlig viktig at det blant de unge er prosentvis flere enn i mellomgenerasjonen som kan snakke kymrisk. Dette var en utvikling man kunne registrere allerede ved folketellingen i 1991.

Framgangen for kymrisk språk i Wales kan ikke forklares på annen måte enn som et resultat av aktivt revitaliseringsarbeid og bevisst offentlig språkplanlegging.

Overføringsverdi

Som eksempel på truede språk er her nevnt irsk,

grønlandsk, baskisk, katalansk, maōri, hawaii, skotsk-gælisk og kymrisk. I alle disse språksamfunnene blir det drevet aktivt revitaliseringsarbeid. Situasjonene er forskjellige, og ingen av erfaringene kan overføres mekanisk til de samiske områdene. Men felles for alle disse språksamfunnene synes å være at man i revitaliseringsarbeidet har lagt svært stor vekt på språket i barnehagene og skolene. Språkreibarnehager og språkbadskoler står sentralt. Synliggjøring og statusheving skal sikre at foreldre fortsetter å overføre minoritetsspråket til barna sine. Barnehager og skoler skal stå for overføringen i de tilfellene der foreldrene vil, men ikke lenger kan.

Forslag til ny lov om nasjonale minoriteter og minoritetsspråk i Sverige

Den svenske regjeringen har den 29. januar 2009 overlevert et nytt forslag til lov om nasjonale minoriteter og minoritetsspråk til Lagrådet. Forslaget inneholder følgende hovedmomenter hva gjelder samisk språk:

Forvaltningsområdet for samisk, meänkieli og finsk språk skal utvides. Forvaltningsområdet for samisk språk utvides med 13 kommuner - Arvidsjaur, Berg, Härjedalen, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen och Östersund. Tidligere inngår Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk och Kiruna i forvaltningsområdet.

Lovutkastet inneholder regler for retten til å bruke finsk, meänkieli og samisk hos myndighetene og hos domstoler. Videre inneholder lovforslaget bestemmelser om finsk, meänkieli og samisk i barnehager og eldreomsorg.

Når det gjelder barnehager skal kommunen tilby foresatte som ber om det plass i barnehage der hele eller deler av virksomheten forgår på respektive finsk, meänkieli eller samisk.

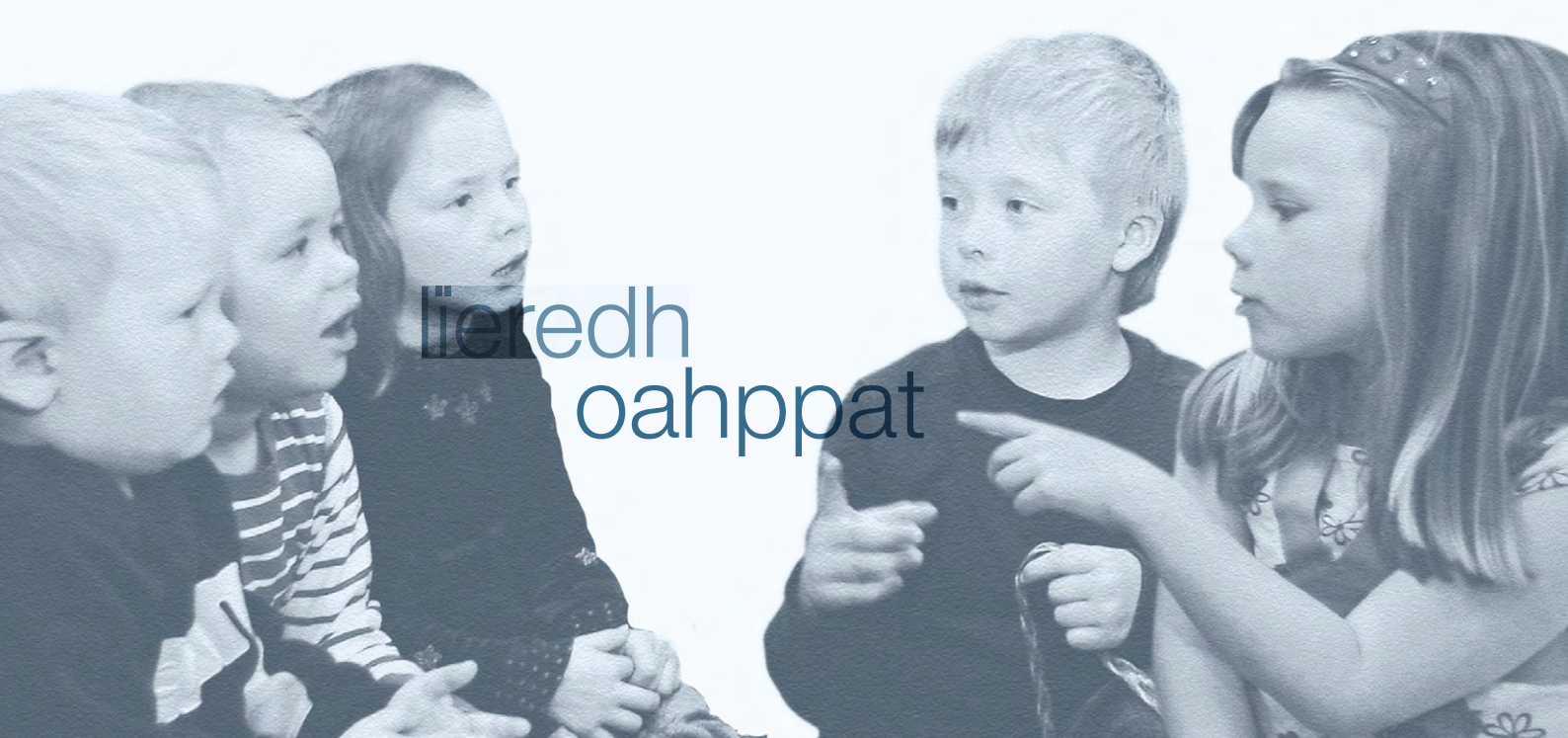
Når det gjelder eldreomsorg foreslås det en endring i sosialtjenesteloven som inneholder at kommunen skal arbeide for at det finns tilgang til personal med

kunnskap i finsk, meänkieli eller samisk der dette behøves i omsorgen for eldre mennesker.

Vägverket gis i oppdrag å øke sitt arbeide med skilting på minoritetsspråklige stedsnavn. Statlige og kommunale myndigheter oppfordres å verne minoritetsspråklige stedsnavn og synliggjøre minoritetsspråkernes nærværende gjennom skilting og annen merking.

For utvidelse av forvaltningsområdet for finsk, meänkieli og samisk avsettes 50 millioner kroner som statstilskudd til berørte kommuner. To samiske språksentre etableres i det sydsamiske området, i Östersund og Tärnaby.

Sametinget i Sverige har på oppdrag fra regjeringen i 2008 utarbeidet en språkhåndbok for kommuner og myndigheter www.samediggi.se/4009. Målet med språkhåndboken er å synliggjøre samisk språk og øke samiskkompetansen hos ansatte, men også øke allmennhetens bruk av samisk i kontakt med myndighetene. I språkhåndboken gis konkrete forslag på modell for arbeid med samisk språk på kommunalt nivå, modeller til språkprogram og handlingsplaner. Videre inneholder den formular for kartlegging av språksituasjonen.

lioredh oahppat

Mål, utfordringer, langsiktige strategier og tiltak

LÆRE:

Styrke opplæringen i og på nord-, lule- og sørsamisk på alle nivå

Familien er den viktigste arena for å legge basis for et barns språklige utvikling. Mange samiske barn får fra starten av samisk som morsmål – mange samiske barn får også to morsmål, samisk og et ikke-samisk språk, fortrinnsvis norsk. Noen foreldre behersker imidlertid ikke samisk og kan derfor ikke selv overføre samisk som morsmål til barna.

I revitaliseringen av de samiske språkene er språkarbeidet som gjøres i barnehagene og skolene spesielt viktige, jf. kapittel om erfaringer med språkrevitalisering i andre land. Språkrevitalisering og språkbadskoler står sentralt. Barnehager og skoler har en viktig oppgave i overføring av samisk språk i de tilfellene hvor foreldrene vil at barna skal bli samiskspråklige, men selv ikke kan snakke samisk.

Barnehagen er viktig for at barna skal kunne utvikle

et godt samisk samhandlingspråk. I områder hvor samisk språk ikke er et samhandlingspråk er det spesielt viktig å legge grunnlaget for barnas samiskspråklige utvikling gjennom barnehagen. Det er derfor viktig at det legges til rette for å styrke tilbudet om samiske barnehager og kvalitet i barnehagen i nordsamiske, lulesamiske og sørsamiske områder samt i de større byene.

Undervisning i og på samisk gjennom hele skoleløpet utvikler samiske barns kompetanse i samisk språk og vil gjøre dem forberedt på deltakelse i det samiske samfunnet som fullverdige språkbrukere. Det er et mål å sikre tilbud om grunnopplæring i samisk for alle som har rett til det både i nord-, lule- og sørsamiske områder. Opplæring skal være bygget på gode kvalitetsvurderinger. Gode samiske læremidler er av stor betydning i denne sammenheng.

Kvalitet i undervisningen og god informasjon om tilbud om samiskopplæring, antas å ha god effekt på hvor mange som velger samisk gjennom hele skoleløpet.

Det synes som det er et relativt stort frafall av samiske elever i overgangen mellom barnehage og skole, barnetrinn og ungdomstrinn, og grunnskole og videregående opplæring. Rapporten fra samarbeidsprosjekt mellom Barneombudet i Norge, og barneombudsmannen i Sverige og Finland, Retten til medvirkning og innflytelse for samiske barn og unge fra 2008, viser til at både læremiddelsituasjonen,

lærekreftene og skoleledelsens holdninger er viktige faktorer som kan forklare at det er stort frafall fra undervisningen. For å sikre grunnlaget for rekruttering til utdanning til yrker hvor det er behov for samiskspråklig kompetanse, er det viktig at elever har gode tilbud om samiskopplæring gjennom hele skoleløpet.

Ved å tilrettelegge for at foreldre og andre i barnets omgivelser får anledning til å tilegne seg samisk språk samtidig som barna lærer samisk i barnehage og skole, kan barnet støttes i sin språkopplæring. Møtesteder i lokalsamfunnene og i byene der det er naturlig å snakke samisk vil også ha betydning for at samisk blir et naturlig samhandlingspråk.

Rekruttering til høyere utdanning i nord-, lule- og sørsamisk, og annen utdanning hvor det er behov for kompetanse i samisk språk, er viktig for å bygge opp en kunnskapsbase i samisk språk i samfunnet og for at arbeidsgivere skal kunne rekruttere samiskspråklig personell med god kompetanse i samisk språk. Ungdom bør gjennom informasjon og kunnskap om muligheter som opplæring i samisk språk gir, stimuleres til å velge opplæring i samisk språk. Videre er det viktig med gode og forutsigbare tilbud til høyere utdanning i nord-, lule- og sørsamisk.

Samelovens § 3-8 slår fast at enhver har rett til opplæring i samisk. Det er et mål å kunne tilby alle som ønsker det opplæring i samisk språk – nordsamisk, lulesamisk og eller sørsamisk.

Følgende skal være retningsgivende for den videre utviklingen på dette feltet:

- **Legge til rette for at flere barn får samisk barnehagetilbud**
- **Legge til rette for tidlig språkstimulering gjennom barnehagen**
- **Legge til rette for at alle elever som ønsker det får opplæring i samisk**
- **Legge til rette for spesiell innsats for lulesamisk og sørsamisk opplæring**
- **Legge til rette for gode rammevilkår for samiskopplæring**
- **Legge til rette for god kvalitet i opplæringen i og på samisk**

- **Motivere elever til å fortsette med samisk på ungdomstrinnet og i videregående skole**
- **Legge til rette for flere og bedre læremidler til opplæring i og på samisk**
- **Legge til rette for utdanning av flere samiskspråklige førskolelærere og lærere**
- **Legge til rette for etter- og videreutdanning i samisk for lærere i barnehage og skoler**
- **Legge til rette for lett tilgjengelige tilbud for samisk språkopplæring for barn, ungdom og voksne**
- **Styrke voksenopplæringstilbud i nord-, lule- og sørsamisk**
- **Legge til rette for muligheter for familiedeltakelse i opplæringen i nord-, lule- og sørsamisk**

Samiske barnehagetilbud

Kommunenes ansvar for å sikre samiske barn et barnehagetilbud der de får styrket sitt språk og sin kultur, er presisert i barnehageloven § 8:

“Kommunen har ansvaret for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.” Barnehagelovens § 2 understreker at barnehagen skal ta hensyn til samiske barns språk og kultur: “I samiske barnehager er det en forutsetning at det finnes personale som kjenner samisk språk og kultur.”

Det finnes i dag ulike samiske barnehager. Mange barnehager bruker samisk som dagligspråk. Andre har både samisk og norsk som bruksspråk og noen igjen bare norsk. Flere norske barnehager har egne samiske avdelinger. Det finnes også familiebarnehager med samiskavdeling/hjem. Det at det er ulikt nivå på samiskkunnskapen hos barn i samme barnehage er en utfordring i arbeidet med å styrke samisk språk.

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver fastslår at “(..) samiske barn trenger støtte til å bevare og utvikle sitt språk og sin kultur, uavhengig av hvor i landet de bor.”

Sametinget tildeler midler over Kunnskapsdepartementets budsjett til tilskudd til samiske barnehager,

utarbeidelse av pedagogisk materiell, språkopp- læring og til informasjons-, utviklings- og veiledningsarbeid i samiske barnehager og barnehager med samiske barn. Sametinget deltar i samarbeidet med fylkesmennene på barnehageområdet. Sametinget har utarbeidet en strategisk plan for samiske barnehager 2008-2011. Sametingets mål er en framdrift for samiske barnehager hvor utvikling av samisk språk og kultur står sentralt. Sametinget vil derfor i denne planperioden prioritere arbeid med styrking av samisk språk, barns rettigheter, samarbeid med ulike aktører, kompetanseheving og nettverksbygging, pedagogisk materiell, rekruttering, forskning og informasjon og veiledning. Sametinget vil i denne perioden foreta en evaluering av tilskuddet til samiske barnehager.

Fylkesmannen iverksetter barnehagepolitikken gjennom forvaltning av statlige tilskudd, oppgaver etter barnehageloven og veiledning av kommuner. Fylkesmannen koordinerer og initierer til utviklingsarbeid i kommuner og barnehager og samarbeider med Sametinget om å arrangere samiske barnehagekonferanser. Fylkesmannen informerer om rettigheter og tilbud, blant annet barnehagetilbud for samiske barn.

Kunnskapsdepartementet har det overordnede ansvar for utvikling av kvalitet og for styring og finansiering av barnehagesektoren. Departementet tildeler midler til Sametinget på kap. 231, post 50. Departementet samarbeider med Sametinget om oppfølging av tiltak i regjeringens strategier for kompetanseutvikling og rekruttering i barnehagesektoren.

Tiltak 1. Informasjon om etablering av barnehagetilbud til samiske barn

Informasjon om rettigheter og tilbud til samiske barn: Det bør gis bedre informasjon om barnehagetilbud for samiske barn, både for barn i samiske barnehager men også for samiske barn i norske barnehager. Kunnskapsdepartementet skal i samarbeid med Sametinget informere foreldre,

kommuner og barnehageeiere om samiske barns rettigheter og om hvilke tilbud og støtteordninger som finnes.

MÁRKOMÁNÁK SAMISK BARNEHAGE er en privat barnehage i Skånland i Sør-Troms. Barnehagen drives av Várdobáiki samisk senter. Barnehagen har 18 heldagsplasser og 3,2 faste stillinger. Barnehagen gir tilbud til barn fra Evenes, Skånland og Tjeldsund kommuner. Få av barna har samisk som hjemmespråk. Noen av barna hører samisk fra familiemedlemmer, for eksempel besteforeldre. Det er behov for flere samisktalende ansatte for at samisk skal høres i det daglige. En prosjektmedarbeider, til stede tre dager i uken, har fokusert på muntlig samisk gjennom sang og lek, forskjellige tema som rypefangst og fiske og andre tema hvor samisk språk og kultur har vært hovedtema. Det har også vært brukt spill med belønningssystemer. Barna har vært med i samisktalende miljø og i andre omgivelser hvor samtale på samisk er i fokus. Personalet i barnehagen har sett stor framgang. Gjennom prosjektet har det også vært satset på økt spesialpedagogisk kompetanse om tospråklighet blant personalet.

Sametinget finansierte dette treårige prosjektet som er en del av en langsiktig satsing. Målet er at barna skal kunne ha undervisning i samisk som førstespråk når de begynner på skolen. Etter prosjektperioden har barnehagen nå satt i gang prosjektet "Lær meg samisk før skolestart".

Informasjon til alle kommuner: Sametinget vil utarbeide en veileder angående særskilt tilskudd til samiske barnehager, herunder informasjon angående tilbud til norske barn i samiske barnehager. Departementet skal stå for distribusjon av veilederen.

Departement, fylkesmenn og Sametinget har et felles ansvar for å oppfordre kommuner og barnehageeiere til etablering av barnehagetilbud for samiske barn.

*Ansvar: Kunnskapsdepartementet og Sametinget
Tidsperspektiv: 2009*

Tiltak 2. Kompetanseutvikling med fokus på språk

Det er en stor utfordring å rekruttere barnehagepersonale med samiskspråklig kompetanse. Kunnskapsdepartementet har utarbeidet en egen *Strategi for rekruttering av førskolelærere til barnehagen 2007-2011*, med årlige tiltaksplaner. I strategien understrekes at "i barnehager med samiske barn er det behov for personale med samiskspråklig kompetanse". Også *St.meld. nr. 23 (2007-2008) Språk bygger broer* understreker behovet for at det i samiske barnehager og barnehager med samiske barn er personale som kjenner samisk språk og kultur. Kunnskapsdepartementet vil styrke innsatsen for å rekruttere flere førskolelærere til barnehagene, herunder samiskspråklige førskolelærere, jf. tiltak i St. meld. nr. 23.

Kunnskapsdepartementet har iverksatt en egen kompetansestrategi *Kompetanse i barnehagen - strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007-2010*. Strategien har språkmiljø og språkstimulering som en av fire prioriterte områder, og i den forbindelse er det understreket at "samiske barn må få støtte til å bevare sitt språk." Kunnskapsdepartementet har for satsingsperioden 2007-2010 avsatt midler til kompetansetiltak. Barnehageeier kan søke om statlige kompetansetilbud via kommunene. Det er viktig at kommuner og private barnehageeiere stimulerer samiske barnehager og barnehager med

samiske barn til å søke om slike midler, særlig innenfor området språk.

Kunnskapsdepartementet vil avsette midler til utvikling av språkkompetansen hos personalet i samiske barnehager og i barnehager med samiske barn. Departementet vil i samarbeid med Sametinget konkretisere tiltak.

For å kunne gi barn god språkopplæring i barnehagen forutsettes det at ansatte i samiske barnehager behersker samisk og bruker språket aktivt i hverdagen. Det er viktig at barnehageeier gir de ansatte mulighet til å tilegne seg kompetanse og kunnskap i samisk språk. Språket er kulturbærer og helt sentralt i videreføring av samiske verdier og kunnskap. Barnehageeiere må aktivt søke etter samisktalende personale når det utlyses stillinger i barnehagene. Det er særlig viktig at personalet har gode kunnskaper om de ulike tradisjonelle aktivitetene og kan lære bort de ord og begrep som er naturlig i de forskjellige situasjoner. Dersom barnehagepersonalet mangler kompetanse, bør barnehagen vurdere å innhente ressurser utenfra. Det er også nødvendig at barnehagen er bevisst på og har klare mål om hvordan man jobber i forhold til vitalisering og revitalisering av det samiske språket. Hvilke metoder som tas i bruk, er blant annet avhengig av lokale forhold, språksituasjonen i området mv. Det er nødvendig at barnehagene foretar jevnlig evaluering av egen praksis på samisk språkopplæring. Barnehagene bør synliggjøre samisk språk, både når det gjelder egne dokumenter og skilting. Tospråklighet handler om å mestre begge språk så godt som mulig. I tospråklige barnehager/avdelinger hvor det brukes både samisk og norsk, må personalet ta i bruk en rekke strategier, metoder og prinsipper for å bidra til å utvikle en tospråklig bevissthet hos samiske tospråklige barn, slik at de ikke alltid velger bort samisk som kommunikasjonsspråk dersom det er norsktalende eller norsk-samisktalende til stede¹¹.

¹¹ Øzerk/Juuso: 1999: Pedagogisk idébok for tospråklige barnehager, s 27.

Det vil være behov for utviklingsarbeid og modellutvikling for språkopplæring i samiske barnehager og barnehager med samiske barn.

*Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet, i samarbeid med Sametinget og aktuelle fylkesmenn.
Tidsperspektiv: 2009-2010*

Tiltak 3. Utvikling av pedagogisk materiell

Det er mangel på pedagogisk materiell tilpasset samiske barn og samiske barnehager som kan understøtte språkarbeidet i barnehagen. Som en oppfølging av rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, har Kunnskapsdepartementet utarbeidet ulike temahefter; herunder temahefte om samisk kultur i barnehagen. Heftene er distribuert til alle landets barnehager. I løpet av 2009 skal det videre utarbeides et hefte om språkmiljø og språkstimulering. Heftet vil bli oversatt til samisk. Kunnskapsdepartementet skal også oversette rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver til lule- og sørsamisk. I tillegg vil departementet utarbeide en lydfil av den nordsamiske oversettelsen av rammeplan. Departementet vil også vurdere det samme for sør- og lulesamisk.

I samarbeid med Kunnskapsdepartementet er Sametinget i ferd med å ferdigstille en veileder som skal gi retning for hva som kan være barnehagens innhold når det gjelder samisk språk- og kulturutvikling.

Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole er av stor betydning for at samiske barn skal få oppleve kontinuitet i språkutviklingen. Kunnskapsdepartementet vil få oversatt veilederen "Fra eldst til yngst. Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole" til nordsamisk, deretter vurderes oversettelse til lule- og sørsamisk. Veilederen vil kunne være et viktig verktøy i arbeidet for å sikre at samiske barn og deres foreldre opplever en god overgang mellom de to institusjonene.

Kunnskapsdepartementet skal utarbeide veiledningsmateriell om språkstimulering til foreldre med

barn i kontantstøttealder. Departementet vil få oversatt materialet til nordsamisk, deretter vurderes oversettelse til lule- og sørsamisk.

For barnehager, barnehageeiere og kommunen som barnehagemyndighet, er det viktig med tilgang til informasjon som kan bidra til inspirasjon og motivasjon i språkarbeidet i barnehagen. Kunnskapsdepartementet vil legge til rette for informasjons- og erfaringsspredning om gode språkutviklingstiltak (herunder ulike språkbudprosjekt) på departementets egne nettsider, gjennom nyhetsbrev og andre egnede kanaler for å spre informasjon til kommuner og barnehager.

*Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009 og 2010*

Grunnopplæringstilbudet i og på samisk

Kunnskapsdepartementet skal sørge for at lovgivningen og praktiseringen av grunnopplæringstilbudet er innenfor folkerettslige rammer, og aktivt ta stilling til de juridiske og politiske forpliktelsene Norge har påtatt seg gjennom ILO-konvensjon nr. 169 og FN-erklæringen om urfolks rettigheter i rettsanvendelsen.

Det er opplæringsloven som regulerer opplæringen i grunnskolen og i den videregående skolen. Opplæringsloven § 6-2 gjør et skille på grunnskolenivå mellom områder som er innenfor forvaltningsområdet for samisk språk og utenfor. Innenfor forvaltningsområdet har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk. Utenfor forvaltningsområdet har minst ti elever i en kommune som ønsker opplæring i og på samisk rett til slik opplæring så lenge det er minst seks elever i gruppen. For områder som er utenfor forvaltningsområdet for samisk språk har samer i grunnskolealder rett til opplæring i samisk. I de tilfeller hvor det ikke kan gis undervisning med lærer til stede i klasserommet, åpner lovgivningen for at "alternative former for slik opplæring." Dette vil i praksis for eksempel bety fjernundervisning.

Opplæringsloven § 6-3 har bestemmelser om samisk videregående opplæring. Her heter det at "*samar i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk.*" I de tilfeller hvor dette ikke kan gis på den enkelte

skole kan bl.a. fjernundervisning benyttes. Utover dette hjemler bestemmelsen at *”visse skolar skal tilby opplæring i eller på samisk eller i særskilde samiske fag i den vidaregåande opplæringa innanfor visse kurs eller for visse grupper. Fylkeskommunen kan også elles tilby slik opplæring.”*

Ansvar for samisk opplæring er delt mellom mange aktører:

- Kommuner/fylkeskommuner har bl.a. ansvar for planlegging, tilrettelegging og gjennomføring av barnehagetilbud og grunnopplæring.
- Fylkesmennene har bl.a. ansvar for tilsyn og lovlighetskontroll, klagesaker, informasjon og veiledning, for å følge opp og implementere lover og regelverk, samt koordinere og tildele tilskudd.
- Utdanningsdirektoratet har bl.a. ansvar for å informere om og implementere parallelle læreplaner i Kunnskapsløftet – Samisk, utarbeide veiledninger for gjennomgående fag, innhente rapporter om tilsyn, forvalte tilskudd til Sametinget, til opplæring i/på samisk og til utviklingstiltak gitt over statsbudsjettet og for å utarbeide sentralt gitt eksamen i samisk som første- og andrespråk. Mye av arbeidet skjer i samarbeid med Sametinget.
- Kunnskapsdepartementet har bl.a. ansvar for å utarbeide lover og fastsette forskrifter, omfangs- og ressursplaner i samisk språk og andre særskilte læreplaner, fag- og timefordeling, for overordnet informasjon på feltet og for konsultasjoner med Sametinget.

Sametinget fastsetter læreplaner i samisk språk for grunnskolen og den vidaregåande opplæringa og læreplanar for særskilte samiske fag i den vidaregåande opplæringa, og Sametinget gir også forskrifter om innholdet i nasjonale læreplaner etter § 2-3 og § 3-4, som gir pålegg om opplæring om den samiske folkegruppa, språket, kulturen og samfunnslivet jf. opplæringsloven § 6-4. Sametinget foretar egne prioriteringer, og utarbeider og iverksetter tiltak på bakgrunn av egen politikk innenfor sektoren. Sametinget er likeverdig konsultasjonspart med statlige myndigheter og begge parter er forpliktet til å søke omforente løsninger.

Elevene med individuell rett til opplæring i samisk,

kan på grunnskole - og vidaregåande opplæring velge mellom følgende 4 kombinasjoner av læreplaner i norsk og samisk:

	SAMISK	NORSK	
1.	Læreplan i samisk som førstespråk-samisk 1	Læreplan i norsk for elever med samisk som førstespråk	Elevene har rett til fritak for opplæring og vurdering i norsk sidemål
2.	Læreplan i samisk som førstespråk-samisk 1	Læreplan i norsk (nasjonal)	To førstespråk. Elevene har rett til fritak for opplæring og vurdering i norsk sidemål
3.	Læreplan i samisk som andrespråk-samisk 2 Nivå 1-10	Læreplan i norsk (nasjonal)	Elevene har rett til fritak for opplæring og vurdering i norsk sidemål
4.	Læreplan i samisk som andrespråk-samisk 3 Nivå 1- 7	Læreplan i norsk (nasjonal)	Elevene har rett til fritak for opplæring og vurdering i norsk sidemål

For elever som har samisk som første- eller andrespråk er det ikke obligatorisk med fremmedspråk/språklig fordypning i grunnskolen og fremmedspråk på vidaregåande opplæring, men de har krav på å få slik opplæring dersom de ønsker det. Skoleeier kan også tilby opplæring i samisk etter Læreplan i fremmedspråk. Elever som får opplæring i samisk etter Læreplan i fremmedspråk, er ikke fritatt fra opplæring og vurdering i norsk sidemål.

Opplæring i norsk og samisk må ses i sammenheng fordi norskfaget “avgir” timer til samiskfaget. Fagene samisk og norsk har mange felleselementer, og det er derfor viktig med et nært samarbeid mellom disse to fagene, jf. formål i læreplan i samisk som første-

språk og formål i læreplan i norsk for elever med samisk som førstespråk.

Planlegging og organisering av opplæring i norsk og samisk er utfordrende for skoler og skoleeiere, spesielt for skoler utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det skal skje i henhold til fastsatt timetall og fastsatte læreplaner, samtidig som retten til tilpasset opplæring, jf. opplæringsloven § 1-3, skal ivaretas.

Planlegging og tilpassing av opplæring i samisk er utfordrende for lærere. På hvert årstrinn kan det være elever som snakker samisk flytende, elever som kan noe samisk og elever som ikke kan noe, men ønsker opplæring i samisk. Opplæringen skal tilpasses alle.

I Samiske tall forteller 1 – kommentert statistikk 2008 fra Faglig analysegruppe for samisk statistikk står det at nedgangen i elevtallet i samisk er kommet i andrespråksfaget og at det er grunn til å diskutere vilkårene for andrespråksfaget spesielt. I en slik diskusjon må man se på elevenes totale arbeidsbyrde og skolenes og lærernes vilkår for å tilpasse opplæringen til elevene. Vilkårene som må diskuteres og vurderes omfatter bl.a.

- læreplan og timetall i norsk (som førstespråk) for elever med samisk som andrespråk
- organisering og planlegging av opplæring
- finansiering av opplæring i samisk
- hjelpemidler for lærere (veiledere m.m.)

Ordningen bør evalueres. En bør se på hvordan læreplanen og timetallene i norsk fungerer. På bakgrunn av resultatene bør en drøfte tilretteleggingen framover.

Kommuner og fylkeskommuner mottar årlig et eget *øremerket tilskudd til samiskopplæring*, dvs. opplæring i samisk som første- og andrespråk. Midlene skal bidra til finansiering slik at det blir gitt opplæring i samisk for samiske elever i grunnskolen og videregående opplæring. Tilskuddet skal dessuten bidra til å styrke lærernes kompetanse i samisk språk og kultur. Kommunene og fylkeskommunene har plikt til å gi undervisning i samisk til elever som

etter opplæringsloven har rett til undervisning i samisk. Utdanningsdirektoratet har levert evaluering av tilskuddsordningen til departementet i 2008. Kunnskapsdepartementet ønsker at den skal følges opp særskilt ved at det gjøres en vurdering av måloppnåelse, og at den sees i sammenheng med tilskuddsordningen for finsk. Departementet har over tid registrert misnøye med nivået på tilskuddet. Kunnskapsdepartementet vil ta dette opp til vurdering i sammenheng med de årlige budsjettprosessene. Det må understrekes at elevenes rettigheter ligger fast uavhengig av nivået på tilskuddene, og at kommunene må arbeide for at det skal gis et tilbud av høy kvalitet slik at målene med opplæringen kan nås.

Tiltak 4. **Kartlegging av elevenes vurdering av samiskopplæringen**

Som det er påpekt i St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken, er det på en rekke områder mangel på kunnskap om hva som faktisk skjer i skolehverdagen. Bl.a. ser en at det totale antall elever som velger samisk, er noe redusert etter innføringen av Kunnskapsløftet, men søkningen om å ta samisk varierer i fylkene. Utdanningsdirektoratet vil foreta en kartlegging for å få bedre bakgrunnskunnskap om i hvilken grad elevene får innfridd sine rettigheter til opplæring i samisk, og om hvordan elevene selv vurderer opplæringen. Hensikten er bl.a. å få større grunnlag for å foreta eventuelle endringer i samiskopplæringen slik at den i større grad kan imøtekomme elevenes opplæringsbehov.

*Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet
Tidsperspektiv: 2009*

Tiltak 5. **Veiledninger til læreplaner**

Veiledningene skal utformes slik at de synliggjør hvordan man kan praktisere god tilpasset opplæring. En veiledning til læreplaner for fag skal ikke være heldekkende for hele læreplanen, men gi eksempler på hvordan opplæringen kan planlegges og gjennomføres, samt hvordan elevene kan vurderes på

ulike trinn. Veiledningene bør gi konkrete eksempler på hvordan kompetansemålene kan gis et konkret innhold på alle trinn og eksempler på progresjonen mellom alle trinn.

Veiledninger til LK06-5 utformes på samme måte som veiledninger til LK06, dvs. omfattes av føringer i oppdragsbrev fra Kunnskapsdepartementet til Utdanningsdirektoratet.

Veiledningen skal bidra til at opplæring i samisk og norsk organiseres slik at elevene får den opplæring de har krav på etter gjeldende lover og regler. Veiledningen til samisk som førstespråk og samisk som andrespråk bør prioriteres. Utdanningsdirektoratet har hovedansvar for å utarbeide veiledningene, i samarbeid med Sametinget.

Det tas sikte på at veiledning til samisk som førstespråk og samisk som andrespråk skal foreligge 15.05.2010. Utarbeiding av de øvrige veiledningene avgjøres i samarbeid mellom Sametinget og Utdanningsdirektoratet.

Ansvar: Utdanningsdirektoratet i samarbeid med Sametinget.

Tidsperspektiv: 2010-2012

Tiltak 6. **Tilsyn med kommunenes og fylkeskommunenes gjennomføring av retten til undervisning i samisk**

Utdanningsdirektoratet og fylkesmennene fører tilsyn med kommunenes plikter og elevenes rettigheter etter opplæringsloven. Dette gjelder også opplæringen i og på samisk. Kunnskapsdepartementet har bedt om at Utdanningsdirektoratet i 2009 gjennomfører tilsyn med hvordan kommunene og fylkeskommunene følger opp samiske elevers rettigheter etter opplæringsloven, herunder elevenes tilgang til læremidler. Sametinget skal involveres i tilsynsarbeidet.

Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet/fylkesmennene

Tidsperspektiv: 2009-2014

Tiltak 7. **Nettverk for fjernundervisning**

Flere kommuner samarbeider om undervisning i samisk ved hjelp av fjernundervisning. Fylkesmennenes arbeid med nettverk for lærere som gir fjernundervisning bør videreutvikles, og det bør holdes regionale samlinger for lærere i samarbeid med høyskolene. Det skal opprettes et nettverk for lærere som gir fjernundervisning i samisk. Utdanningsdirektoratet vil få i oppdrag å tilrettelegge for et slikt nettverk.

Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet/Fylkesmennene/høyskoler

Tidsperspektiv: 2009-2010

Tiltak 8. **Samarbeid med Sverige om samiskundervisning**

Høsten 2005 og våren 2006 var det kontakt mellom de svenske og norske departementene med ansvar for samiskopplæring for å drøfte sørsamisk grunnskoleopplæring i grensetraktene. Samiske barn i Sverige har ikke tilsvarende rettigheter som samiske barn i Norge. Elevene får tilbud om samisk som morsmålsopplæring, men det er ikke utviklet egne læreplaner for samiske elever. Det ble bl.a. foreslått at begge landene skulle undersøke de muligheter og de eventuelle hindringer som finnes i regelverket når det gjelder samarbeid om grunnskoleopplæring overlandegrensene. En er imidlertid klar over at en her står overfor et juridiksjonsproblem som det ikke er lett å se noen god løsning på. Det gjelder bl.a. hvilket land som skal ha myndighet i forbindelse med undervisning gitt på tvers av landegrensene, det er i noen tilfeller uenighet mellom landene om det konkrete opplæringstilbudet og/eller økonomien knyttet til tilbudene. utfordringene er spilt inn i forbindelse med arbeidet med ny samekvensjon.

Det er viktig å kunne samarbeide på tvers av grensene, spesielt når det gjelder undervisningen og utviklingen av sør- og lulesamisk. Kunnskapsdepartementet vil ta

kontakt med Sverige for igjen å drøfte hvilke muligheter en har for å finne løsninger som elever i begge land kan nyte godt av.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Tidsperspektiv: Våren 2009

Tiltak 9. Samarbeid med Finland om samiskundervisning

Samarbeidet med Finland har stort sett vært knyttet til skolene i Sirma og Utsjok med felles undervisning to ganger i uka. Det tas sikte på at dette samarbeidet fortsetter. I tillegg bør det som oppfølging av plan for fjernundervisning legges bedre til rette for samarbeid over grensene i alle de tre samiske språkene.

Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet/fylkesmenn

Tidsperspektiv: 2009

Samiske læremidler

Sametinget har innenfor de økonomiske rammene som stilles til disposisjon over statsbudsjettet til samiske læremidler, ansvar for å forvalte midlene og prioritere innenfor rammen.

Det er ennå stor mangel på læremidler på sør- lule- og nordsamisk som er utviklet i forhold til Kunnskapsløftet – samisk. En av utfordringene er å få tilstrekkelig med læremiddelforfattere uten å "tappe" skolen for fagfolk. I *Sametingets strategiske plan for læremiddelutvikling 2009-2012* er det gjort læremiddel-prioriteringer på sør-, lule- og nordsamisk ut fra innspill fra barnehager og skoler i de aktuelle områdene. For å sikre at læremidlene kommer ut til den enkelte elev, er en av strategiene at læremidlene skal være gratis. Sametinget har igangsatt et pilotprosjekt i Tysfjord kommune, der formålet er å utvikle Drag skole til en ressurskole for læremiddelutvikling på lulesamisk. Erfaringene fra dette pilotprosjektet vil bli brukt for å utvikle ressurskoler også i sør- og nordsamiske områder.

Tiltak 10. Samiske læremidler - produksjon, distribusjon og oversetting

Mangel på samiske læremidler har vært fokusert på i ulike sammenhenger. På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har Utdanningsdirektoratet i samarbeid med Fylkesmannen i Finnmark foretatt en kartlegging av eksisterende læremidler på nord-, lule- og sørsamisk som kan nyttes i samsvar med *Kunnskapsløftet - Samisk*, samt hva som mangler av læremidler for ulike fag/emner og trinn. Kartleggingen viser at det fremdeles er et stort behov for samiske læremidler tilpasset *Kunnskapsløftet - Samisk*.

Det skal våren 2009 opprettes en felles arbeidsgruppe som vil ha i oppdrag å komme med forslag til tiltak som kan effektivisere utviklingen av samiske læremidler.

Ansvarlig: Sametinget/Utdanningsdirektoratet

Tidsperspektiv: Gruppen opprettes våren 2009

Tiltak 11. Informasjonstiltak om rett og plikt til samiskopplæring

Det skal utarbeides/tilrettelegges bedre informasjon om rettigheter og plikter til samiskopplæring, samt om samiske læremidler. Informasjonen skal rette seg mot fylkeskommuner, kommuner og foreldre og elever. Det skal i informasjonen understrekes at skoleeier, ved opptak til skolen, bør innhente informasjon om eleven skal ha samiskopplæring. Dette gjelder både ved skolestart, ved bytting av skole og ved overgang mellom de ulike nivåene i opplæringen. Slik informasjon skal også omfatte voksenopplæring.

Informasjonen bør tilrettelegges for nettet, samt i brosjyrer. Informasjonen skal distribueres slik at den når ut over de samiske områdene.

*Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet/fylkesmenn/
Sametinget*

*Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet/fylkesmenn/
Sametinget*

Tidsperspektiv: August 2009

I RØROSSAMISK REGION har man utviklet et tett samarbeid mellom institusjoner med ansvar for samisk opplæring, noe som har resultert i et minimalt frafall av elever som har samiskopplæring i grunnopplæringen. I samarbeid med skolene ivaretar Aajege samisk språk- og kompetansesenter den samiske eleven gjennom hele grunnopplæringen, og følger opp elevene i overgangene mellom barnehage til grunnskole og videre fra grunnskole til videregående skole. Skoler, foreldre og elever får råd, veiledning og informasjon om rettigheter, opplæringstilbud, språkvalg, timefordeling og timeplanlegging av faget.

Grendeskoler

Steder som betegnes som utkanter i norsk sammenheng, er ofte samiske kjerneområder og gode areanaer for bevaring av samisk språk, kultur og samfunnsliv. Grunn- og videregående skoler er gjennom Kunnskapsløftet – Samisk forpliktet til å gi en kvalitetsmessig god opplæring med basis i samisk språk, kultur og samfunnsliv. Grendeskoler har, med sin nærhet til levende samiske samfunn og tradisjonelle næringer, gode muligheter til å virkelig gjøre slik opplæring. Opplæring og oppvekst i et samiskspråklig miljø gir gode muligheter for den enkelte elev å utvikle sitt samiske språk til et naturlig bruksspråk. Det er også lettere å nyttiggjøre ressurspersoner i lokalsamfunnet i undervisningen når skolen er i lokalsamfunnet.

Nedleggelse av grendeskoler, både i nord-, lule- og sørsamiske områder, vil kunne ha negative konsekvenser for språkutviklingen i de samiske samfunnene og dermed for hele det samiske samfunnet. Konsekvensen av nedleggelse av grendeskolene kan være fraflytting fra samiske bygder. Dette truer små samiskspråklige samfunn som er viktige i opprett-

holdelsen av samisk språk. Fraflytting kan føre til at den oppvoksende generasjon mister nærhet til og kunnskaper om lokalsamfunn, natur og tradisjonelle næringer, med tilhørende terminologi.

Det er kommunene og fylkeskommunene som har ansvaret for den offentlige skolestrukturen. Regjeringen kan ikke gi pålegg om hvordan skolestrukturen i kommunene og fylkeskommunene skal være, dette er en del av det kommunale selvstyret. Samtidig har også kommuner og fylkeskommuner et ansvar i forhold til internasjonale forpliktelser når det gjelder samene. Bevissthet rundt dette bør medføre en høy terskel for nedleggelse av grendeskoler i samiske områder og det bør ikke skje uten grundige utredninger. Dette er også eksempel på saker hvor Sametinget etter sameloven bør gis anledning til å uttale seg. Uansett vil kommunene ha ansvar for et godt tilrettelagt undervisningstilbud, også i og/eller på samisk språk, på de skoler elevene overføres til. I enkelte tilfeller kan også lokale forhold medføre at det vil være mulig å gi et kvalitativt bedre tilbud i samisk på en større skole. Dette er vurderinger som best gjøres lokalt.

Sametinget ønsker i forbindelse med denne handlingsplanen at regjeringen skal vurdere å innføre et øremerket tilskudd til grendeskoler som gir opplæring i og/eller på samisk. Regjeringen ser ikke dette som hensiktsmessig, men viser til at Arbeids- og inkluderingsdepartementet har tatt initiativ til et nærmere samarbeid med KS og Sametinget om samepolitikk i kommunene, hvor også kommunenes rammebetingelser for samiske tilbud vil kunne være tema.

REVITALISERINGSPROSJEKTET PÅ ELGÅ

I 2001 startet Sametinget et 5-årig språkmotiveringsprosjekt ved Elgå oppvekstsenter i Engerdal. Språkmotiveringsprosjektet var i barnehagen organisert ut fra tanken om at barna skulle lære sørsamisk gjennom naturlig og daglig bruk av språket. I barneskolen fikk barna opplæring i sørsamisk, videre fikk de opplæring på sørsamisk i en rekke fag. Ved prosjektslutt var barna i stand til å forstå vanlig sørsamisk tale. De kunne også svare på og holde en samtale i gang på sørsamisk.

Språkopplæring og alfabetisering for voksne

Når det gjelder grunnopplæringen for voksne, vurderes retten til opplæring i og på samisk noe annerledes enn for barn og unge. Normalt bør krav om opplæring i samisk imøtekommes for en voksen same som trenger grunnskoleopplæring.

Sameloven § 3-8 omtaler rett til opplæring i samisk. Dette dreier seg imidlertid om noe annet enn de rettighetene som følger av opplæringsloven, og i premissene til denne bestemmelsen heter det bl.a. at «Retten innebærer at enhver kan kreve å få gjennomgå relevant voksenopplæringskurs i samisk som morsmål innenfor de gjeldende regler for voksenopplæring.»

Det er ikke eget tilskudd til opplæring i samisk for voksne. Utgiftene må dekkes innenfor rammene til kommuner og fylkeskommuner, og tilretteleggingen av slike tilbud er den enkelte kommunes/fylkeskommunes ansvar. Det er derfor viktig at de prioriterer opplæringsmidlene i samsvar med regelverk og opplæringsbehov.

De som ønsker voksenopplæring, må selv melde sine opplæringsbehov. Opplæringen er gratis og skal følge gjeldende læreplaner.

Kommunene/fylkeskommunene kan gi studieforbundene i oppdrag å gi opplæring på hhv. grunnskolen og den videregående opplæringsområde. Opplæringen skal også da være gratis for deltakerne. Hvis studieforbundene derimot gir opplæring på grunnskolen og/eller videregående opplæringsområde uten å ha avtale med kommune eller fylkeskommune, kreves kursavgift. Det tas også kursavgift når studieforbundene organiserer kurs i andre fag og emner, bl.a. i samisk.

Det er to samiske studieforbund, Samisk studieutvalg og Sjøsamisk studieforbund, som har som hovedmål å arbeide for å gi opplæring i samisk språk og kulturarv.

Tiltak 12. 5-årig voksenopplæringsprogram i samisk

Sametinget og Samisk høgskole har inngått en avtale om utvikling og gjennomføring av et 5-årig samisk voksenopplæringsprogram i alle samiske språkområder. Målgruppen for voksenopplæringsprogrammet er alle ikke-samisktalende samer i et bredt geografisk område. Tiltakene vil spesielt bli satt inn der fornorskningspolitikken har gjort størst skade.

Voksne samer vil få opplæringstilbud på nordsamisk, lule- eller sørsamisk. Målet er at samer skal ta sitt språk tilbake og at samisk språk skal få et løft ved at flere bruker det. Alle samiske språkmiljøer skal inkluderes i arbeidet. Det betyr at de samiske språksentrene, kommunene og andre aktører i språkmiljøene skal samarbeide nært. Samisk høgskole får ansvaret for den praktiske gjennomføringen av prosjektet. Tiltaket finansieres av Sametinget av midler fra Samefolkets fond.

*Ansvar: Sametinget
Tidsperspektiv: 2009-2014*

Tiltak 13. Kartlegging av omfang av morsmålsanalfabetisme og behov for opplæring i samisk for voksne

Sametinget tilbyr, i samarbeid med Samisk høgskole, samiskopplæring for voksne gjennom et femårig opplæringsprogram. For å få økt kunnskap om behovet vil Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet iverksette et utredningsarbeid med sikte på å få en oversikt over morsmålsanalfabeter (dvs. personer som snakker, men som ikke leser og skriver samisk) blant den samiske befolkningen. Utredningen skal også omfatte samer med svake eller manglende samiske språkferdigheter. Det tas ikke sikte på å få en fullstendig kartlegging av antall personer innenfor disse gruppene, men utredningen skal gi et inntrykk av omfanget, samt gi en vurdering av opplæringsbehovet.

Det utlyses en utrednings-/forskningsoppgave innenfor rammen av ett til halvannet årsverk. Sametinget skal inviteres til å delta i arbeidet.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet/ Arbeids- og inkluderingsdepartementet/ Utdanningsdirektoratet
Tidsperspektiv: Ferdigstilles 2010-2011 (avhengig av når utredningen kommer i gang)

Tiltak 14. **Alfabetiseringsprosjekt for voksne i Troms**

Troms fylkeskommune vil sette i gang et alfabetiseringsprosjekt for voksne i fylket. Målet med prosjektet er at deltakerne skal motiveres til å formalisere sine kunnskaper i samisk, slik at de skal kunne bruke samisk både muntlig og skriftlig. Det tas sikte på at studiesentra på fem, seks ulike steder i Troms fylke gjennomfører kurs. Prosjektet omtales i samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Troms fylkeskommune.

Videre skal det åpnes et nettsted for prosjekt-deltakere hvor de har mulighet til å bruke språket fritt, og til å kommunisere med hverandre og med prosjektlederen.

Ansvarlig: Troms fylkeskommune
Tidsperspektiv: 2009-2012

Høyere utdanning og rekruttering

Det er behov for å styrke forskning og studier i og på samisk. Samisk høgskole er en sentral institusjon i den samiske forskningsverden, med tidligere Nordisk Samisk Institutt som forskningsavdeling. Universitetet i Tromsø har blitt tildelt det nasjonale ansvaret for samisk forskning og undervisning i Norge. Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø arbeider for å styrke universitetets samlede forsknings- og utdanningsvirksomhet når det gjelder samiske og urfolksrelaterede forhold. Gjennom konkrete prosjekter igangsetter og driver senteret egen forskning, og initierer og koordinerer tverrfaglig forsknings- og undervisningssamarbeid.

SAMETINGET HAR OPPRETTET stipend til høyere utdanning. Målet er å øke rekrutteringen av samisktalende fagfolk innenfor ulike fagområder. I 2009 prioriteres høyere utdanning i samisk læremiddelpedagogikk, førskole- og allmennlærerstudenter med samisk i fagkretsen, høyere utdanning i sør-, lule- eller nordsamisk språk der sørsamisk og lulesamisk prioriteres høyest, videreutdanning innen eldreomsorg, og videreutdanning innen forebygging og rehabilitering av psykososiale lidelser blant samiske barn og unge. Dersom rammen for den enkelte stipendordning overskrides på grunn av antall kvalifiserte søkere, fordeles de avsatte midlene likt mellom disse søkerne

NORDLAND FYLKESKOMMUNE vil stimulere til økt kompetanse i samisk språk bl.a. for å sikre kvalifisert fagpersonell med samisk språkkompetanse innen ulike yrkesgrupper. Fylkeskommunen tildeler språkutdanningsstipend for å motivere personer til å ta utdanning i samisk språk. Stipendet kan gis til søkere som studerer samisk språk på universitets- og høyskolenivå og søkere som har samisk språkopplæring på videregående skole.

Høgskolen i Bodø gir studietilbud i lulesamisk språk som ledd i allmennlærer- og førskolelærerutdanning eller som videreutdanningstilbud. Høgskolen i Nord-Trøndelag er tillagt et nasjonalt ansvar for sørsamisk språk i en lærerutdanningskontekst.

Sametinget har pekt på at det må sikres tilbud ved de aktuelle høgskolene uansett hvor få studenter som ønsker å gjennomføre studier i sør- eller lulesamisk. Det vil aldri være mange studenter på disse studiene, og det er av stor betydning, særlig for de

små samiske språkene, at det fins samiskspråklig kompetanse.

Utdanningsinstitusjonene har autonomi når det gjelder hvilke studietilbud som settes i gang og hvordan tilbudene organiseres. Kunnskapsdepartementet vil i samarbeid med de institusjonene som tilbyr studier i og på samisk foreta en gjennomgang av arbeids- og ansvarsdeling mellom dem, og vil initiere til tettere samarbeid mellom disse institusjonene og også til samarbeid med andre institusjoner som ligger i områder hvor det kan være behov for studier i samisk.

Utdanningsinstitusjonene kan søke om å få fastsette kvoter, bl.a. for samiske søkere, ved opptak til enkelte studier. Universitetet i Tromsø, høyskolene i Finnmark og på Lillehammer og Veterinærhøgskolen har kvoter for samiske søkere til noen studier.

Tiltak 15. **Samisk lærerutdanning**

For å kunne ha den nødvendige fleksibilitet bør Samisk høgskole fristilles fra framtidig nasjonal rammeplan for sin lærerutdanning for grunnskolen. Departementet tar sikte på å delegerer sin myndighet til Samisk høgskole når det gjelder struktur og oppbygging av den nye lærerutdanningen på samisk. Det vil imidlertid være aktuelt å gi overordnede nasjonale bestemmelser (forskrift) om lengde og hovedkomponenter i oppbyggingen (fag, pedagogikk, praksis osv), som skal gjelde også for samisk grunnskolelærerutdanning.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2012

Tiltak 16. **Kartlegging av rekrutteringsgrunnlaget og kartlegging av behov for samiskspråklige lærere**

Det er nødvendig å sette inn tiltak for å styrke rekrutteringen av samiskspråklige lærere. Departementet vil kartlegge rekrutteringsgrunnlaget for samisk høyere utdanning og behovet for samiskspråklige lærere. Det er også nødvendig å skaffe data om lærerdekning i samiske skoler utenfor de samiske områdene.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2012

Tiltak 17. **Rekrutteringstiltak til samisk lærerutdanning og lærerutdanning med samisk i fagkretsen**

Lærerutdanning på samisk eller i samisk er preget av lav rekruttering. Det er nødvendig med ekstra incitament for å øke interessen for å søke samisk lærerutdanning, eller samisk som fag i norsk lærerutdanning. Rekrutteringstiltak bør planlegges og gjennomføres av de institusjonene som tilbyr studiene, og som har best kjennskap til de miljøene det er naturlig å rekruttere studenter fra. Departementet setter av midler til rekrutteringstiltak.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009.

Tiltak 18. **Rekrutteringskampanje i Finnmark – drømmejobben**

Samisk høgskole, Sametinget, KS Finnmark, Høgskolen i Finnmark og Fylkesmannen i Finnmark har igangsatt en rekrutteringskampanje for å rekruttere flere studenter til de to lærerhøgskolene. Kampanjen heter "Drømmejobben/Gollevirgi".
<http://www.hifm.no/drommejobben>

Ansvarlig: Fylkesmannen i Finnmark
Tidsperspektiv: januar 2009 - juni 2009

Tiltak 19. **Ettergivelse av deler av studielån**

Fra 2009 ble det innført en ordning for studenter

som fullfører visse lærerutdanninger, bl.a. master-program i lærerutdanning med språk eller realfag, slik at de får ettergitt deler av studielånet. Departementet vil vurdere en tilsvarende ordning for de som fullfører minst 60 studiepoeng i samisk som del av grunnutdanningen som lærer.

*Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2012*

Tiltak 20. Videreutdanning i samisk for lærere

I forbindelse med strategien Kompetanse for kvalitet – videreutdanning for lærere, vil det gis studietilbud i opp til 60 studiepoeng i de tre samiske språkene ved Samisk høgskole, Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Trøndelag. Det skal være forutsigbart når tilbudene settes i gang. Studietilbudene har primært lærere som målgruppe, men vil også kunne åpnes for andre kvalifiserte søkere.

*Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2012*

Tiltak 21. Kurs og studier

Departementet vil støtte kurs og studier i samisk språk på ulike nivåer som organiseres i samarbeid mellom Samisk høgskole, andre lærerutdanningsinstitusjoner og samiske språksentre.

*Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2012*

Andre språktiltak

Tiltak 22. Særskilte tiltak for å styrke språkutviklingen i sørsamiske og lulesamiske områder

Sørsamisk og lulesamisk språk er i en sårbar situasjon og trenger tiltak som er direkte rettet mot de spesielle behovene i disse samfunnene. Det kan være tiltak som styrking og opprettelse av ressurs-sentre for sørsamisk språk, av muligheten til voksenopplæring og familiebasert opplæring i lule- og sørsamisk og styrking av lokale og regionale språklige arenaer for barn, ungdom og voksne. Det er viktig at det sørsamiske og det lulesamiske samfunnet selv definerer sine behov i styrking av språket. Det vil derfor bli avsatt midler til prosjekter som kan styrke lule- og sørsamisk språkmiljø. Arbeids- og inkluderingsdepartementet tar sikte på at Fylkesmannen i Nordland forvalter midlene.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet/
Fylkesmannen i Nordland
Tidsperspektiv: Handlingsplanens virkeperiode*

Tiltak 23. Sørsamisk språkleir

Fylkesmannen i Nordland og Sameskolestyrelsen i Sverige har sammen utarbeidet en prosjektplan for sørsamiske språkleire. Målsettingen er å revitalisere, styrke og utvikle sørsamisk som språk. Prosjektet har som målgruppe alle elever som får opplæring i sørsamisk i skolen, i Norge for klassetrinnene 6.-9. og i Sverige klassetrinnene 5.-8. I tillegg vil det være oppfølging av foreldrene til elever som deltar. De som deltar som lærere, innledere og motivatorer under prosjektet vil også få mulighet til faglig fordypning der det er til fordel for prosjektet. Første språkleir ble avholdt i Mittådalen i 2008. Språkleiren hadde 70 deltakere. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har bidratt til finansieringen av prosjektet i 2008 og vil fortsatt støtte prosjektet. Prosjektet er planlagt med to språkleire i året i tre år.

*Ansvarlig: Fylkesmannen i Nordland
Tidsperspektiv 2008-2011*

Tiltak 24.

Utviklingsprosjekt i Nord-Trøndelag fylkeskommune

Nord-Trøndelag fylkeskommune er fra 2008 med i forvaltningsområdet for samisk språk, og vil i 2009 etablere et 3-årig utviklingsprosjekt for å utvikle og styrke sørsamisk språk og kultur. Prosjektet vil ha særlig vekt på samordning av opplæring i samiske språk. Prosjektet skal utvikle modeller for samordning av opplæring i samisk i det 13-årige skoleløpet og høyere utdanning, og utvikle tiltak hvor språk og kulturkompetanse sees i sammenheng. Samarbeidspartnere for prosjektet er Snåsa kommune og andre aktører innen grunntdanning og høyere utdanning. Arbeids- og inkluderingsdepartementet støtter prosjektet.

*Ansvarlig: Nord-Trøndelag fylkeskommune
Tidsperspektiv 2009-2012*

Tiltak 25.

Revitalisering av østsamisk språk og kultur

Østsamisk museum i Neiden har satt i gang arbeidet med et 3-årig prosjekt som tar sikte på å vitalisere og styrke skoltesamisk språk og kultur ved grenseoverskridende samarbeid mellom østsamene/skoltesamene i Norge, Finland og eventuelt Russland. Det er etablert kontakt og samarbeid mellom aktuelle miljøer, organisasjoner og institusjoner i Finland og Norge for å få i gang felles skoltesamiske språk- og kulturtiltak fra 2009. Arbeids- og inkluderingsdepartementet finansierer tiltaket.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2008-2010*

Tiltak 26.

Revitalisering av pitesamisk språk og kultur

Pitesamene i Norge er en liten gruppe og pitesamisk språk og kultur er under sterkt press. Pitesamene har det siste tiåret begynt et arbeid med revitalisering av

pitesamisk språk og kultur. Det er behov for å sette i gang tiltak etter samme modell som for østsamisk språk. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil derfor sette av midler til å starte opp revitaliserings-tiltak for pitesamisk språk og kultur. Aktuelle tiltak vil settes i gang i dialog med pitesamene, Árran lulesamisk senter og Sametinget. Det tas sikte på et forprosjekt i 2009.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2011*

adnet
geavahit
nuhtjedh

BRUKE:

Øke det offentlige tilbud på samisk til brukere på alle samfunnsarenaer

Språk utvikles og vedlikeholdes i kommunikasjon og samhandling, og ved å bli brukt. Språk som ikke blir brukt vil stadig tape terreng. Mange samer snakker samisk, men kan ikke skrive og lese samisk. Mangel på ferdighet i å skrive samisk og mangel på samisk terminologi gjør at bruk av norsk oppfattes som mest hensiktsmessig. Følgen kan fort bli at samisk taper terreng for norsk, og at det daglige behovet for samisk språk blir mindre. For å bygge opp språket er det derfor nødvendig å stadig utvide områder hvor språket er nødvendig og nyttig for kommunikasjonen både i dagliglivet, i arbeidssammenheng og i møte med det offentlige. Dette krever et større bevissthetsnivå for bruk av samiske språk både for enkeltmennesker, samiske lokalsamfunn, samiske arbeidsplasser, samiske institusjoner og for myndighetenes bruk av samiske språk.

Styrket opplæring i samisk og økt bruk av samisk språk på offentlige og private arenaer vil sammen kunne gi en synergieffekt som kan styrke det samiske språkets stilling i hverdagen, og øke oppfattelsen av nytteverdien av å beherske samisk språk.

Samisk språk er i dag på mange måter privatisert og vanskelig tilgjengelig. For eksempel er det få samiske tekster på internett. Få bokhandlere selger samiske bøker og få bibliotek låner ut samiske bøker. For å styrke bruken av samisk språk er det derfor viktig å gjøre samiske tekster og samisk litteratur tilgjengelig på flere arenaer.

De fleste samisktalende er i dag funksjonelt tospråklige norsk-samisk. De som vokser opp i enspråklige samiske hjem tilegner seg norsk gjennom skole, i vennekretsen og i samfunnet for øvrig. Selv om mange tilsynelatende behersker norsk og samisk like godt, er samisk fortsatt det språket de kan uttrykke seg best på.

Retten til å kunne bruke samisk språk i møte med det offentlige er blant de viktigste rettighetene for samene som folk. Da samelovens språkregler ble innført, ble det påpekt at retten til å bruke samisk først og fremst må være til stede der det er behov for å uttrykke seg *klart og presist* og for å *forstå* hva som blir sagt. Her er helsetjenesten og rettsvesenet sentralt, fordi språklig kommunikasjonssvikt på disse feltene vil være særlig uheldig for de det angår.

Regjeringen mener det er viktig å etablere tospråklige samfunn der hvor dette er mulig, og er positiv til en ytterligere utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk.

Samelovens språkregler gir borgerne språklige

rettigheter i møte med offentlige organ. Det gjelder oversettelse av regler, kunngjøringer og skjema til samisk, rett til svar på samisk, utvidet bruk av samisk i rettsvesenet, utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren, individuelle kirkelige tjenester, rett til utdanningspermisjon og rett til opplæring i samisk.

Evalueringen av samelovens språkregler som ble gjennomført i 2007 avdekket at de fleste offentlige organer som omfattes av samelovens språkregler, ikke oppfyller lovens krav fullt ut. Dermed er ikke befolkningen innenfor lovens forvaltningsområde sikret rett til bruk av samisk i kontakt med offentlige organ i den grad språkreglene legger opp til. Hovedårsaken ser ut til å være mangel på kompetanse i samisk språk blant ansatte innen offentlig sektor.

En hovedutfordring er å øke bruken av samisk språk i områder hvor språket i dag står svakt, som i sjøsamiske, markasamiske, lulesamiske og sørsamiske områder. En annen stor utfordring er å øke antall offentlige ansatte med kompetanse i samiske språk, å sikre samisktalendes rettigheter innen kriminalomsorgen og å sikre gode helse-, omsorgs- og sosialtjenester og kirkelige tjenester på samisk for samiske brukere.

Følgende mål vil være retningsgivende for den videre utviklingen av offentlige tjenester på samisk:

- **Utvikle nord-, lule- og sørsamisk terminologi til bruk i helse- og omsorgstjenester, politi og kriminalomsorg og offentlig forvaltning for øvrig**
- **Utvikle gode helsetjenester på samisk for samiske barn og unge**
- **Sikre helsetjenester på samisk språk for eldre samer**
- **Sikre samisktalendes rettigheter i kriminalomsorgen**
- **Utvikle en god og velfungerende samisk tolketjeneste**
- **Få på plass godkjenningssystem for samiske tolker**
- **Bygge opp kurs i samisk språk og kultur til offentlig ansatte**
- **Utvikle ordbok i nord-, lule- og sørsamisk for**

offentlig forvaltning

- **Utvikle departementenes nettsider på nord-, lule- og sørsamisk**
- **Utvikle gode ordninger for oversettelser av lover, forskrifter og offentlige dokumenter til nord-, lule- og sørsamisk**
- **Utvikle en godkjenningssystem for lover oversatt til samisk**
- **Sikre tilsynsordninger for oppfølging av samelovens språkregler**
- **Sikre at statlige etater tar i bruk programvare som håndterer samiske tegnsett**
- **Sikre at offentlige registre håndterer samiske tegn**

Samelovens språkregler

Samelovens språkregler ble vedtatt i 1990. Språkreglene gir borgerne språklige rettigheter i møte med offentlige organ. Språkreglene har først og fremst som mål å øke statusen til samisk språk og legge til rette for bruk av samisk språk i forhold til offentlige tjenester. Alle offentlige organ som omfattes av samelovens kapittel 3 og forskriften til denne, plikter å sørge for at reglene blir fulgt. Hvert organ har ansvaret for at det har kompetent samisk-språklig personell. Erfaringen er imidlertid at det er vanskelig for kommunen å oppfylle bestemmelsene i språkreglene, ikke minst på grunn av mangel på rekrutteringsgrunnlag av personer som behersker samisk skriftlig og muntlig til stillinger i kommunen.

Samelovens språkregler ble evaluert i 2007. Evalueringen ble foretatt av Samisk institutt på oppdrag fra Kultur- og kirke departementet. Evalueringsrapporten viser at de offentlige organene som omfattes av samelovens språkregler ikke oppfyller lovens krav fullt ut. Hovedårsaken synes å være mangel på kompetanse i samisk språk blant ansatte i offentlige etater. Forståelsen av samisk og norsk som likeverdige språk synes langt på vei å ha blitt en alminnelig oppfatning. En annen svært positiv virkning av samelovens språkregler er at det er gjennomført et omfattende og nyskapende arbeid for å imøtekomme tospråkighet og samisk-språklige tjenester, både i kommunale, fylkeskommunale og statlige etater.

Evalueringen viser videre at det kan stilles spørsmål ved om samelovens språkregler fullgodt dekker kravene i den europeiske pakten om region- og minoritetsspråk. Det understrekes at forvaltningsområdet avgrensning er av avgjørende betydning for tilgangen til rettigheter i følge sameloven. Det vises til at den geografiske avgrensning som anvendes i minoritetsspråkpakten er mer fleksibel enn den som nyttes i samelovens språkregler, og at dette i følge evalueringsrapporten fører til en innebygget konflikt mellom likebehandlingsprinsippet og likeverdighets- og likestillingsprinsippet. I evalueringsrapporten foreslås det derfor at spørsmålet om en mer fleksibel geografisk avgrensning vurderes særskilt.

Tiltak 27.

Gjennomgang av samelovens språkregler

På bakgrunn av de problemstillingene som kommer frem i evalueringen av samelovens språkregler, og på bakgrunn av at forvaltningsområdet for samelovens språkregler er utvidet til å omfatte både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk, ser Arbeids- og inkluderingsdepartementet et behov for en nærmere gjennomgang av samelovens språkregler i forhold til internasjonale bestemmelser om urfolks- og minoritetsspråk. Det er også aktuelt å vurdere de innspill Sametinget og Samisk kirkeråd har kommet med som gjelder spørsmål rundt tospråkighet i kirkens virksomhet i forvaltningsområdet.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil derfor sette i gang et arbeid med gjennomgang av samelovens språkregler i forhold til internasjonale forpliktelser og vurdering av behov for en eventuell revisjon. Vurderingen vil bli gjort i konsultasjon med Sametinget.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2011*

Tiltak 28.

Tilsyn med samelovens språkregler

Undersøkelser om samisk språk foretatt av Sametinget

i 2000, 2004 og 2008, samt evalueringen av samelovens språkregler av 2007, har avdekket at de fleste offentlige organer som omfattes av samelovens språkregler ikke oppfyller lovens krav fullt ut i forhold til retten til bruk av samisk i kontakt med offentlige organer i forvaltningsområdet for samisk språk. Undersøkelsene viser også at det har vært lite endring over tid. Departementet vil i gjennomgangen av samelovens språkregler vurdere om det, som et ledd i arbeidet for å styrke samiske språk, bør lovfestes en hjemmel for å føre tilsyn med kommunenes og fylkeskommunenes gjennomføring av språkbestemmelsene i sameloven.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2010*

DERSOM ET OFFENTLIG ORGAN ikke følger reglene i samelovens språkkapittel kan den som saken direkte gjelder, klage til det organ som er nærmest overordnet det organ klagen angår, jf. sameloven § 3-11. Fylkesmannen er klageinstans når klagen angår kommunale eller fylkeskommunale organ. Også landsomfattende samiske organisasjoner og landsomfattende offentlige organ med oppgaver av særlig betydning for hele eller deler av den samiske befolkningen, har klagerett i slike saker. Det samme gjelder i saker hvor ingen enkeltperson er særskilt berørt.

Samiskspråklige ansatte i offentlig forvaltning

Hovedårsaken til at samelovens språkregler ikke fullt ut oppfylles, synes å være mangel på kompetanse i samisk språk blant ansatte i offentlig forvaltning, og det at rekrutteringsgrunnlaget i befolkningen når det gjelder personer med fagutdanning og kompetanse i samisk språk, er lite. En økning av offentlige

ansatte med kompetanse i samisk språk fordrer gode ordninger for utdanning i samisk språk og gode ordninger for etter- og videreutdanning i samisk språk.

Samelovens § 3-7 sier at tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet for samisk språk har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap. Retten kan gjøres avhengig av at den tilsatte forplikter seg til å arbeide for organet en viss tid etter utdanningen. Forskriftens § 2 utdyper dette, og sier at der det praktisk og økonomisk er fordelaktig, bør samiskopplæringen skje i samarbeid mellom flere organ som omfattes av samelovens kapittel 3 og denne forskriften. Tilsatte i organ som gis permisjon for å lære samisk ved en utdanningsinstitusjon, har rett til lønn under opplæringen. Utbetaling av delvis lønn kan gis når utdanningen er mer omfattende enn det organet har behov for og når utdanningen ikke er direkte nødvendig for tjenesten. Videre sier forskriftens § 2 at også organ som ikke omfattes av sameloven § 3-7, bør gi permisjon til tilsatte for samiskopplæring når det har behov for kompetanse i samisk.¹²

Sametinget mener at det er grunn til å tro at offentlige virksomheter ikke prioriterer opplæring i samisk for sine tilsatte. Dette kommer blant annet fram i språkundersøkelser som Sametinget har gjennomført.

Tiltak 29. **Tolkeutdanning og autorisasjon av tolker**

Samisk/norsk tolketjeneste er i varierende grad tilgjengelig i offentlig tjenesteyting. Det er i dag stor mangel på samiske tolker, både i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil, sammen med aktuelle departementer, Sametinget og

I SAMARBEID MED TYSFJORD KOMMUNE arrangerer Universitetet i Tromsø en studie i samisk kulturkunnskap med fokus på det lulesamiske området. Studiet er organisert i 3 samlinger a 2 dager, og alle samlingene vil bli lagt til Tysfjord. Det er lagt opp som et videreutdanningstilbud som etter avlagt eksamen gir 10 studiepoeng. Studietilbudet er utarbeidet på oppdrag fra Regionalt kompetansekantor for Ofoten (RKK Ofoten), og er særlig innrettet mot lærere og andre innenfor opplæringssektoren i Tysfjord kommune. Studiet er også relevant for offentlig ansatte generelt og andre som arbeider med samiske spørsmål eller i flerkulturelle kontekster. Over 80 påmeldte møtte til studieåpning og første kurssamling.

Samisk høyskole gjennomgå dagens tolketjeneste på samiske språk og vurdere hvilke tiltak som vil være nødvendig for å etablere en velfungerende tolketjeneste. I den sammenheng bør spørsmål som rekruttering til tolkeutdanningen, mulighet for etter- og videreutdanning, eventuelle muligheter for samarbeid mellom Samisk høyskole og Høgskolen i Oslo om tolkeutdanning og den eksisterende tolkeautorisasjonsordningen vurderes.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2010*

Nødmeldetjenesten

Sametinget har ved flere anledninger uttalt bekymring for at nødmeldetjenesten ikke fungerer godt nok i

¹² Fastsatt av Kultur- og kirke departementet 2. januar 2003 med hjemmel i lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) § 3-7 og § 3-10.

forhold til den samiske befolkningen og de samiske områdene. Dagens ordning er slik at brannvesenets nødsentral (110) i Finnmark har samisktalende personell i vaktordning som kobles inn i samtalen ved behov. For politiets (112) og helsetjenestens (113) nødesentraler benyttes tilgjengelig samisktalende personell i egen organisasjon.

Regjeringen har nedsatt en gruppe som utreder endringer i nødmeldetjenesten. Gruppen skal legge frem sin rapport 1. juni 2009. Samiske brukes behov for å kunne gi nødmeldinger på eget språk vil inngå som en naturlig del av arbeidet. Når én sentral skal betjene anrop for alle tre etatene, bør det være mer gjennomførbart å få språkkyndig personell tilgjengelig.

Barnevernet

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 30 skal et barn som tilhører en minoritet eller urfolk, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bruke sitt eget språk og bekjenne seg til og utøve sin religion. Dette innebærer at samiske barn har rett til oppvekstforhold hvor deres etniske tilknytning vektlegges og gis tilstrekkelig plass. Barnevernloven gir nærmere regler om hvilke hensyn som skal tas ved plassering i fosterhjem, institusjon eller i opplærings- eller behandlingstilstand. Stedet for plassering skal bl.a. velges ut fra hensynet til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Det er viktig at samiske barns rett til et språklig og kulturelt tilrettelagt tilbud ivaretas. Kunnskap om samisk språk og kultur er en viktig forutsetning for at barnevernstjenesten skal kunne gi samiske barn og deres familier det tilbud de har krav på. Barnevernets utviklingssenter i Tromsø arbeider med metodeutvikling innenfor samisk barnevern, og har kompetanse på barnevern med utgangspunkt i samisk språk og kultur.

Samiske barn som har vært utsatt for overgrep har rett og krav på et likeverdig hjelpetilbud på lik linje med øvrige barn. Samiske barn fra forvaltningsområdet for samisk språk har rett til å bli møtt

med samisk språk i kontakt med politi- og påtalemyndighet. Barnehus er dermed omfattet av same-lovens språkregler. Sametinget påpeker at situasjonen i dag er at politietaten og dommerstanden mangler samisk språk- og kulturkompetanse ved dommeravhør av samiske barn, dette gjelder også tilbudet om rådgivning, veiledning og oppfølging. Dette er vesentlige mangler som har betydning for rettsikkerheten for barnet. Regjeringen vil ved utviklingen av barnehusene legge vekt på å styrke kompetansen både når det gjelder samisk språk- og kulturkompetanse og kompetanse på kulturelle minoritetsområder ellers.

Det er et mål for regjeringen å videreutvikle et faglig godt barnevern med god flerkulturell kompetanse og god kunnskap om samisk barnevern i områder med samisk befolkning. Utdanningstilbudet "Barnevern i et minoritetsperspektiv" startet opp høsten 2008. Videreutdanningen tilbys ved høgskolene i Finnmark, Oslo, Lillehammer og Telemark. Det samiske perspektivet er tungt inne i utdanningen, i fellesopplegget og særlig ved Høgskolen i Finnmark.

Tiltak 30. Evaluering av videreutdanning

Videreutdanningen "Barnevern i et minoritetsperspektiv" skal evalueres. På denne bakgrunn vil det bli vurdert om det er behov for å styrke den samiske delen av tilbudet ytterligere.

*Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2010*

Tiltak 31. Forskriftsfesting av tilsynsordningen

Barnevernet skal ta hensyn til samiske barns språklige og kulturelle tilhørighet ved omsorgsovertakelse og plassering. Tilsyn med samiske barn i barnevernsinstitusjoner skal forskriftsfestes. Dette vil skje i dialog med Sametinget.

*Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2010*

Helse- og omsorgstjenester

Regjeringens mål er å tilby befolkningen et likeverdig helse- og omsorgstilbud uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn. Gjennom kommunal sektor vil Helse- og omsorgsdepartementet legge vekt på forskning og kunnskapsutvikling, bruken av pedagogiske virkemidler, økonomisk støtte til prioriterte utviklingstiltak og til utvikling av tilsynsmetodikk. I spesialisthelsetjenesten vil departementet ivareta den samiske befolkningens tjenestetilbud gjennom eierstyring.

Likeverdige helse- og omsorgstjenester forutsetter at den samiske befolkningen blir møtt av personell med kompetanse på samisk språk og kultur. God kvalitet på tjenestetilbudet forutsetter at det finnes personell med kompetanse i samisk språk og kultur. Det er helsetjenestens oppgave å tilby en god helse-tjeneste. Dersom språkbarrierer hindrer dette er det helsetjenestens oppgave å sørge for å få kommunisert tjenesten på forsvarlig måte til befolkningen/ brukerne. Når enkeltindivider selv blir syke, eller er pårørende til syke og skal kommunisere symptomer på sykdom eller motta informasjon, er språk og kulturforståelse svært viktige elementer for en god forståelse av budskapet til og fra helsepersonell.

Kommune, fylkeskommune eller helseforetak skal sørge for nødvendig tolkehjelp hvis personell ikke har nødvendig språk- og kulturkompetanse. En brukerundersøkelse foretatt av Senter for samisk helseforskning viser misnøye med samisk språkkompetanse hos helsepersonell og funnene understreker klart at tolkning er en nødløsning. Manglende språkforståelse hos helsepersonell kan medføre feilbehandling og at tegn på alvorlig sykdom ikke blir oppdaget i tide.

I oppdragsdokumentene for 2008 til de regionale helseforetakene har Helse- og omsorgsdepartementet vektlagt at samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester etterspørres og synliggjøres i planleggingen, utredning og når beslutninger tas. Helseforetakene skal rapportere om dette i sin årlige melding.

Forutsetningen for å sikre en likeverdig helse- og

omsorgstjeneste til det samiske folk er kunnskap om og kompetanse i flerkulturell forståelse, og samisk språk og kultur. Ansvaret for kvalitetssikring av helse- og omsorgstjenester også til samene ligger på et overordnet nivå.

Sameloven § 3-5 omtaler utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren. Helseinstitusjoner, barnevernsinstitusjoner og sosialinstitusjoner som ligger utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, men som mottar pasienter fra en kommune innenfor forvaltningsområdet, er også forpliktet jf. sameloven § 3-1.

Ansvarsfordelingen i helsetjenesten

Staten har ansvar for trygdeytelser, sykehus (helseforetak) og annen spesialisert helsetjeneste inkludert psykisk helsevern og spesialisert rusomsorg.

Fylkekommunene har ansvar for tannhelsetjenesten.

Kommunene har ansvar for allmennlegetjenesten, fysioterapitjenesten, jordmortjenesten, helsestasjons- og skolehelsetjenesten, pleie- og omsorgstjenesten, habiliterings- og rehabiliteringstjenester, og første behandlingsnivå innen psykisk helsearbeid og rusvern.

Sametinget er en sentral dialogpartner for statlige myndigheter med hensyn til politikktutviklingen, og overfor dem som har ansvar for tjenesteutøvelsen for den samiske befolkning. Gjennom fordeling av tilskuddsmidler til lokale prosjekter i fylkeskommuner og kommuner har Sametinget også en påvirkningsmulighet for helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkning. Sametingets mål for sektoren er at det skal være en likeverdig helsetjeneste til det samiske folket, på lik linje med den øvrige befolkning. Helsetilbudet skal ta utgangspunkt i samisk språk og kultur og samisk språk og kulturkompetanse hos helsepersonell. Sametinget tildeler også stipend til videreutdanning. Målet er rekruttering av samisktalende fagfolk innenfor fagområdet.

Helse- og omsorgsdepartementet gir tilskudd til oppfølging av handlingsplanen "Mangfold og likeverd for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning" herunder bl.a. tilskudd til Sametinget, Senter for samisk helseforskning og til finsk-norsk grensesamarbeid.

Opplæring av helsepersonell

Det er knapphet på kvalifiserte tolker i helse- og sosialtjenesten. I tillegg til språkkompetanse er det nødvendig at tolketjenesten har kompetanse på samisk kulturforståelse og historie. I 2008 ble det i oppdragsdokumenter til de fire helseregionene tatt inn følgende formulering: "Pasienter og brukere må ha trygghet for at tjenestene er tilgjengelige og at de blir møtt med omsorg og respekt. I dette arbeidet må samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester etterspørres og synliggjøres i planlegging, utredning og når beslutning tas".

Helseforetakene bør iverksette tiltak for å heve kompetansen til sine ansatte i samisk språk og kultur. Det er også viktig at helseforetakene etterspør en slik kompetanse ved ansettelser, samt synliggjør behovene i sin kontakt med opplæringsinstitusjonene. På denne måten blir helseforetakenes behov for samisk språk og kultur synliggjort.

Sametinget mener at det er viktig å få inn opplæring i samisk språk og kultur i helse- og sosialfaglige utdanninger, slik at alle som tar en helse- eller sosialfaglig utdanning lærer noe om samisk språk og kultur. Det er også viktig å jobbe for å rekruttere ungdom med samisk språk- og kulturkompetanse til å ta utdanning innen helse- og sosialfag.

Rekruttering av helsepersonell

Universitetet i Tromsø har kvoter for søkere med samisk tilknytning for flere studieretninger. For å bli vurdert i denne kvoten må samisk tilknytning dokumenteres etter ulike kriterier. I utlysning av helsepersonell etterspør Helse Nord kompetanse på samisk språk og kultur, og bekjentgjør i annonseteksten at dersom søkere står likt vil søker med kompetanse innen samisk språk og kultur bli foretrukket. Det gis også i enkelte tilfeller økonomisk uttelling for slik kompetanse.

Kurspakke ved Samisk høyskole i Kautokeino

På bakgrunn av manglende tolketilbud har Helse- og omsorgsdepartementet ved Helsedirektoratet utarbeidet forslag til en kurspakke ved Samisk høyskole i Kautokeino for helse- og sosialpersonell. Kurspakken vil inneholde emner om samisk språk

og kultur, samiske rettigheter samt læring av enkelte begreper og termer som kan lette kommunikasjonen mellom samiske pasienter og helsetjenesten. Det legges opp til felles samlinger flere ganger i året. Tiltaket er fortsatt under planlegging og den endelige formen og finansieringen er ikke avklart.

Samisk nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsevern (SANKS)

SANKS er etablert i Karasjok og er organisert i tre avdelinger – Avdeling for voksne, avdeling for barn og unge og et ambulant team for midt/øst - Finnmark. En egen FoU-avdeling har ansvar for forskning og utviklingsarbeid. Avdeling for barn og unge (BUP) yter spesialisthelsetjenester med poliklinisk tilbud, døgntilbud for familier og ungdom, samt undervisnings- og veiledningstilbud.

Finnmarksklinikken under Helse Finnmark HF skal i samarbeid med SANKS ha ansvar for å utvikle og opprettholde særskilt kompetanse i rusbehandling for samisk befolkning. For å styrke tilbudet innen tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddel-avhengige, ble det gitt en bevilgning på kr. 375 000 for 2009 og kr. 500 000 for 2010 til Helse Finnmark HF ved Finnmarksklinikken for å ivareta en regionfunksjon for samisk befolkning.

I 2008 arrangerte Helgelandssykehuset HF en fagdag om samisk helse i samarbeid med representanter for samisk befolkning på Helgeland. Slike fagdager kan være eksempler på finne konkrete og målrettede tiltak som er lokalt tilpasset for å styrke språk- og kulturforståelse i helseforetakene.

Samhandlingsreformen

Regjeringen legger opp til en helsereform som i korte trekk innebærer utvidet ansvar for kommunene. Det legges opp til at pasienter i større grad skal behandles utenfor sykehusene. Det vil føre til bedre pasientbehandling og mer helse for hver krone. Regjeringen legger frem en stortingsmelding våren 2009 om samhandling i helsesektoren. Det er etablert dialog med Sametinget i prosessen.

Tiltak 32.

Tolketjenester i helseforetakene

I oppdragsdokumentet til de regionale helseforetakene er det i flere år stilt krav om at det skal etableres tolketjenester til pasienter som har behov for dette og at det skal iverksette tiltak for å styrke ansattes språk- og kulturkompetanse knyttet til samisk befolkning. I årlig melding for 2008 rapporterer Helse Nord RHF at rutine for tolketjeneste i helseforetakene er på plass bortsett fra ved Helgelandssykehuset som arbeider med å tilrettelegge et tilbud. Samisk tolketjeneste er tilgjengelig på dagtid både i Helse Finnmark og Universitetssykehuset i Nord Norge (UNN). Utover den ordinære arbeidstid tilbyr Helse Finnmark tolketjeneste pr. telefon, og i UNN leies det inn tolk ved behov. Nordlandssykehuset melder at tolketjeneste er greit tilgjengelig.

Helse- og omsorgsdepartementet vil i dialog med Sametinget vurdere et prosjekt hvor målet er å bedre tolketjenesten ytterligere. Prosjektet vil bli igangsatt i løpet av planperioden, men er fortsatt under planlegging og den endelige form og finansiering er ikke avklart.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet
Tidsperspektiv: I løpet av planperioden

Tiltak 33.

Tilsyn

Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Statens helsetilsyn vurdere hvordan tilsynet ivaretar den samiske befolkningens rett til helsehjelp, samt hvordan retten til nødvendig helsehjelp etterleves.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet
Tidsperspektiv: I løpet av planperioden

Tiltak 34.

Likeverdige tjenester i lule- og sørsamiske områder

Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid

med Sametinget utrede nærmere hvordan likeverdighet i helsetjenesten kan bli ivaretatt i de lulesamiske og sørsamiske områdene. For sørsamiske områder vil rapporten fra Snåsa kommunes 3-årige helse- og sosialprosjekt "Sørsamisk rådgivningstjeneste i helse- og sosialspørsmål i sørsamisk område" være et viktig bidrag til dette arbeidet.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet
Tidsperspektiv: I løpet av planperioden

Tiltak 35.

Øversettelse av offentlig dokumenter

Helse- og omsorgsdepartementet vil vurdere å oversette relevante dokumenter også fra underliggende etater til nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, og publisere dette på virksomhetenes nettside.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet
Tidsperspektiv: I løpet av planperioden

Tiltak 36.

Fraseordbok til bruk i helse- og omsorgstjenesten

På bakgrunn av prosjektmidler fra Sametinget er det utviklet en frasehåndbok til bruk i sykehjemmet i Porsanger. Håndboken kan lette kommunikasjonen mellom pleiere og den samiske pasient/pårørende i institusjon og kommunehelsetjenesten. Helse- direktoratet vil legge ut håndboken på direktoratets nettside.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet / Helse- direktoratet
Tidsperspektiv: 2009

Tiltak 37.

Informasjonsmateriale om tannhelse

I St.meld. nr. 35 (2006-2007) Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning "Framtidas

tannhelsetjenester” kapittel 8.4, er et av oppfølging-spunktene rettet mot bl.a. samisk befolkning. Regjeringen vil få utarbeidet materiale til bruk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten angående tannhelsen hos barn og unge i minoritetsbefolkningen.

Helse- og omsorgsdepartementet har fått slikt materiale utarbeidet ved å gi tilskudd til Norsk tannvern for utarbeidelse av en DVD-film med tannhelseinformasjon rettet mot barn og foreldre. Filmen er godt egnet til bruk i helsestasjon og til den samiskspråklige befolkningen. Det er også laget folierte “snakkekort” som er språknøytrale, som kan benyttes i informasjonsarbeid.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet
Tidsperspektiv: I løpet av planperioden

Tiltak 38. **Kartlegging av tannhelsen**

Det foreligger lite systemisert kunnskap om tannhelsen til den voksne befolkning. Regjeringen vil få kartlagt tannhelseforhold og mulige årsakssammenhenger, før det tas stilling til ytterligere tiltak for å bedre tannhelsen i den samiske befolkning (jf St. meld. nr. 35. (2006-2007)). Senter for samisk helseforskning vil vurdere å etablere et prosjekt for å kartlegge tannhelsen i den samiske befolkningen.

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet
Tidsperspektiv: I løpet av planperioden

Arbeids- og velferdsforvaltningen

Arbeids- og velferdsetaten skal møte brukerne med service, respekt, kompetanse, informasjon, tilgjengelighet og et godt tilpasset tjenestetilbud. Variasjon i brukernes bakgrunn i forhold til bl.a. språk, kultur og erfaring stiller krav til utforming og tilpasning av tjenestene. Etaten skal arbeide for å gi et reelt likeverdig tilbud til alle. Ved etableringen av nye NAV-kontor i kommuner med samisk befolkning, skal behovet for kompetanse i samisk språk og kultur vurderes særskilt. En arbeidsgruppe la i 2008 fram en

HELSETREFF FOR ELDRE SAMER

Várdoáiki samisk senter har et bevisst fokus på samisk språk og kultur. Målsettingen for helsetreffene er, i tillegg til sosialt samvær, å skape et treffsted der samisk kultur står sentralt, og der deltakerne får lære mer om helse- og kulturrelaterte tema. Dette kan forebygge sykdom og ensomhet, og gi økt livskvalitet og trivsel. De eldre markasamene snakker den lokale dialekten, mens samisk skriftspråk er vanskeligere. Det presenteres korte skrevne tekster på samisk som deltakerne får lese høyt, og samiske ord og uttrykk som deltakerne kommer med blir skrifteliggjort. Slik bruker en kompetansen deltakerne har i samisk, samtidig som deres samiske leseferdigheter økes.

rapport om samisk språk og kulturkompetanse i arbeids- og velferdsforvaltningen, og foreslo en rekke tiltak. Rapporten er et godt grunnlag i arbeidet med å forbedre tilbudet til de samiske brukerne.

Arbeids- og velferdsetaten skal gjennomgå egne lover og forskrifter for å fastslå hvilke lover som iht. samelovens § 3-2 er relevant å oversette til samisk. Departementet har oppfordret etaten til kontinuerlig å oversette forskrifter og kunngjøringer i tråd med bestemmelsene, samt å publisere oversatte forskrifter og kunngjøringer. Arbeids- og velferdsetaten skal rapportere tertialvis om oppfølging av samelovens språkregler og bruk av samisk språk, herunder om status for oversetting av lover, forskrifter, skjema og øvrig informasjon.

Tiltak 39. **Informasjon på samisk i NAV**

www.nav.no er Norges største offentlige nettsted og hovedkanal for informasjon knyttet til arbeids- og

velferdstjenester. Arbeids- og velferdsetaten skal arbeide for å ha den mest etterspurte informasjonen på www.nav.no om etatens ytelser og brukerens rettigheter tilgjengelig på samisk, blant annet ved at:

- Det lages et eget samiskspråklig meny punkt på forsiden av www.nav.no
- Det lages en egen hovedside for alt av samiskspråklig informasjon på www.nav.no
- Referanseinformasjon om ytelser og ordninger oversettes, herunder:
 - Referansetekster innen familieområdet
 - Referansetekster vedrørende dagpenger
- Tilhørende søknadsskjema oversettes parallelt
- Tilhørende veiledning til søknadsskjema oversettes parallelt

Arbeids- og velferdsetaten vil oversette sine hovedbrosjyrer til samisk. Brosjyrene om dagpenger og alderspensjon vil foreligge i løpet av første halvår 2009. Brosjyrer og informasjonspakater til bruk ved lokale NAV-kontorer utformes med utgangspunkt i samisk kultur.

Ansvarlig: Arbeids- og velferdsdirektoratet
Tidsperspektiv: Primo 2010

Tiltak 40. **Brukerundersøkelser**

Arbeids- og velferdsetaten skal gjennomføre halvårslige brukerundersøkelser, samt årlige brukerundersøkelser blant arbeidsgivere. Etaten skal videre gjennomføre lokale brukerundersøkelser i samiske forvaltningsområder. Resultatene fra brukerundersøkelsene skal danne grunnlag for utviklingen av kvaliteten på tjenestetilbudet i etaten. I rapporteringer skal det skal redegjøres for erfaringene med gjennomførte tiltak overfor samiske brukere, herunder informasjon på www.nav.no og annet informasjonsmateriell, samt resultater fra brukerundersøkelser i samiske områder.

Ansvarlig: Arbeids- og velferdsetaten
Tidsperspektiv: Løpende

Kirkelige tjenester på samisk

Et overordnet hensyn i varetakelsen av samisk kirkeliv i Den norske kirke er at det må utvikles i pakt med samisk selvforståelse og samiske tradisjoner. For at samisk kirkeliv skal være en integrert og likeverdig del av det øvrige kirkelivet, er det blant annet viktig å videreføre arbeidet med tilpasning av kirkens liturgier til samisk språk og musikktradisjon, og det må utarbeides mer materiell på samisk – særlig i de lule- og sørsamiske språkområdene. I arbeidet med å fornye salmerekertoaret og liturgiene blir det derfor lagt stor vekt på samisk gudstjenestetradisjon og på samisk språk, musikktradisjon og kultur.

Samelovens § 3-6 gir rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet. "Med individuelle kirkelige tjenester menes først og fremst individuell sjelesorg. I tillegg omfatter uttrykket bl.a. dåp, vigsel og nattverd. Regelen skal forstås slik med hensyn til den siste type tjenester, at ingen har krav på at de skal foregå på samisk i sammenhenger som er åpne for alle, f.eks. en vanlig gudstjeneste. Men dersom presten er villig til å gi slike tjenester i et lukket arrangement, kan man kreve at det skjer på samisk", jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90) Samisk språk, side 48. Bruk av samisk i gudstjenesten er således ikke regulert i sameloven.

GJENNOM TROSOPPLÆRINGSREFORMEN I DEN NORSKE KIRKE er det igangsatt ulike tiltak for samisk trosopplæring. Samisk trosopplæring skal være forankret i samisk erfaring og lokalt samisk kirkeliv. Det har vært et ønske å synliggjøre tospråklighet i praksis i trosopplæringen. Samisk kirkeråd og Kirkerådet er ansvarlig for prosjektet "Aktivitetsbasert trosopplæring på nett for samiske barn og unge". Det er opprettet et samisk nettsted på sør-, lule-, og nordsamisk samt norsk. www.osko.no "Osco" betyr tro eller tillit på nordsamisk. Nettstedet er ordnet etter syv temaområder: Lavvo, bjørk, vann, bål, jord, sol og kirke. Det gir en god innføring i de sentrale elementene i kristen tro sett ut fra et samisk perspektiv.

Tiltak 41. **Tilskudd til bibeloversettelse**

Kultur- og kirkedepartementet har gjennom lang tid gitt tilskudd til Det Norske Bibelselskap til oversettelse og revisjon av bibelske tekster på nord-, sør- og lulesamisk. Hele bibelen ble i 1890 oversatt til nordsamisk. Revisjon av Det nye testamentet på nordsamisk ble ferdigstilt i 1998, og det pågår nå en revisjon av Det gamle testamentet. Det nye testamentet er også oversatt til lulesamisk, og enkelte bibeltekster er oversatt til sørsamisk. Tilskuddet til Det Norske Bibelselskap videreføres.

Ansvarlig: Kultur- og kirkedepartementet/Det Norske Bibelselskap

Tidsperspektiv: Løpende

Tiltak 42. **Samisk menighet i sørsamisk språkområde**

Kultur- og kirkedepartementet har gitt midler til opprettelse av en samisk menighet i sørsamisk språkområde i 2009. Formålet er å styrke sørsamisk kirkeliv og sørsamisk språk. Opprettelsen av menigheten organiseres som et forsøk over fire år. Departementet har utarbeidet en forskrift om ordningen som trer i kraft 1. januar 2009. Forskriften skal oversettes til sørsamisk.

Ansvarlig: Kultur- og kirkedepartementet/Nidaros bispedømme

Tidsperspektiv: 2009-2012

Tiltak 43. **Oversettelse/tilpasning av tekster til gudstjenesten**

Arbeidet med samiske oversettelser, og tilpasning av tekster til gudstjenesten til alle tre samiske språk, er lagt til Kirkerådet/Samisk kirkeråd. Liturgi fra 1978 er oversatt til nordsamisk og lulesamisk i 2008. Det har siden 2007 foreligget en dåpsliturgi på sørsamisk som en forsøksordning. Det arbeides med en liturgi-håndbok på alle tre samiske språk med planlagt

utgivelse i 2009/2010. Det er utgitt salmebøker på nordsamisk i 1993 og 1995, og på lulesamisk i 2005. Utvalgte sørsamiske salmer er tatt inn i Salmer 1997. Sørsamisk salmebok er under utvikling i 2008.

Ansvarlig: Kultur- og kirkedepartementet/Kirkerådet/Samisk kirkeråd

Tidsperspektiv: Løpende

Skatteetaten

Tiltak 44. **Skatteetaten – utvidet tilbud på samisk**

Skatteetaten leverer de blanketter og skjema som er oversatt til samisk til de skattytere som ber om å få det. I de årene skatteetaten har hatt dette tilbudet, har mellom 140 og 150 personer benyttet blankettene på samisk. Ut over de faste rutinene knyttet til slike blanketter/skjema, er det ikke etablert faste rutiner for oversettelse til samisk og ajourhold av oversatte dokumenter til samisk, eller for publisering av slike dokumenter på regjeringens eller skatteetatens hjemmesider. Skatteetaten yter tjenester på nordsamisk overfor skattytere ved behov. Skattytere kan velge nordsamisk ved henvendelse til Skatteopplysningen, og vil da bli satt til en samiskspråklig saksbehandler. Skatteetaten som henvender seg skriftlig på nordsamisk, vil få svar på nordsamisk. Saksbehandlerne er behjelpelige blant annet med å forklare det informasjonsmateriale som bare finnes på norsk.

I dag er det ikke teknisk mulig å levere selvangivelsen på samisk elektronisk. Alle skjemaer som skal leveres elektronisk via Altinn, må registreres i Oppgaveregistret, som ikke støtter samiske tegn. Det er et mål at det på sikt blir mulig å levere selvangivelsen elektronisk også på samisk. Se for øvrig tiltak 56.

Skatteetaten vil gjøre skjemaer og informasjon lettere tilgjengelig på sine nettsider. Etaten vil også etablere rutiner for oversettelse og ajourhold av dokumenter til samisk.

Ansvarlig: Skatteetaten

Tidsperspektiv: Løpende

Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen har ikke statistikk over hvor mange samer som domfelles. Det er ikke adgang til å registrere etnisk tilhørighet for personer som skal sone en straff.

Sameloven ivaretar rettigheter til samisktalende som skal gjennomføre straff. Bestemmelsene i loven innebærer at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor kriminalomsorgen i forvaltningsområdet for samisk språk, har rett til å bli betjent på samisk. Dette gjelder både på nord-, lule- og sørsamisk i de respektive språkområdene.

I kriminalomsorgens fengsler i forvaltningsområdet for samisk språk har innsatte rett til å bruke samisk overfor hverandre og overfor sine pårørende. Retten til å bruke samisk språk gjelder også ved gjennomføring av samfunnsstraff og deltakelse i promilleprogram. Innsatte og domfelte har også rett til å bruke samisk språk ved muntlige henvendelser til kriminalomsorgen. Kriminalomsorgen må derfor ha tilsatte som behersker samisk og som har kunnskap om samisk kultur.

Samisktalende tilsatte er viktig både i fengsel og friomsorg. I fengslene kan det også brukes tolketjeneste, selv om dette ikke er noen ideell løsning. Å gjennomføre alle samtaler mellom friomsorgskontorene og domfelte ved bruk av tolk vil gå utover kvaliteten på kommunikasjonen i den grad at det ikke ansees som forsvarlig.

St.meld. nr. 37 (2007-2008) *Straff som virker* ble behandlet av Stortinget våren 2009. For å følge opp stortingsmeldingen vil Justisdepartementet utarbeide en handlingsplan, hvor også soningsforhold for samiskspråklige domfelte og kriminalomsorgssenter med kompetanse på samisk språk og kultur vil inngå.

Tiltak 45. **Rekruttering av samiskspråklig fengselspersonale**

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning har lagt inn rekruttering av samiskspråklige aspiranter til fengsels-

skolen som et eget satsingsområde i styringsdialogen med Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS), som utdanner fengselsbetjenter. Målet er at det hvert år tas opp et visst antall aspiranter som behersker samisk språk. Dersom to søkere vurderes å ha like kvalifikasjoner, skal den søker som behersker samisk språk, ha fortrinnsrett til opptak. Av aspirantkullet som ble uteksaminert høsten 2007, var det én samisktalende.

Det er to fengsler i Troms og Finnmark. Tromsø fengsel har én samisktalende ansatt, mens sju andre ansatte nå går på samisk språkkurs. Vadsø fengsel har to ansatte som behersker samisk, mens friomsorgskontoret i Finnmark har én samisktalende medarbeider. Ut over dette har Bodø fengsel, Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt og Ringerike fengsel én samisktalende medarbeider hver.

Det er for tiden en utfordring å rekruttere nok betjenter til de to fengslene i Troms og Finnmark. Justisdepartementet har derfor tilrettelagt for at fengselsbetjentutdanningen kan gjennomføres desentralisert. Fra mai 2008 er det omtrent 15 aspiranter som gjennomfører utdanningen i tilknytning til fengslene i Tromsø og Vadsø, og det har vært lagt vekt på å rekruttere samisktalende aspiranter. Det er et friomsorgsunderkontor i Karasjok, men det er ikke permanent bemannet med fagpersonale.

Ansvarlig: Justis- og politidepartementet

Tidsperspektiv: Løpende

Tiltak 46. **Gjennomgang av soningsforhold**

Når det gjelder samiske domfelte, har kriminalomsorgens oppmerksomhet i hovedsak vært rettet mot tiltak for å ivareta muligheten til å benytte og bevare samisk språk. Justisdepartementet vil derfor ta initiativ til en gjennomgang av soningsforholdene for samiske innsatte og domfelte. Hensikten med en slik gjennomgang vil være å kartlegge behovet for ressurser eller spesielle tiltak for samiske domfelte også utover tilrettelegging for bruk av eget språk.

*Ansvarlig: Justis- og politidepartementet
Tidsperspektiv: Jf. oppfølging av St.meld. nr. 37 (2007-2008) Straff som virker*

Tiltak 47. Kriminalomsorgssenter med kompetanse på samisk språk og kultur

Ved gjennomgangen av kriminalomsorgens organisasjonsstruktur i Troms og Finnmark vil det bli vurdert å etablere et kriminalomsorgssenter med særlig kompetanse på samisk språk og kultur. Det kan også være aktuelt med en håndbok om samers straffegjennomføring. Den kan inneholde særlige spørsmål som skal vurderes ved utarbeidelse av personundersøkelse før dom, ved den første tverrfaglige kartleggingen når rettskraftig dom er mottatt i kriminalomsorgen, ved inntakssamtale i fengsel eller ved første samtale på friomsorgskontoret i samfunnsstraffen. I håndboken ville det være behov for en diskusjon om forståelsen av målet for rehabilitering og tilbakeføring til samiske lokalsamfunn. Aktuelle samarbeidspartnere i tilretteleggingen for samer kan være Sametinget og samiske institusjoner og kommuner.

*Ansvarlig: Justis- og politidepartementet
Tidsperspektiv: Jf. oppfølging av St.meld. nr. 37 (2007-2008) Straff som virker*

Sekretariatet for konfliktrådene

Det er mange konfliktråd som har samisk befolkning innenfor sine grenser. Den største gruppen finnes i Øst- og Vest-Finnmark og i Nord-Troms. Oslo og Tromsø har en stor samisk befolkning. Konfliktrådene i Nordland, Nord-Trøndelag, Hedmark og Hordaland er også berørt av tematikken.

I løpet av våren 2009 er det etablert en samisk-språklig meglergruppe i det nordsamiske området (Finnmark og Troms).

Tiltak 48. Samisk språk i konfliktrådene

Sekretariatet for konfliktrådene har i 2008 satt i gang et arbeid for å oversette nytt informasjonsmateriale til de samiske språk. Sekretariatets mål er at alle samiske språk etter hvert skal dekkes.

Konfliktrådets hjemmeside har informasjon om konfliktrådet på nordsamisk og lulesamisk. Det finnes også brosjyrer på nordsamisk og lulesamisk i trykket utgave, men i et svært begrenset utvalg. Sekretariatet har startet arbeidet med å oversette informasjonsbrosjyren og annet informasjonsmaterie, samt å oppdatere det som er skrevet på hjemmesiden.

*Ansvarlig: Sekretariatet for konfliktrådene
Tidsperspektiv: 2008/2009*

Politiet

Politiets enheter i de samiske kjerneområdene bør ha tilgang til personell med kompetanse i tolking og skriftlig oversetting av avhør tatt med lyd og bilde. Videre bør det være tilgjengelig kompetanse i å skrive brev og oversette skjemaer til samisk, samt være tolk for politipersonell som ikke behersker samisk. En bør tilstrebe å rekruttere personell med kompetanse i samisk språk og kultur.

Tiltak 49. Økt samisk språk- og kulturforståelse i politiet

Økt samisk språk- og kulturforståelse skal gis gjennom informasjon/kurs/utdanningstilbud for tilsatte i politi- og lensmannsetaten. Det skal vurderes dannet et nettverk for tilsatte i politi- og lensmannsetaten med kompetanse i samisk språk og kultur.

*Ansvarlig: Justis- og politidepartementet
Tidsperspektiv: Handlingsplanens virkeperiode*

Tiltak 50. **Innarbeide de samiske språk i elektronisk programvare**

Det er et mål at samiske språk skal innarbeides i saksbehandlerprogram rettet mot publikum. Særlig er det viktig at plikter og rettigheter knyttet til straffesaksbehandlingen og andre myndighets-handlinger kan hentes ut på de samiske språk. Den største samiske språkgruppen må prioriteres først.

Ansvarlig: Justis- og politidepartementet
Tidsperspektiv: Ikke fastsatt

Tiltak 51. **Rekruttering av personer med samisk bakgrunn til Politihøgskolen**

Politihøgskolen har, gjennom sin kommunikasjons- og rekrutteringsstrategi, fokus på rekruttering av personer med minoritetsbakgrunn, herunder personer med samisk bakgrunn. Av konkrete rekrutteringstiltak, som er satt i verk, kan nevnes:

- Annonsering på samisk i samisktalende områder
- Samarbeid mellom Politihøgskolen avd. Bodø og Øst- og Vestfinnmark politidistrikt for å drive aktiv rekruttering. Dette innbefatter blant annet informasjonsmøter osv.
- I prosjektet "Rekruttere og Beholde" har samiske polititjenestemenn fulgt opp og veiledet søkere fra sitt distrikt.
- Opptaksreglementet til Politihøgskolen gir mulighet til å ta opp inntil 20 prosent av søkerne på såkalt særskilt egnethet, dersom søkere innehar egenskaper eller kvaliteter politietaten etterspør. Denne regelen kan også brukes for søkere med samisk bakgrunn.

Politihøgskolen har siden 1993 jobbet aktivt med rekruttering av personer med etnisk minoritetsbakgrunn, herunder samisk, til politiutdanningen. Politi- og lensmannsetaten har ikke metoder for å telle de ansattes etniske bakgrunn. Dette gjør innsatsen for å øke rekrutteringen av ansatte med minoritetsbakgrunn vanskelig å måle.

Prosjektet "Rekruttere og Beholde" (2007-2008) er et samarbeidsprosjekt mellom Politihøgskolen og Politidirektoratet. Prosjektet etablerte bl.a. en ressursgruppe med 30 polititjenestemenn med minoritetsbakgrunn, tre av dem med samisk bakgrunn, som aktivt jobbet mot ungdom med sikte på opptak til Politihøgskolen. I 2008 kom to studenter med samisk bakgrunn inn på Politihøgskolen.

Politihøgskolen avdeling Bodø startet høsten 2008 et prosjekt som har som mål å øke antallet søkere med samisk bakgrunn til politiutdanningen. Det vil bli gjennomført informasjonsmøter der unge polititjenestemenn og -kvinner med samisk bakgrunn vil informere om opptaksprosedyrer, utdanningen og yrket. I tillegg vil det bli arbeidet aktivt opp mot samiske aviser, Sámi Radio og andre aktuelle informasjonskanaler. Politihøgskolen vil fortsette sin satsning for økning av rekruttering av potensielle kandidater med samisk bakgrunn gjennom personlig oppfølging og tett kontakt i de aktuelle politidistrikter.

Ansvarlig: Justis- og politidepartementet
Tidsperspektiv: Følges opp årlig i budsjettarbeid og styringsdialog med Politidirektoratet

Forsvaret

Tiltak 52. **Informasjon om førstegangstjenesten**

Forsvaret ved Vernepliktsverket vil oversette brosjyren "Dine muligheter under førstegangstjenesten" til samisk for utsendelse til alle som måtte ønske den. Brosjyren vil i tillegg legges lett tilgjengelig på internett i pdf-format. Det vil dessuten ved alle innkallinger til Sesjon del I og del II bli henvist til Vernepliktsverkets internettadresse for mer informasjon – også på samisk.

Ansvarlig: Vernepliktsverket
Tidsperspektiv: I løpet av 2009

Tiltak 53.

Informasjon og kunngjøring av Forsvarets øvingsvirksomhet

Forsvaret vil i løpet av 2009 sørge for at halvårsinformasjonen om hovedaktiviteter også vil bli utgitt på samisk der dette er naturlig. Kunngjøring om rekvisisjon der forvaltningsområdet for samisk språk er involvert vil også bli foretatt på samisk, bl.a. ved innrykk i samiske aviser.

Ansvarlig: Forsvarets operative hovedkvarter
Tidsperspektiv: I løpet av 2009

SAMISK LOVSPRÅK

Prosjektet "Samisk juridisk terminologi" ble startet i 2004 i regi av Tana kommune.

Samisk nærings- og utredningssenter (SEG) ledet prosjektet. Prosjektet ble finansiert av Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Sametinget, Finnmark fylkeskommune og Tana kommune.

Prosjektet Samisk lovspråk ble startet opp i 2006, støttet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget. Språkfaglig og juridisk kompetanse har vært representert i termutviklingsarbeidet. I første del av prosjektet er det produsert en liste inneholdende 691 samiske juridiske termer. Tana kommune har som mål å utarbeide en komplett norsk-samisk ordliste med juridiske termer med utgangspunkt i tvisteloven. Tvisteloven har vært utgangspunkt for arbeidet fordi dette er en sentral lov som inneholder mange juridiske termer som er i daglig bruk. Termene legges ut på www.risten.no etter hvert.

Regjeringens bruk av samiske språk

Regjeringens innsats for samiske språk må også gjenspeiles i departementenes egen bruk av samiske språk. Regjeringens internettsider www.regjeringen.no har hatt et eget samisk språkvalg siden 2004. Både saker av direkte interesse for den samiske befolkning og saker av nasjonal karakter presenteres her, i hovedsak på nordsamisk, men også på lule- og sørsamisk.

Det er nødvendig at man fra myndighetenes side i større grad synliggjør alle de tre samiske språkene, gjennom politikkutforming, tiltak og oversetting av offentlige dokumenter etc.

Tiltak 54.

Økt utgivelse av regjeringens dokumenter på samisk

Regjeringen vil utgi mer informasjon på samisk på sine nettsider, og øke andelen samiskspråklige dokumenter. Spesielt vil regjeringen legge vekt på å utgi flere dokumenter på sør- og lulesamisk.

Det vil bli laget en oversikt over all informasjon som finnes på sør- og lulesamisk. Regjeringen vil også sikre mer systematisk oppdatering og kvalitets-sikring av de samiskspråklige nettsidene.

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2014

Tiltak 55.

Forvaltningstermer

Utvikling av samiske termer er sentralt for å kunne bevare og styrke bruken av samisk språk. Forutsetningen for at samisk kan brukes i faglige sammenhenger, er at det finnes fagterminologi og fagbegreper på samisk. Samisk terminologiutvikling skjer gjennom spesielle prosjekter som for eksempel prosjektet samisk lovspråk i regi av Tana kommune. Videre skjer utvikling av Samisk terminologi gjennom saksbehandling i de ulike samiske institusjonene, som for eksempel Sametinget. En viktig del av

prosessene i utvikling av samisk terminologi foregår i tillegg gjennom oversetting av offentlige dokumenter til samisk. Samisk språknemnd under Samisk parlamentarisk råd har lagt ut noen terminologilister på www.giella.org.

Det er en målsetning at alle dokumenter statlige organer oversetter, skal være språkfaglig kvalitetssikret og at ny terminologi er godkjent av riktig instans. Departementene bruker i dag forskjellige oversettere for å oversette lover, regler, stortingsmeldinger, pressemeldinger etc. til samisk. Ettersom mye samisk juridisk terminologi og forvaltningsterminologi mangler, kan disse oversettelsene ofte være noe uklare i sin terminologibruk. For å bøte på dette vil Arbeids- og inkluderingsdepartementet få utviklet en samisk "husnormal" for bruk i departementene og eventuelt underliggende etater.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: Igangsettes 2009*

Tiltak 56. Godkjenningsordning for samiske lovoversettelser

Det er en målsetning at alle dokumenter statlige organer oversetter, skal være språkfaglig kvalitetssikret og at ny terminologi er godkjent av riktig instans. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil også etablere en ordning for kvalitetssikring av samisk språk i lovoversettelser og andre offentlige dokumenter, og en ordning som sikrer at lover som er oversatt til samisk også oppdateres på samisk når loven revideres.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2010*

Samisk språk og IKT

Regjeringens mål er at all utvikling innen IKT i offentlig sektor skal bygge på prinsippet om universell utforming. Regjeringen har som mål å sikre at alle har mulighet og motivasjon til å kunne nyttiggjøre seg teknologi og nye tjenester på en best mulig måte.

www.samit.no

FOR Å GJØRE DET ENKLERE for offentlige virksomheter å ta i bruk samisk tegnssett, ble en kompetansebase og et eget nettsted for samisk tegnssett og IT – samIT – etablert i 2003.

samIT har vært organisert som prosjekt under Standard Norge og finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Alle offentlige virksomheter skal kunne henvende seg til samIT for å få bistand i spørsmål knyttet til samisk språk og IT.

I samisk sammenheng handler dette først og fremst om å kunne bruke samisk språk i all IKT-sammenheng, dvs. at samiske navn skal kunne skrives korrekt i offentlige registre, og at det utvikles programvare som støtter samisk språk. Å sikre tilgang til den nye teknologien også for samiskspråklige er av stor betydning både for deltakelsen i samfunnet, og for utviklingen av samisk språk. Offentlig sektor har et klart ansvar for å sørge for at de ulike IKT- og nettbaserte tjenestene ikke fører til nye barrierer.

De samiske språkene har i alt 15 spesielle tegn utover de ordinære tegn som eksisterer i det anglo-amerikanske systemet. Det har vært en positiv utvikling de siste årene når det gjelder samisk tegnssett og IKT. Samisk språk er nå implementert som eget valg i de mest brukte operativsystemene.

Tiltak 57. Samisk språk i offentlige registre - krav til statlige etater

For den samiske språkgruppen er det viktig at også skriftlig samisk kan benyttes på en riktig og korrekt måte i samfunnet. For fullverdig bruk er samisk avhengig av å benytte noen tegn som ikke finnes i

bokmål og nynorsk. De eldre offentlige registrene har ikke disse tegnene, noe som har ført til at det benyttes forskjellige varianter av konverteringer for disse til andre bokstaver som kan registreres i systemene. Typisk vil dette bl.a. gjelde registre som Brønnøysundregistrene, Folkeregisteret, Statens kartverk (Norgesglasset), Primus, Askeladden og i NAV. Det innebærer at den samiske befolkningen og bedrifter med samiske navn ikke kan få registrert sine navn og adresser på korrekt måte i registrene. Regjeringen er av den oppfatning at dette er en uheldig situasjon som må rettes opp.

Standardiseringsrådet, som er et rådgivende organ for Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD) innen IKT-spørsmål, har behandlet bruken av tegnsett innen offentlig forvaltning. I sin anbefaling, som nå er til behandling i FAD, foreslår rådet innført tegnsettet ISO/IEC 10646 representert ved UTF-8 for offentlige nettsteder og mot offentlige registre. Dette tegnsettet har vid utbredelse og dekker ikke bare behovene samisk skriftspråk har, men også tekstlig representasjonen for et flertall av verdens språk. Teknisk sett vil et slikt valg gi en fullverdig løsning for tekstlig representasjon innen alle de bruksområder en i dag ikke har fullverdige løsninger.

For offentlige nettsteder synes det som relativt enkelt å innføre UTF-8, men før endelig konklusjon kan trekkes må det gjennomføres en konsekvensanalyse for sikre seg mot uforutsette problemstillinger.

På grunn av de sterke bindingene som eksisterer i nåværende registre er det nødvendig med fornuftige overgangsordninger og egnede metoder for å gjennomføre en slik omlegging. Det er mange involverte parter som vil påvirkes av disse omleggingene. Det er planlagt gjennomført en konsekvensanalyse våren 2009.

Regjeringen ønsker å innføre tegnsettet ISO/IEC 10646 representert ved UTF-8 for offentlige nettsteder og mot offentlige registre, men må vurdere nøyere hvordan dette skal skje og hvilke overgangsordninger som skal gjelde.

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjonsdepartementet
Tidsperspektiv: Handlingsplanens virkeperiode

Språkteknologi

Språkteknologi er en tverrvitenskapelig disiplin som omfatter utvikling av dataprogram for å analysere og generere menneskelig språk, for eksempel norsk eller samisk. Språkteknologi bygger blant annet på kunnskap innen informasjonsteknologi, lingvistikk, kunstig intelligens, fonetikk og kognitiv psykologi. Språkteknologi blir vanligvis delt inn i to hovedområder, datalingvistikk og taleteknologi. Innen datalingvistikken konsentrerer en seg hovedsakelig om analyser av skrevet tekst, som blant annet vil åpne for utvidet søkemuligheter på internett og automatisk oversettelse. Taleteknologien handler om databehandling av menneskelig tale, dvs. særlig talegjenkjenning og talesyntese. Tale har vist seg å være en effektiv måte å presentere informasjon på. Taleprogram kan gi personer med lese- og skrivevansker tilgang til ulike typer tekster, fra fagbøker til aviser. Sametinget har utredet om det er mulig å utvikle talesyntese for samiske språk. Talesyntesen skal brukes som tilleggsværktøy i kombinasjon med ordinære korrekturprogram. Erfaring viser at bruk av talesyntese støtter både lese- og skriveprosessen. I tillegg vil talesyntese kunne bli brukt som grunnlag for å utvikle et moderne tjenestetilbud på mange felt.

Tiltak 58. **Samisk rettskrivingsverktøy**

Sametinget har siden 2004 gjennomført et prosjekt (Divvun) med utvikling et samisk korrekturprogram for elektronisk tekstbehandling. Programmet er gratis og kan lastes ned fra internett. Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Sametinget finansier prosjektet «Divvun 2», som både skal stå for vedlikehold og prøvedrift av stavekontrollen for nordsamisk og lulesamisk, samt utvikling av en stavekontroll for sørsamisk. Prosjektet går over 3 år, og målet er at en sørsamisk stavekontroll skal foreligge innen utgangen av 2010.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget
Tidsperspektiv: 2010

Sametinget har tatt initiativ til å drøfte en fremtidig driftsorganisasjon for Divvun-prosjektet. Det skjer en stadig utvikling av språkene blant annet ved den terminologiutviklingen som fortløpende skjer, og da er det viktig at det skjer en kontinuerlig oppdatering og utvikling av språkverktøyene. Også versjonsoppdateringene hos programvareleverandørene medfører behov for videreutvikling og oppgradering av rettskrivingsverktøyene.

Samiske ordbøker

Det er i dag stor mangel på samiske ordbøker, særlig lulesamisk og sørsamisk. Mangel på ordbøker kan være en hindring for utvikling av språkene. For eksempel kan enspråklige samiske ordbøker være et viktig bidrag til at samisk skal kunne fungere også som metaspråk, dvs. som språk til å forklare hva ting betyr. Det fins heller ikke ordbøker lagd spesielt for norskspråklige som vil lære nordsamisk, eller samisk-norske ordbøker som forklarer bruk av samiske ord for norskspråklige brukere.

Tiltak 59. Kartlegging og utvikling av samiske ordbøker

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil sette ned en arbeidsgruppe som skal kartlegge eksisterende ordbøker på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, og komme med forslag til tiltak for å styrke det videre arbeidet med samiske ordbøker. Sametinget vil bli invitert til å delta i arbeidsgruppen.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009-2010*

GIELLATEKNO

Senter for samisk språkteknologi ved Universitetet i Tromsø har som mål å lage grammatikkbasert språkteknologi for samisk og andre nordlige språk, t.d. tekstprosesseringsprogram, pedagogiske program, digitale ordbøker og syntetisk tale. På prosjektets hjemmesider finner man nå verktøy for grammatisk analyse for språkene nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk, enaresamisk, skoltesamisk og kildinsamisk. I tillegg finnes det pedagogiske program og ordbøker for nordsamisk.

vuejnedh oaidnit gæhthtjat

SE:

Synliggjøre samiske språk i det offentlige rom

For at samiske språk skal styrkes som levende kulturbærende språk er det nødvendig at samisk blir mer synlig i det offentlige rom. At befolkningen i Norge i størst mulig grad møter de samiske språkene på den offentlige arena er viktig for å øke språkenes status i samfunnet. Det vil øke den enkeltes bevisstgjøring om at samisk språk er en viktig del av det nasjonale kulturelle landskapet. Videre vil det virke positivt i forhold til holdninger til og interesse for samisk språk i samfunnet generelt. I de siste årene har samisk språk i sterkere grad enn før blitt den del av kulturbildet i Norge. Samiske filmer, samiske artister og samiske festivaler bidrar i sterk grad til å øke interessen for samisk språk i samfunnet.

Synliggjøringen av de samiske språkene er også viktig for å styrke språklig og kulturell identitet. Ikke minst er det i denne sammenheng viktig at mangfoldet i samisk språk blir mer synlig på den offentlige arena, slik at både nordsamisktalende, lulesamisktalende og sørsamisktalende kan møte språket sitt i flest mulig sammenhenger. I barneombudenes rapport Retten til medvirkning for samiske barn og unge uttrykker ungdommene at språket er en avgjørende faktor for å bidra til en trygg identitet

– og at massemediene i alt for liten grad formidler stoff rettet mot samiske ungdommer.

En sterkere synliggjøring av samisk språk i det offentlige rom vil kunne øke interessen og behovet for å ta tilbake språket, eller dyrke og utvikle språket. Det vil også være en viktig stimuleringsfaktor for samiske lokalsamfunn til å arbeide for å styrke samisk språk i området. Samisk litteratur, samisk teater og samiske filmer spiller en viktig rolle for språklig identifisering og bevissthet rundt språket. Samisk litteratur kan videre spille en viktig rolle for utvikling av godt samisk språkbruk, utvikling av den enkelte lezers ferdigheter i samisk språk, og utvikling av leserens identifisering med språket.

- **Legge til rette for etablering og styrking av arenaer for samisk språk**
- **Legge til rette for sendinger på TV og radio på samisk**
- **Legge til rette for utvikling av samiske aviser og avissider på lule- og sørsamisk**
- **Synliggjøre samisk språk gjennom fokus på samiskspråklig skilting knyttet til offentlige bygg og stedsnavn**
- **Øke tilgjengeligheten til samisk litteratur i offentlige biblioteker i hele landet**
- **Styrke teater, film, litteratur og forlagsvirksomhet på nord-, lule- og sørsamisk**
- **Legge til rette for webbaserede informasjonstjenester om og på samisk språk**
- **Sikre tilgjengelighet for samiske tekster på internett**

Samiske stedsnavn og skilting på samisk

Å bruke samiske stedsnavn på skilt (stedsnavns-skilt og vegvisningsskilt) er viktig for å gjøre samisk språk og samisk tilstedeværelse synlig. Det som er avgjørende for at det skal skiltes på samisk, er om det samiske stedsnavnet brukes av folk på stedet. Det gjøres i loven ikke forskjell på områder innenfor eller utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Etter initiativ fra fylkestingene er det innført tospråklige navn (norsk og samisk) på Troms og Finnmark. Regionale statlige organ i disse fylkene skal i sine logoer, i brev og ved skilting fremstå med navn på begge språk. Det samme gjelder for vegskilting ved fylkesgrensene. Fylkesmennene er bedt om å føre tilsyn med at dette blir gjort.

Stadnamnlova skal sikre samiske stedsnavn i samsvar med nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler og konvensjoner. Det samiske navnet skal alltid stå først på skilt i forvaltningsområdet for samisk språk. Ansvar for å vedta skilting på riks- og fylkesveg er lagt til distriktskontorene til Statens vegvesens regionkontorer, mens kommunene har ansvaret for å vedta skilting på kommunal veg (skiltmyndighet). Skiltmyndigheten kan velge at det samiske navnet skal stå først på skilt også i områder som ikke er en del av forvaltningsområdet.

Samiske stedsnavn som benyttes av folk som bor fast på stedet eller har næringsmessig tilknytning til stedet, skal til vanlig benyttes av det offentlige på skilt, kart osv. (§ 9). Stedsnavnet er forutsatt benyttet av eget tiltak, det vil si at offentlige organer selv er ansvarlig for at loven oppfylles innenfor sitt ansvarsområde.

Det er adgang til å klage over manglende bruk av fastsatt samisk stedsnavn. En eventuell klage sendes til Kultur- og kirkedepartementet.

Navnekonsulenter for samiske stedsnavn

Stadnamnlova § 11 gir Sametinget myndighet til å oppnevne konsulenter for samiske stedsnavn. Sametinget får mange henvendelser om bruk av samiske stedsnavn. Arbeidet med stedsnavn i Sametingets navnetjeneste omfatter først og fremst rådgivning av skrivemåten av navn. Etter hvert som

samisk språk er blitt tatt mer og mer i bruk i offentlig sammenheng, har også etterspørselen økt. Alle vedtatte stedsnavn blir ført inn i databasen Sentralt stedsnavnsregister som driftes av Statens kartverk. Sametingets administrasjons arbeidsoppgaver er bl.a. å forberede navnesaker for navnekonsulentene og hjelpe til med å innhente bakgrunnsopplysninger om stedsnavnene.

Når skrivemåten av et stedsnavn er fastsatt etter loven og ført inn i Sentralt stedsnavnsregister, skal skrivemåten brukes av alle offentlige organer, selskap som det offentlige eier fullt ut, og læremidler som skal brukes i skolen.

HVA SKAL TIL FOR Å FÅ OPP ET SAMISK-SPRÅKLIG VEISKILT?

For at det skal kunne skiltes med samiske stedsnavn må stedsnavnet være godkjent og registrert i Sentralt stedsnavnsregister. Slik skilting er uavhengig av forvaltningsområdet for samisk språk.

Som oftest starter prosessen med at kommuner, organisasjoner eller privatpersoner henvender seg til skiltmyndigheten. Skiltmyndigheten kvalitetssikrer foreslått stedsnavn med Statens kartverk før skilt bestilles og monteres på vanlig måte. Kostnadene ved vanlig stedsnavnskilt dekkes av Statens vegvesen når det gjelder skilting på riksveg, mens kostnadene for skilting på fylkesveg og kommunal veg dekkes av hhv. fylkeskommune og kommune.

HVA SKAL TIL FOR Å FÅ FASTSATT ET SAMISK STEDSNAVN?

Noen tar opp navnesak og sender saken til vedtaksorganet, dvs. kommunen, fylkeskommunen eller Statens kartverk (§ 5). Vedtaksorganet forbereder saken og sender den til samisk navnekonsulent, som gir foreløpig tilråding. Stedsnavntjenesten sender saken videre til kommunen til høring. Kommunen sørger for at alle som har høringsrett får uttale seg, og sender den tilbake til stedsnavntjenesten for endelig tilråding. Stedsnavntjenesten sender saken til vedtaksorganet som fatter vedtak. Vedtaksorganet sender vedtaket til kommunen, som kunngjør vedtaket (§ 7). Vedtaksorganet sender også vedtaket til stedsnavntjenesten, andre offentlige organ som skal bruke navnet i tjenesten, og til Sentralt stedsnavnregister.

Møteplasser

Barn og ungdom har behov for å praktisere samisk språk på fritiden. Møteplasser lokalt er viktig for å stimulere sosial, kulturell og samiskspråklig aktivitet. Det er kommunene som har ansvaret for tilrettelegging av arenaer og møteplasser lokalt, men også frivillige organisasjoner gjør en stor innsats gjennom sitt arbeid. De aller fleste steder har nødvendig infrastruktur dersom en ønsker å etablere aktiviteter som fremmer bruk av samisk språk.

Sametinget gir tilskudd til prosjekter som bidrar til utvikling av møteplasser for samiske barn og unge, tiltak og prosjekter som fremmer barns oppvekstmiljø, og dermed har stor betydning for styrking og revitalisering av språket.

Tiltak 60. Samiskspråklige møteplasser for barn og ungdom

For å få løftet fram "språk-arena-prosjekter" vil Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet i samarbeid med Sametinget arrangere en konferanse om språkarenaer på kultur- og fritidsområdet. Det vil bli satt søkelys på hvordan lokale ressurser og tiltak kan brukes for å etablere møteplasser for barn og ungdom der de kan kombinere fritidsinteresser og engasjement med å praktisere samisk språk. På bakgrunn av en kartlegging av eksempler på bruk av fritidsarenaen som språkarena, vil en på konferansen legge fram gode eksempler med overføringsverdi. Konferansen vil også sette søkelyset på hva barn og unge har av ønsker og behov for å styrke samisk språk gjennom fritidstilbud. Konferansen vil danne grunnlag for videre arbeid på området.

*Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet i samarbeid med berørte departementer
Tidsperspektiv: 2009-2012*

FRIFONDORDNINGEN

er rettet mot barn og unge, og formålet er å stimulere til kulturaktiviteter på lokalt nivå. Fordelingen av midlene skjer gjennom tre paraplyorganisasjoner: Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner, Norsk musikkråd og Norsk teateråd. Barne- og ungdomsorganisasjoner og grupper som er mer løst organiserte kan søke om støtte til aktiviteter for barn og unge gjennom Frifond.

NUORAIID SIIDA

Várdobáiki samisk senter arrangerer aktiviteter for samisk ungdom i det markasamiske området – Nuoraid Siida. Dette er et sted hvor samisk ungdom kan treffes. Målet er å tilby samisk ungdom aktiviteter som de er opptatt av, og samtidig gi et positivt forhold til bevaring og utvikling av samisk språk og kultur. Nuoraid siida tilbyr også duodjikkurs i nært samarbeid med Skånland videregående skole.

Internett

Gjennom framveksten av internett har det oppstått nye arenaer og muligheter for minoritetsspråk. Tekster, lydklipp, videoklipp og nettbaserte læringsverktøy på samisk (og andre minoritetsspråk) blir lettere tilgjengelig. Gjennom internett kan man lære seg nye språk når som helst og hvor som helst.

Gjennom prosjektet Wikipedia finner man i dag internettbaserte leksikon på en rekke minoritetsspråk. Denne tjenesten er basert på bidrag fra frivillige bidragsytere. Den populære tjenesten Facebook finnes i dag på for eksempel minoritetsspråket walisisk. I tillegg finnes det en rekke ordbøker på minoritetsspråk gjennom prosjektet Wiktionary. Dette er et sideprosjekt av Wikipedia hvor ordlister utformes ved hjelp av frivillige bidragsytere.

Felles for disse tjenestene er at disse i stor grad er brukerstyrt. Det er ikke ønskelig at staten spiller en aktiv rolle når det gjelder innholdet på internett. Samiskspråklige brukere bør være bevisst de mulighetene internett og de ulike tjenestene har for utvikling av samiske språk. Videre kan brukerne aktivt bidra for å øke tilgangen på samiske tekster på de ulike internettjenestene.

Internettbaserte språkarenaer kan være viktige arenaer for kommunikasjon – arenaer barn og unge kjenner seg hjemme i og daglig benytter seg av,

hvor de kan kommunisere på samisk, og dermed selv aktivt bruke språket. På mange nettsteder kan man blogge, chatte og sende inn spørsmål og kommentarer på samisk.

Nordland fylkeskommune har gjennom flere år tatt et stort ansvar for offentlig informasjon på samisk rettet mot ungdom. www.infonuorra.no er en informasjonstjeneste for samisk ungdom. Sametinget, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet har bidratt med økonomisk støtte siden Infonuorra ble etablert i 2004.

Nordland fylkeskommune, fylkesbiblioteket driver også nettstedet www.skrivebua.no. Nettstedet gir barn og ungdom mellom 10 og 20 år muligheter til å sende inn egne tekster. På siden er også *Den samiske skrivebua* etablert.

Nordland fylkeskommune driver med tilskudd fra Helsedirektoratet også spørresiden "Klara Klok", www.klara-klok.no. Nettstedets tjenester er på både norsk og samisk.

www.diggi.no er et nettsted for unge mennesker som ønsker å lære mer om Sametinget og samepolitikk. Primærmålgruppe er unge rundt stemmerettsalder, og andre som har behov for grunnleggende informasjon om det politiske systemet.

Media

NRK Sámi Radios nyhetstilbud på radio inkluderer to sendinger på lulesamisk og to sendinger på sørsamisk i uken. I 2007 ble lokalkontorene i Tysfjord og på Snåsa styrket med en journaliststilling hver, noe som har bidratt til større innholdsmessig og geografisk mangfold i de samiske nyhetssendingene på radio og tv. Stillingene ble flyttet fra hovedredaksjonen i Karasjok. Fjernsynsslagene fra Snåsa og Tysfjord lages på henholdsvis sør- og lulesamisk. De to samiske dialektene vil dermed være på lufta ukentlig i riksdekkende tv på NRK1.

NRK har startet opp fjernsynssendinger for samisk ungdom, kalt Izu. NRK Sámi Radio sender 5 programmer i 2008, og planlegger 10 nye programmer i løpet av 2009. Ungdomsprogrammene sendes på NRK3 og

varer i 20 minutter. Izu er et samisk ungdomskonsept som allerede består av radiosendinger og en egen nettside. Sametinget har imidlertid pekt på at det ikke er alle i samiske områder som får inn NRK3. Sametinget mener også at dagens tilbud innenfor media ikke er tilfredsstillende for sør- og lulesamisk.

Nord-Salten avis har i dag lulesamiske avissider. Ved siden av at den lulesamiske befolkningen kan lese nyheter på eget språk, er det også viktig at samisk språk og tilstedeværelse i lokalsamfunnet synliggjøres i lokalavisen.

YOUTUBE PÅ LULESAMISK er et prøveprosjekt der man gjennom videosendinger på internett og høy brukerdeltakelse ønsker å skape en uformell og interaktiv arena for det lulesamiske språket. Redaksjonen vil bestå av samisktalende lokal ungdom fra Tysfjord og samisktalende fra regionen med journalistisk erfaring. Prosjektet er finansiert av Nordland fylkeskommune, Sametinget, STH-fondet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Det skal gjennomføres et prøveprosjekt med ukentlige web-TV-sendinger fra og med september 2009.

Tiltak 61.

Samiske aviser – økt bruk av lulesamisk og sørsamisk

Samiskspråklige aviser spiller en viktig rolle i bevaring og utvikling av de samiske språkene, bl.a. som læremiddel i skolen.

Pressestøtten til de samiske avisene, som tildeles over kap 335 post 75 på Kultur- og kirke departementets budsjett, skal bl.a. kompensere for ekstrakostnadene knyttet til avispublisering på samisk. Tilskuddet ble

økt med 5 mill. kroner i 2008 og ytterligere 3 mill. kroner i 2009.

Forskriftene for tildeling av pressestøtten til de samiske avisene ble endret i 2008. Endringene innebar bl.a. at en noe større del av tilskuddet fordeles som såkalt "variabelt tilskudd" som utelukkende går til samiskspråklige aviser. Videre ble ordningen med tilskudd til produksjon av avissider på samisk i norsk-språklige aviser utvidet til også å omfatte sørsamisk.

På bakgrunn av konsultasjonene med Sametinget har departementet satt i gang en utredning av hvordan tilskuddsordningen i større grad kan stimulere til bruk av alle de samiske skriftspråkene. I denne sammenheng vil departementet også vurdere behovet for ordninger med tilskudd til etablering av avistilbud på samiske språk.

Ansvarlig: Kultur- og kirke departementet
Tidsperspektiv: 2009

Tiltak 62.

Avisa Snåsningen: Avissider på sørsamisk

Snåsa kommune er fra 2008 med i forvaltningsområdet for samisk språk. Kommunen har i den forbindelse etablert prosjektet "Gielem Nastedh". Prosjektets hovedmål er å synliggjøre og vitalisere sørsamisk språk og kultur, og fremme tospråklighet i Snåsa og Nord-Trøndelag. Dette innebærer mål om aktiv og utvidet bruk av sørsamisk språk, og økt bruk av sørsamisk i offentlig sammenheng.

I en første fase vil media være av stor betydning for informasjon om Snåsa som en tospråklig kommune. Erfaringer fra nordsamiske områder viser at aviser er av stor betydning for språkopplæringen. Økt synliggjøring av språk og kulturuttrykk i det offentlige rom vil kunne lede til økt bruk av sørsamisk språk, og et arbeid med holdninger og bevisstgjøring i forhold til samisk språk og kultur.

Avisa Snåsningen vil fra sommeren 2009 sette i gang et prosjekt med avissider på sørsamisk og mer stoff om sørsamiske forhold. Dette vil legge til rette for

at avisen kan motta støtte over pressestøtten til samiske aviser fra 2010. Arbeids- og inkluderingsdepartementet støtter prosjektet i 2009.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: 2009*

Tiltak 63. Sørsamisk mediesenter

Sametinget vil igangsette et prosjekt for å kartlegge hvilke muligheter som fins for utvikling av medietilbud i sørsamisk.

*Ansvarlig: Sametinget
Tidsperspektiv: 2009*

Kultur – film, teater, litteratur, bibliotek

Film

Den norske filmpolitikken skal bidra til å bevare og videreutvikle den samiske kulturen. Statlig støtte til filmproduksjon er et viktig virkemiddel for å sikre at publikum får et godt tilbud av filmer på eget språk, forankret i egen kultur. Dette gjelder i like stor grad for samisk film som for norsk. I tillegg til å bidra til utvikling og produksjon av samisk film, er formidling av samisk film og innsatsen overfor barn og unge prioriterte områder.

FILMER SOM KAUTOKEINOOPPRØRET og Veiviseren (begge regissert av Nils Gaup) gir innblikk i samisk historie og tradisjonell samisk kultur og har stor betydning for å synliggjøre samisk språk. Filmene har hatt et stort antall seere både i Norge og i utlandet. Filmene har også vunnet en rekke norske og utenlandske priser.

Det foreligger planer om å opprette et internasjonalt samisk filmsenter i Kautokeino. Regjeringen ser positivt på opprettelsen av et slikt filmsenter, som vil kunne bidra til en ytterligere satsing på samisk film.

For at det samiske folk selv skal kunne styre kulturpolitikken i det samiske samfunnet er forvaltningen av ordninger for samisk teater, litteratur, forlag og bibliotek lagt til Sametinget.

Teater

Beaivváš Sámi Teáhter er en nasjonal institusjon som gjennom et bredt teatertilbud først og fremst tjener et samisk publikum i Norge, men turnerer også i de samiske områdene i nabolandene. Teateret er den eneste profesjonelle institusjonen i Norge med samisk som scenespråk. Det forvaltningmessige ansvaret for Beaivváš Sámi Teáhter er Sametingets ansvar gjennom forvaltning av rammetilskudd fra Kultur- og kirkedepartementet.

De etablerte samiske teatrene har en viktig funksjon når det gjelder samisk språk. Teatrene er arenaer for bruk og synliggjøring av samisk språk. Mange klassiske teaterstykker – som for eksempel Hamlet – oversettes til samisk, og det produseres mange nye teaterstykker på samisk. Amatørteatervirksomhet, særlig for og med samiske barn og unge, bidrar til flere arenaer for barns og unges bruk av samisk språk.

Áarjelhsaemien Teatere/Sydsamisk teater er viktig i styrkingen av sørsamisk kultur, språk, identitet og selvfølelse. Teateret har fra og med 2006 fått fast driftstilskudd over Sametingets budsjett. Det arbeides for at teateret skal sikres ytterligere støtte til sin virksomhet gjennom samarbeidsavtalen med fylkeskommunene i det sørsamiske området.

Bibliotek

Det er et mål, både fra norske myndigheter og fra Sametingets side, å sikre et godt bibliotektilbud for den samiske befolkningen. I dag er det Sametinget som har det overordnede ansvaret for å styrke og utvikle bibliotektilbudet til den samiske befolkningen, mens norske myndigheter har ansvaret for at en innenfor rammen av en helhetlig nasjonal bibliotek-

politikk sikrer et godt bibliotektilbud for alle grupper. Kultur- og kirkedepartementet vil legge fram en stortingsmelding om bibliotek i 2009. Departementet vil, i samarbeid med Sametinget, vurdere samiske bibliotekspørsmål i arbeidet med meldingen.

Litteratur

Støtte til samiskspråklig litteratur gis fra Sametinget. I tillegg til avsetningen til litteratur over tilskuddsordningen til utvikling av samisk litteratur forvalter Sametinget en egen tilskuddsordning for forlag som i all hovedsak utgir bøker på samisk. Hovedmålet med ordningen er å sikre økt produksjon og bruk av samisk litteratur og å opprettholde samisk forlagsbransje.

Tiltak 64. Innkjøpsordning for samisk litteratur

Formålet med en egen innkjøpsordning for samisk litteratur vil være å stimulere til at samisk litteratur blir mer tilgjengelig, og å sikre at det blir gitt ut tilstrekkelig med samiske bøker av en god nok kvalitet. I kunstneravtalen mellom Sametinget og Samisk kunstnerforbund for 2009 ble det enighet mellom partene å nedsette en arbeidsgruppe på tre medlemmer som skal se på ordning som sikrer tilgang på utgitt samisk skjønnlitteratur og musikk/joik. Arbeidsgruppen sammensettes med to medlemmer fra kunstnerorganisasjonene og en fra Sametinget. Sametinget har igangsatt arbeid med utredning av en innkjøpsordning for samisk skjønnlitteratur og musikk/joik.

Ansvarlig: Sametinget

Tidsperspektiv: Utredningen skal være ferdig i løpet av 2009

SAMISK UKE I TROMSØ

I forbindelse med samefolkets dag 6. februar ble det i 2009 arrangert samisk uke i Tromsø. Programmet åpnet med et seminar om samisk språk, teknologi og revitalisering på Tromsø bibliotek. Under uken ble det også arrangert halvtimeslange drop-in kurs i samisk språk ved biblioteket. Uken kunne videre bl.a. by på presentasjon av samisk litteratur, utstillinger av samiske kunstnere, samisk matkurs, samisk teater, samiske eventyrstunder for barn og samisk-norsk gudstjeneste.

Behov for forskning og kunnskapsutvikling

Samiske språk har først og fremst utviklet seg ved å bli overført muntlig fra en generasjon til en annen. Utviklingen av de samiske språkene som skriftspråk er av forholdsvis ny dato. For at de samiske språkene skal kunne brukes på stadig flere språkdomener både som skriftlig og muntlig språk er det nødvendig for å utvikle terminologi på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Forskning på de samiske språkene er viktig som grunnlag for den videre utviklingen av språkene.

Det er store variasjoner mellom de forskjellige samiske lokalsamfunnene og de forskjellige samiske områder når det gjelder i hvor stor grad samisk er en del av hverdagens samhandlings- og kommunikasjonsspråk. Det er viktig å få mer kunnskap om hvordan faktorer som andel samisk befolkning, spredt samisk bosetning, lokale holdninger og kulturell og språklig minoritetssituasjon gir forskjellige forutsetninger for den samisk språklige utviklingen i de forskjellige samiske områdene. Spesielt er det viktig å få et mer nyansert bilde av de samiske språkernes stilling og vilkår for utvikling i sjø- og markasamiske områder og lule- og sørsamiske områder.

Mange ordninger og tiltak er etablert for å styrke den samiskspråklige utviklingen. For at det skal

være likeverdige forutsetninger for utviklingen av de samiske språkene er det nødvendig å se på i hvor stor grad disse har klart å bidra til å styrke både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk. Slik kunnskap vil gi et viktig grunnlag for det videre arbeidet med de samiske språkene.

I mange områder der samisk språk har vært på retur er den kontinuerlige språklige reproduksjonen fra generasjon til generasjon langt på vei overtatt av barnehagen og opplæring i samisk på grunn- og videregående skole. Dette skaper endrede rammebetingelser for den samiske språkutviklingen, både for enkeltmennesket, for de samiske lokalsamfunnene og for det samiske samfunnet som helhet. Det er behov for en større systematisk kunnskap om disse språklige utviklingsprosessene for å forstå betingelsene for utviklingen av de samiske språkene i fremtiden.

Det er også behov for større kunnskap om utviklingstrekk i bruken av samisk språk som samhandlings- og kommunikasjonsspråk i hverdagen til samiske familiers samiske barn- og unge, samiske foreldre og andre samiske voksne, både i nordsamiske, lulesamiske og sørsamiske områder.

Samtidig som utviklingen i det samiske samfunnet i stor grad går fra tradisjonelle yrker til mer moderne yrker forsvinner bruken av og kunnskapen om mange tradisjonelle ord og betegnelser knyttet til primærnæringene. Det er viktig at disse dokumenteres

og tas vare på som en viktig del av den samiske kulturarven og som grunnlag for videre utvikling av samisk terminologi.

På grunn av at språkskiftet fra samisk til norsk i mange områder har kommet svært langt er den daglige bruken av østsamisk og pitesamisk samt forskjellige samiske dialekter langt på vei forsvunnet. Disse samiske språkene og dialektene er en viktig del av det samiske mangfoldet og det er derfor viktig å bevare kunnskap om disse.

Sametinget peker på at det fortsatt er behov for generell satsning på grunnforskning om samisk språk, både når det gjelder språklige forhold, litteratur og andre emner - innen nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, men også når det gjelder de øvrige samiske språkene. Utvikling av systematisk kunnskap om de samiske språkene vil komme språkutviklingen til gode på alle områder. Videre er Sametinget opp-tatt av at det må satses målrettet på rekruttering av samisktalende forskere, styrking av samisk som vitenskapsspråk og terminologiutvikling innen ulike fagområder. Sametinget foreslår at det opprettes et eget forskningsprogram for samiskspråklig forskning.

Forskningsrådets Program for samisk forskning I løp i perioden 2001-2005. Fra 2007 er det igangsatt et nytt forskningsprogram – Program for samisk forskning II. Programmets virketid er fra 2007-2017. Når det gjelder samiske språk understrekes det i programmet bl.a. at det er viktig å stimulere til at samisk språk anvendes i forskningen og dermed kan medvirke til å skape en samiskspråklig vitenskapstradisjon. Videre vises det til at sørsamisk, lulesamisk og østsamisk er små språk og i utsatte posisjoner. Det understrekes at programmet særlig vil oppfordre til prosjekter som kan belyse og styrke de samiske minoritets-språkenes situasjon.

Tiltak 65. **Bygge opp forskningskompetanse på sørsamisk og lulesamisk språk**

Det finnes i dag lite systematisert forskning på sørsamisk og lulesamisk språk. En systematisert kunnskapsoppbygging og forskning på disse

språkene vil være et viktig grunnlag for det videre arbeidet med å styrke og utvikle sørsamisk og lulesamisk språk. Det er på denne bakgrunn behov for å bygge opp forskningskompetanse i sørsamisk og lulesamisk språk. Arbeids- og inkluderingsdepar-tementet vil i 2009 øke midlene til Forskningsrådets Program for samisk forskning II øremerket forskningsinnsats på språkene sørsamisk og lulesamisk, herunder stipendiatstillinger på doktorgradsnivå.

*Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Tidsperspektiv: Igangsetting 2009*

Tiltak 66. **Forsknings- og fag/ressurscenter**

Samisk parlamentarisk råd har utarbeidet forslag til ny organisering av samisk språkarbeid innenfor sametingenes ansvarsområde. En av anbefalingene er at det opprettes et felles samisk forsknings-, fag- og ressurscenter for samisk språk. Arbeidsoppgavene for dette organet vil blant annet være språkforskning, språkrøkt, språkutvikling, terminologiarbeid, normering, navnetjeneste, stedsnavn og informasjon om samiske språkfaglige spørsmål.

Etter Sametingets syn hadde det ideelle vært å samle det samiske språkfaglige arbeidet under ett forsknings- og fag/ressurscenter. Siden det samiske språkarbeidet foregår i de ulike landene, vil ett felles "allsamisk" ressurscenter gjøre at det samiske språk-fagarbeidet står faglig sterkere. Ved å opprette et felles faglig organ eller en felles faginstitusjon, vil det være større sjanser for å utnytte bedre menneskelige og økonomiske ressurser med mål om å styrke og utvikle de samiske språkene. Sametinget i Finland jobber nå i samarbeid med Sametinget i Norge og Sverige om en søknad til et forprosjekt som omhandler forsknings- og fagressurscenteret.

*Ansvarlig: Sametinget
Tidsperspektiv: 2009*

Samisk statistikk

Publikasjonen Samisk statistikk 2008 fra Statistisk sentralbyrå inneholder statistikk med relevans for samiske samfunnsforhold i Norge. Statistikken har i hovedsak en geografisk tilnærming, med vekt på samiske bosettingsområder nord for Saltfjellet. I tillegg inngår noe landsomfattende samisk statistikk. Publikasjonen bygger på allerede innsamlet og offentliggjort statistikk i Statistisk sentralbyrå eller på materiale som er stilt til disposisjon fra ulike samiske institusjoner.

Formålet med publikasjonen er å gi en samlet og oppdatert framstilling av samisk statistikk. Publikasjonens språk er norsk og nordsamisk. En oppdatert versjon av Samisk statistikk utgis annethvert år. I tillegg vil Statistisk sentralbyrå fortløpende publisere nyutviklet samisk statistikk via www.ssb.no/samer.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har sammen med Sametinget i Norge tatt initiativ til å utgi en årlig rapport med kommentarer til samisk statistikk. De to partene har nedsatt en analysegruppe for samisk statistikk til å gjøre arbeidet. Analysegruppens mandat er ikke å lage statistikk, men å finne frem til og kommentere eksisterende statistikk. Rapporten Samiske tall forteller 1, kommentert samisk statistikk 2008, ble utgitt i september 2008.

Utgitt av:
Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:

Departementenes servicesenter

Post og distribusjon

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Faks: 22 24 27 86

Publikasjonskode: A-0025 B

Design: Departementenes servicesenter

Trykk: Departementenes servicesenter

Foto: Leif Arne Holme

05/2009 – opplag 2500